

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΜΣ: «ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

«Πολιτικές κοινωνικής ένταξης των αστεγών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Κυρίτση Ελένη

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπων καθηγητής κ. Φερόνας Ανδρέας, Αναπληρωτής Καθηγητής

κ. Αγγελάκη Μαρίνα, Επίκουρη Καθηγήτρια επί θητεία

κ. Βενιέρης Δημήτριος – Επαμεινώνδας, Καθηγητής- Πρόεδρος και Δ/ντής

ΠΜΣ « Κοινωνική Πολιτική»

ΚΟΡΙΝΘΟΣ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ, 2023

*Ένας κόκκος άμμου από μεριά μου, για την εναντίωση στη δυστοπία
και για το δικαίωμα, να μπορεί κάποιος να έχει δικαίωμα.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με όλον μου τον σεβασμό, τις θερμές μου ευχαριστίες στον καθηγητή μου τον κ.Φερόνα Ανδρέα για την υποστήριξή του και την καθοδήγηση.

Ευχαριστίες στον κ. Βενιέρη Δημήτριο – Επαμεινώνδα, ο οποίος υπήρξε η ψυχή των μαθημάτων μας και σε όλους τους καθηγητές μου, που με στήριξαν και με δίδαξαν αξίες καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

Ευχαριστίες σε όλους τους συντελεστές του κρατικού μηχανισμού, σε υπηρεσίες Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε όλους τους ανθρώπους που υλοποιούν τη στεγαστική πολιτική, στους ωφελούμενους, οι οποίοι όλοι τους βοήθησαν ο καθένας με τον τρόπο του στη συλλογή πληροφοριών και εμπειρικού υλικού.

Ευχαριστίες στον κ. Δημήτρη Αλεξόπουλο, μαθητή της Β Λυκείου, που όντας καθηλωμένη και κλινήρης μετά από ατύχημά μου, η συνδρομή του και η βοήθειά του στο κομμάτι της βιβλιογραφίας, υπήρξε σωτήρια.

Τέλος εκφράζω τις ευχαριστίες μου στα δύο μου παιδιά Αντώνιο και Παναγιώτη, φοιτητές Φυσικού ΕΚΠΑ, που στα δύσκολα με υποστήριξαν και με ενθάρρυναν ώστε να φτάσω στο «τέρμα». Ελπίζω, να αποτελώ για αυτά το παράδειγμα -όπως και σε εμένα οι καθηγητές μου-, πως η επένδυση στη γνώση και στις αξίες είναι δια βίου.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Εννοιολογικοί προσδιορισμοί.....	13
1.1 Αστεγία.....	13
1.2 Αιτίες αστεγίας.....	18
1.3 Κοινωνικός αποκλεισμός.....	20
1.4 Κοινωνική ένταξη.....	27
1.5 Κοινωνική Πολιτική – κοινωνικά δικαιώματα- κοινωνική ιδιότητα του πολίτη...33	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - Ευρωπαϊκή Ένωση.....	39
2.1 Ευρωπαϊκή διάσταση αστεγίας.....	39
2.2 Ευρωπαϊκές στεγαστικές πολιτικές.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Έλλειψη στέγης στην Ελλάδα.....	46
3.1 Επισκόπηση.....	46
3.2 Εστιασμένες στεγαστικές πολιτικές.....	49
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Έρευνα σε συντελεστές και ωφελούμενους εφαρμοσμένης κοινωνικής πολιτικής.....	53
4.1 Σκοπός - ερευνητικά ερωτήματα.....	53
4.2 Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας.....	56
5.1 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με πρώην αστέγους, νυν ωφελούμενους.....	56

5.2 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με διαπιστευμένους εφαρμογής του προγράμματος.....	61
5.3 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με την κα Προϊσταμένη Διαχειριστικής Αρχής ΟΠΕΚΑ.....	75
5.4 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με 2 στελέχη του «Τμήματος Κοινωνικών Πολιτικών Στέγασης του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας».....	76
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	82
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	98
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.....	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4.....	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5.....	103
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6.....	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	125

Από τον φακό του κ. Γιώργου Κονταρίνη στην οδό Σταδίου.

(<https://www.news247.gr/koinonia/fotografies-oi-astegoi-sti-stolismeni-athina-tis-krisis-pos-mporeite-na-voithisete.6477861.html>)

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση και η αξιολόγηση της δημόσιας πολιτικής που εφαρμόζεται στη χώρα μας για την αντιμετώπιση της αστεγίας. Η προσέγγιση πραγματοποιείται σε θεωρητικό και σε εμπειρικό επίπεδο.

Στο θεωρητικό μέρος αναλύονται έννοιες όπως της αστεγίας, κοινωνικού αποκλεισμού, φτώχειας, κοινωνικής ένταξης, Κοινωνικής Πολιτικής. Παρουσιάζονται πολιτικές αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα.

Στο εμπειρικό κομμάτι, μέσω της ποιοτικής έρευνας, γίνεται παρουσίαση των απόψεων των συντελεστών εφαρμογής του προγράμματος «Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους» για την αντιμετώπιση της αστεγίας στη χώρα μας, όπως και των απόψεων των ωφελούμενων του προγράμματος στα πλαίσια ένταξής τους στον κοινωνικό ιστό.

Στα συμπεράσματα βάσει των ευρημάτων μας καταδεικνύουμε πως η προστασία της κοινωνικής πολιτικής προς τους αστέγους είναι υπολειμματική, εφήμερη, εύθραυστη.

Λέξεις – Κλειδιά: αστεγία, κοινωνικός αποκλεισμός, κοινωνική ένταξη, Κοινωνική Πολιτική.

Abstract

The purpose of this thesis is the presentation and evaluation of the public policy which is applied in our country to deal with homelessness. The approach is carried out at a theoretical and an empirical level.

In the theoretical part, terms such as homelessness, social exclusion, poverty, social inclusion, Social Policy are analyzed. Policies in order to tackle the lack of housing in the European Union and Greece are presented.

In the empirical part, through the qualitative research, a presentation of the opinions of the implementation factors of the "Housing and Work for the Homeless" program to tackle homelessness in our country, as well as of the opinions of the beneficiaries of the program in the context of their integration into the social network, is made.

In the conclusions, based on our findings, we demonstrate that the protection of social policy towards the homeless is deficient, ephemeral, fragile.

Keywords: homelessness, social exclusion, social inclusion, Social Policy.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΜΣ: Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού

Γ.Σ.Ε.Ε.: Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΟΕ : Διεθνής Οργάνωση Εργασίας

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΕ: Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

ΕΕΠ: Εθνικά Επιχειρησιακά Προγράμματα

ΕΤΗΟΣ: Ευρωπαϊκή Τυπολογία για τους Αστέγους και τον Στεγαστικό Αποκλεισμό

ΕΠΚΚΑ: Εθνικό Παρατηρητήριο Καταπολέμησης Κοινωνικού Αποκλεισμού

ΕΣΔ: Εθνικά Σχέδια Δράσης

ΕΠΚΔ: Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων

ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΕΣΥ: Εθνικό Σύστημα Υγείας

ΕΥΣΕΚΤ: Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου

ΙΚΑ: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων

ΚΑΛΟ: Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

ΚΕΑ: Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης

ΟΕΚ: Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας

ΟΠΕΚΑ: Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Αλληλεγγύης

ΚΠ : Κοινωνική Πολιτική

ΚΠΣ: Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης

ΤΕΒΑ: Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους

FEANTSA: Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των οργανώσεων που εργάζονται με τους αστέγους

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια βιώνουμε διάφορες μορφές οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών παθογενειών και ανισοτήτων. Το φαινόμενο αυτό, απότοκο της δημοσιονομικής κρίσης που πλήττει τη χώρα μας, μέτρων εφαρμογής οικονομικής λιτότητας, εκπτώσεων κοινωνικών δικαιωμάτων, μειωμένων δημοσιονομικών προϋπολογισμών, οξύνει τα κοινωνικά προβλήματα όπως αυτό της αστεγίας.

Ήδη από το 2009 ακολουθώντας πολιτικές για τη μείωση του δημόσιου ελλείμματος, το σύστημα των κοινωνικών μεταβιβάσεων και κοινωνικής προστασίας στη χώρα μας κρίνεται ακατάλληλο σε μεγάλο βαθμό για τη στήριξη ευάλωτων ομάδων. Ο σχεδιασμός της κοινωνικής πρόνοιας χαρακτηρίζεται από ανεπάρκειες για να στηρίξει τους έχοντες ανάγκη προστασία (European Commission, 2013). Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως των αστέγων, ανέργων, των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων από την κοινωνική ευημερία, αντικατοπτρίζουν τη ζοφερή κατάσταση της χώρας μας. Η αστεγία αποτελεί επώδυνη απόδειξη φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού, κοινωνικής ανισότητας.

Η συγκεκριμένη εργασία εστιάζει στην εύρωτη ομάδα των αστέγων· οριοθετείται δε αποκλειστικά στους άστεγους της χώρας μας. Σκοπός της, η παρουσίαση πολιτικών αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης και συγκεκριμένα η παρουσίαση και αξιολόγηση της δημόσιας κοινωνικής πολιτικής «*Στέγαση και Εργασία για τους Αστεγους*» που εφαρμόζεται από την Πολιτεία μας.

Η εργασία μας αποτελείται από δύο μέρη. Στο θεωρητικό μέρος, στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύουμε τις έννοιες αστεγίας, κοινωνικού αποκλεισμού, κοινωνικής ενσωμάτωσης, κοινωνικού δικαιώματος, ιδιότητας του πολίτη, Κοινωνικής Πολιτικής. Στο δεύτερο κεφάλαιο ασχολούμαστε με την Ευρωπαϊκή διάσταση του φαινομένου και την παρουσίαση στεγαστικών πολιτικών. Στο τρίτο κεφάλαιο εστιάζουμε στις πολιτικές αντιμετώπισης της αστεγίας στη χώρα μας.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει την έρευνά μας. Στο εμπειρικό κομμάτι προσπαθούμε να αξιοποιήσουμε μέσω της ποιοτικής προσέγγισης, τις απόψεις των συντελεστών υλοποίησης της πολιτικής στέγασης και τις απόψεις των ωφελούμενων αυτής της πολιτικής .

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τη μεθοδολογία της έρευνας. Παρουσιάζονται ο σκοπός διεξαγωγής της και τα ερευνητικά μας ερωτήματα μέσω ημιδομημένης συνέντευξης που εστιάζουν :

- α) στον βαθμό επιτυχίας ή όχι της στεγαστικής πολιτικής *«Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους»*
- β) στον βαθμό ικανοποίησης των ωφελούμενων του εν λόγω προγράμματος.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

Τέλος ακολουθούν τα βασικά μας συμπεράσματα και προτάσεις για την βέλτιστη λειτουργία της συγκεκριμένης κοινωνικής πολιτικής. Καταλήγουμε πως η πολιτική παρέμβαση δεν είναι πανάκεια, παρέχει ένα εφήμερο δίκτυο ασφαλείας για την αποκατάσταση των αναξιοπαθούντων, οι οποίοι με το πέρας του προγράμματος εάν δεν έχουν κινητοποιηθεί, κινδυνεύουν να ξαναβρεθούν «εκτός των τειχών».

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Εννοιολογικοί προσδιορισμοί.

1.1 Αστεγία

Η έλλειψη στέγης είναι κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό φαινόμενο με δυναμική ως προς την αύξηση και την ετερόκλητη μορφή του. Αυτό εξηγεί τον λόγο, ότι δέχεται πολλαπλές ερμηνείες, όπως το ποιος χαρακτηρίζεται άστεγος. Πως κατηγοριοποιούνται άτομα που διαβιούν στο δρόμο ή σε σπίτια χωρίς βασικές δομές, επαπειλούμενα με έξωση λόγω οικονομικής δυσπραγίας; Στον όρο «άστεγος» χωρούν οι παραπάνω περιπτώσεις, αλλά και οι τοξικοεξαρτημένοι, ψυχικά νοσούντες, νεοάστεγοι, νεόπτωχοι, νεοάστεγοι, αποφυλακισμένοι, εγκαταλελειμμένοι ανήλικοι, μονογονεϊκές οικογένειες, μετανάστες, γυναίκες κακοποιημένες, μια ετερόκλητη ομάδα ευάλωτων συνανθρώπων μας.

Ξεκινούμε με μια δομική ανεπάρκεια. Στην αστεγία εκλείπουν οι εξειδικεύσεις, και ως εκ τούτου οι στοχευμένοι τρόποι αντιμετώπισης.

Η αστεγία, ως σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο χρήζει διεπιστημονικής προσέγγισης. Αποτελεί απότοκο πολύπλοκων παραγόντων, ενώ λόγω απουσίας πρωτογενών δεδομένων, υπάρχει βαθμός δυσκολίας καταμέτρησης και κατανόησης του προβλήματος. Η πολυπλοκότητα της ως ένα βαθμό, καθιστά δύσκολο έργο την αποτύπωσή της (Torgensen 1987, Kemeny 1995, Malpass and Murie 1999, Edgar 2009, στο Φερόνας, Α. & Κουραχάνης, Ν., 2017: 8-9) και ως πολυσύνθετο φαινόμενο, προκύπτει αδυναμία σε έναν αποδεκτό ορισμό σύμφωνα με τους Murphy και Tobin (Murphy J., - Tobin K., 2011: 9 και Ravenhill, M., 2008: 5).

Δεν αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο. Από τον 20ο αιώνα στις ΗΠΑ και στο δυτικό κόσμο, παρουσιάστηκε έξαρση ανέργων και αστέγων που εν μέρει αντιμετωπίστηκε με κεινσιανές πολιτικές (Kusmer, 2002:217-218, 222-223). Στον πρόλογό του βιβλίου του «*Down & out on the Road*», ο Kusmer Kenneth αναφέρει πως στην πραγματικότητα οι άστεγοι έχουν πολλά κοινά με τους υπόλοιπους πολίτες· ειδικά με την εργατική τάξη. Η διαφορά τους από τη νόρμα, έγκειται στην ευαλωτότητά τους

στις οικονομικές αλλαγές, και στην ακραία φτώχεια. Από τη φύση της η περίπτωση των αστέγων συνδέεται με οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές τάσεις της κοινωνίας (Kusmer, 2002: Preface VII-IX).

Κατά Somerville, η έλλειψη στέγης παρουσιάζει πολυδιάστατο χαρακτήρα. Αποτελεί αναφορά στην στέρηση μιας σειράς παραγόντων όπως στέρηση ζεστασιάς, έλλειψη ατομικού χώρου, έλλειψη ασφάλειας. Η διάσταση της έλλειψης ενός σπιτιού δεν νοείται μόνο ως κτίσμα, αλλά και ως ιδιωτικός χώρος που προσφέρει ανέσεις, ασφάλεια, ιδιωτικότητα. (Somerville, 2013:1-2).

Η αστεγία έχει έμφυλες διαστάσεις: η κατοικία λειτουργεί ως *«αποτόπωμα των δομών της κοινωνίας..... μέλη της οικογένειας..... νέα κορίτσια και νέοι άντρες είναι κάποιες από τις ομαδοποιήσεις για ρόλους και χωρικές θέσεις μέσα στην κατοικία..... Ο Alberti.....αποδέχεται με σαφήνεια την κατοικία ως έκφραση κοινωνικής δομής σε σχέση με τα φύλα....»* (Τροβά, 2009:96-97).

Η έλλειψη στέγης μπορεί να κατανοηθεί με ποσοτικά (διαθεσιμότητα κατοικιών) και ποιοτικά (χαρακτηριστικά ασφαλούς διαβίωσης) στοιχεία, έχοντας γνώμονα την ανθρώπινη ανάγκη για στέγαση, σύμφωνα με το πολιτισμικό, κοινωνικό, πολιτικοοικονομικό πλαίσιο κάθε κοινωνίας (Malpass and Murie, 1999:2).

Κατά Edgar, Meert and Doherty, η αστεγία αντιμετωπίζεται ενταγμένη σε ένα οικονομικοκοινωνικό πλαίσιο. Η ύπαρξη οικίας εννοείται ως φυσικός, νομικός, κοινωνικός τομέας. Η απουσία αυτών οδηγεί στον στεγαστικό αποκλεισμό και ακολούθως στον κοινωνικό. Στην Ευρώπη διακρίνουμε: α) αστέγους σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, β) επαπειλούμενα υπό αστεγία άτομα και οικογένειες, γ) στέγαση υπό απαράδεκτες συνθήκες. Η απουσία στέγης είναι από τα χειρότερα είδη κοινωνικού αποκλεισμού (Edgar, Meert and Doherty, 2004: 5-6).

Λόγω υπολειμματικής καταγραφής, η κατηγοριοποίηση των αστέγων αποβαίνει ημιτελής. Η ακριβής έκταση του θέματος είναι απροσδιόριστη διότι οι άστεγοι δεν συνιστούν ομοιογένεια και στατικότητα (Breakey, W., Fisher, P., 1990:31-47).

Στο βιβλίο του Mike Davis *«Planet of Slums»*, παρουσιάζεται η κατοίκηση με επισφάλεια στις παραγκουπόλεις από ανθρώπους που βιώνουν την ακραία φτώχεια. Υπογραμμίζουν οι ερευνητές των ΗΠΑ: *«υπάρχει ελάχιστος ή καθόλου προγραμματισμός για την εξυπηρέτηση και παροχή υπηρεσιών σε αυτούς τους*

ανθρώπους». Στο βιβλίο, ο Branko Milanovic, ερευνητής της αυξανόμενης παγκόσμιας ανισότητας και οικονομολόγος της Παγκόσμιας Τράπεζας προσυπογράφει: «για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία οι ερευνητές διαθέτουν αρκετά ακριβή στοιχεία σχετικά με την διανομή του πλούτου ή του κράτους πρόνοιας για πάνω από το 90% του παγκόσμιου πληθυσμού». Παρόλα αυτά όμως η πορεία του νεοφιλελευθερισμού ορίζει πως: «Η κύρια κατεύθυνση των εθνικών και διεθνών παρεμβάσεων τα τελευταία είκοσι χρόνια στην πραγματικότητα αύξησε την αστική φτώχεια..., τον αποκλεισμό και την ανισότητααντί να είναι μια εστία ανάπτυξης και ευημερίας, οι πόλεις έχουν γίνει μια χωματερή για το πλεόνασμα του πληθυσμού που δουλεύει σε ανειδίκευτες, απροστάτευτες και χαμηλόμισθες υπηρεσίες.... μέσα στα πλαίσια της παραοικονομίας.» (Davis, 2004:184-191).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ψήφισμα αναγνωρίζει πως: «Η έλλειψη στέγης συνιστά [...] μια από τις ακραίες μορφές φτώχειας και στέρησης που πρέπει να εξαλειφθεί μέσω της υιοθέτησης στοχευμένων και ολοκληρωμένων πολιτικών» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,2020).

Η ΕΕ το 2005 παρουσίασε την μεθοδολογία ETHOS της FEANTSA, ένα εργαλείο κατηγοριοποίησης μορφών αστεγίας. Σύμφωνα με την τυπολογία, διακρίνουμε σε: α) (roofless) άτομα που διαβιούν στο δρόμο χωρίς πρόσβαση σε στεγαστική δομή, β) (houseless) άτομα χωρίς μόνιμη κατοικία που φιλοξενούνται προσωρινά σε διάφορες δομές (υπνωτήρια, ξενώνες), γ) (insecure) άτομα που επηρεάζονται με στεγαστικό αποκλεισμό (έξωση, ενδοοικογενειακή βία), δ) (inadequate) άτομα που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα (Κουραχάνης, 2017:34-37).

Ως τυπολογικό εργαλείο έχει χρησιμοποιηθεί στην ακαδημαϊκή και στην πολιτική συζήτηση για τη χάραξη ευρωπαϊκών πολιτικών (Edgar, 2012: 220).

ETHOS: Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία

	Λειτουργικός Ορισμός	Συνθήκες Διαβίωσης	Γενικοί Προσδιορισμοί Όρων Κατοικίας		
Εννοιολογική Κατηγορία	Α ΣΤΕΙΟΙ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	1	1.1 Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	1.1 Διαμονή σε δημόσιους χώρους ή εξωτερικούς χώρους	Διαμονή στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους, χωρίς το κατάλυμα να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας
		2	2.1 Διαμονή σε χώρους για επείγουσες περιπτώσεις	2.1 Διανυκτέρευση σε ξενώνες ύπνου	Άνθρωποι χωρίς σταθερό τόπο διαμονής, που χρησιμοποιούν για διανυκτέρευση υποβαθμισμένα καταλύματα.
	ΣΤΕΡΕΩΜΕΝΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	3	3.1 Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	3.1 Διαμονή σε ξενώνα για άστεγους 3.2 Προσωρινή παραμονή σε ξενώνα για άστεγους 3.3 Υποστηριζόμενη διαμονή σε μεταβατικό στάδιο	Ο χρόνος παραμονής ορίζεται να είναι σύντομος*
		4	4.1 Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών	4.1 Διαμονή σε ξενώνες για γυναίκες	Σύντομη* φιλοξενία γυναικών, που έχουν βιώσει ενδο-οικογενειακή βία.
		5	5.1 Διαμονή σε κέντρα για μετανάστες πρόσφυγες	5.1 Προσωρινή φιλοξενία σε κέντρα υποδοχής για απούντες άσυλο 5.2 Προσωρινή φιλοξενία για μετανάστες	Βραχυχρόνια φιλοξενία σε χώρους υποδοχής λόγω νομικής εκκρεμότητας.
		6	6.1 Πρόσωπα που φεύγουν από ιδρύματα	6.1 Εξτήριο από σωφρονιστικά καταστήματα – Αποφυλακίζομενοι 6.2 Εξτήριο από Ψυχιατρεία και άλλα Νοσοκομεία η αποφοίτηση από Θεραπευτικά προγράμματα για χρήση ουσιών 6.3 Λήξη φιλοξενίας σε ιδρύματα Παιδικής Προστασίας /στέγες ανήλικων	Δεν υπάρχει άλλη κατοικία πριν την αποφυλάκιση Παράταση της νοσηλείας λόγω της έλλειψης στέγης Δεν πιστοποιείται η ύπαρξη κατοικίας (με την συμπλήρωση των 18 χρόνων)
		7	7.1 Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	7.1 Στεγαστική φροντίδα για ηλικιωμένους αστέγους 7.2 Υποστηριζόμενη διαμονή για πρώην αστέγους	Διαμονή μακράς διάρκειας* και παροχή φροντίδας για πρώην αστέγους
	ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΕ ΕΠΙΣΦΑΛΕΙ ΣΥΝΗΘΕΙΣ ΣΤΕΓΕΣ	8	8.1 Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	8.1 Προσωρινή φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους (από ανάγκη) 8.2 Διαμονή σε καθεστώς παράνομης ή παράτυπης υπενοίκιασης 8.3 Παράνομη καταπάτηση γης (για οστεγαστικό σκοπό)	Προσωρινή διαμονή σε συμβατική κατοικία αλλά όχι σε κανονική και μόνιμη λόγω έλλειψης στέγης Διαμονή χωρίς νόμιμη ενοίκιαση –παράνομη κατάληψη Καταπάτηση γης χωρίς νόμιμα δικαιώματα
		9	9.1 Άνθρωποι που ζουν υπό την απειλή εξώσης	9.1 Αναγκαστική έξωση με δικαστική εντολή από ενοικιαζόμενη κατοικία 9.2 Εντολή κατάσχεσης ιδιόκτητης κατοικίας	Όπου εντολές για εξώση είναι σε ισχύ Όπου υπάρχει δικαστική εντολή για κατάσχεση
		10	10.1 Πρόσωπα που ζουν υπό την απειλή βίας	10.1 Διαμονή στην οικογενειακή εστία με καταγεγραμμένα από την αστυνομία περιστατικά βίας	Όταν η αστυνομία λαμβάνει μέτρα για να εξασφαλίσει ασφαλή διαμονή σε θύματα ενδοοικογενειακής βίας
	ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΔΙΑΒΙΟΥΝ ΣΕ ΑΝΕΠΑΡΚΗ – ΑΚΑΤΆΛΛΗΛΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	11	11.1 Άνθρωποι που ζουν σε προσωρινά ή πρόχειρα καταλύματα	11.1 Τροχόσπιτα – Αυτοκίνητα 11.2 Μη συμβατικές κατασκευές 11.3 Προσωρινές κατασκευές	Δεν προορίζονται για μόνιμη διαμονή Αυτοσχέδιες κατασκευές, παραπήγματα ή παράγκες Ημι-μόνιμες κατασκευές, λυόμενα ή containers
		12	12.1 Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	12.1 Κατελημμένα κτίρια ακατάλληλα για κατοίκηση	Χώροι που θεωρούνται ακατάλληλοι για κατοίκηση σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία
		13	13.1 Διαμονή υπερβολικά μεγάλου αριθμού ανθρώπων στον ίδιο χώρο	13.1 Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού ορίου συνωστισμού σε κατοικία	Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού εθνικού ορίου ανθρώπων ανά χρησιμοποιούμενο δωμάτιο ή επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο.

Σημείωση: Ως διαμονή σύντομης διάρκειας ορίζεται χρόνος λιγότερος του έτους
 Ως διαμονή μακράς διάρκειας ορίζεται χρόνος πέραν του έτους
 Αυτός ο ορισμός είναι συμβατός με τους ορισμούς των απογραφών, όπως συμίστνται στην Έκθεση του 2006 της UNECE / EUROSTAT

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

Πηγή: FEANTSA 2006

Κατά Ravenhill, το πρόβλημα αποδεκτού όρου της αστεγίας εντοπίζεται σε διστακτικότητα, καθώς μια επίσημη εννοιολόγηση επιφέρει πολιτικές ευθύνες και υποχρεώσεις (Ravenhill, 2008: 8-11).

Στη χώρα μας με το «Νόμο 4052/2012-ΦΕΚ 41/Α/1-3-2012» εννοιοιολογούμε τον ορισμό του αστέγου στο άρθρο 29:

«1. Αναγνωρίζονται οι άστεγοι ως ευπαθής κοινωνική ομάδα, στην οποία παρέχεται κοινωνική προστασία. Ως άστεγοι ορίζονται όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία που πληροί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης».

«2. Στους αστέγους περιλαμβάνονται ιδίως αυτοί που διαβιούν στο δρόμο, σε ξενώνες, αυτοί που φιλοξενούνται από ανάγκη προσωρινά σε ιδρύματα ή άλλες κλειστές δομές, καθώς και αυτοί που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα».

«3. Με αποφάσεις του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και του εκάστοτε συναρμόδιου Υπουργού, που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις υλοποίησης προγραμμάτων για άστεγους, η έκταση και ο χρόνος παροχής κοινωνικής προστασίας. Με όμοιες αποφάσεις καθορίζεται το πλαίσιο προδιαγραφών λειτουργίας Κέντρων Ημέρας Αστέγων, Κοινωνικών Ξενώνων ή άλλων δομών και ειδικότερα οι φορείς υλοποίησης, η στελέχωση, οι κτιριακές προδιαγραφές, η διαδικασία αδειοδότησης και ελέγχου, οι φορείς καταγραφής αστέγων και λοιπά θέματα εφαρμογής της παρούσας» (e-nomothesia.gr).

Το δικαίωμα στη στέγαση κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 του Συντάγματος περί «Προστασίας οικογένειας, γάμου, μητρότητας και παιδικής ηλικίας, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες»: παράγραφος 4: «*Η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που την στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους*» (Ελληνική Βουλή).

Το κράτος μεριμνά ώστε το κοινωνικό δικαίωμα στη στέγαση από όποιον το στερείται, να ικανοποιείται. Στην πραγματικότητα, συχνά ωθεί στην αστεγία με απελευθέρωση εξώσεων και πλειστηριασμών, με ανυπαρξία ελέγχου στην στεγαστική αγορά, με χαμηλή μισθοδοσία και ελαστικές μορφές εργασίας, με καταστάσεις ενεργειακής πενίας κλπ. Υπάρχει μια ελαστικότητα ως προς την εφαρμογή της συγκεκριμένης παραγράφου.

Με το «Νόμο 4254/2014-ΦΕΚ 85/Α/07-04-2014», θεσμοθετούμε «Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις». Ειδικά στο: Άρθρο Πρώτο, αναφέρεται η Διάθεση κοινωνικού μερίσματος: στην Υποπαράγραφο Α.2., αναφέρονται οι «Δράσεις στέγασης, σίτισης και κοινωνικής φροντίδας για τους αστέγους» (e-nomothesia.gr).

Συμπερασματικά η αστεγία δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο στη διεθνή κοινότητα, αντιμετωπίζεται με δυσκολία ως προς την εννοιολόγηση, ενώ αποτελεί από τα χειρότερα είδη κοινωνικού αποκλεισμού. Οι άστεγοι αποτελούν αντικείμενο μελέτης, αλλά οι δυσκολίες καταμέτρησης και κατηγοριοποίησης, δυσχεραίνουν την ακριβή αποτύπωσή τους. Οι άστεγοι δεν είναι αόρατοι, δεν είναι οι άλλοι, αφορούν εμάς. Ο Bauman καυτηριάζει: «οι άλλοι είναι εκείνοι οι τύποι που θα έπρεπε να είναι λιγότεροι. Θα ήταν ακόμα καλύτερα αν δεν υπήρχαν καθόλου..... Εμείς είμαστε οι άνθρωποι εκείνοι που θα έπρεπε να είναι περισσότεροι». Ο αυξανόμενος αριθμός των υπάρξεων αυτών προσθέτει στις δαπάνες, είναι ένας αριθμός ελαττωματικών καταναλωτών, είναι «ζωές ανάξιες ζωής» που εξαιρούνται της προστασίας. Παράπλευρες απώλειες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Bauman, 2004: 61-69).

1.2 Αιτίες αστεγίας

Τα αίτια της αστεγίας είναι πολυπαραγοντικά.

Ο Edgar προέβη σε μια κατηγοριοποίηση του στεγαστικού αποκλεισμού διακρίνοντας σε λόγους δομικούς, θεσμικούς, σχέσεων, προσωπικούς. Οι δομικοί παράγοντες προκύπτουν από τη θέση στην αγορά εργασίας που βρίσκεται το άτομο, τις επιπτώσεις της φτώχειας, τα εμπόδια πρόσβασης στη στέγη και στις κοινωνικές υπηρεσίες. Οι θεσμικοί παράγοντες αναφέρονται σε μερική ή ολική απουσία υποστήριξης εξαιτίας ανεπαρκών δομών. Οι παράγοντες των σχέσεων έχουν βαρύτητα καθώς διαζύγια, ενδοοικογενειακή βία, συνηγορούν στην απώλεια στέγης. Προσωπικοί παράγοντες όπως άγνοια κινδύνου, άγνοια των ευκαιριών στη ζωή, έξις, χρέη, δυνητικά επιφέρουν αστεγία (Edgar, 2009:6-8).

Οι δομικές προσεγγίσεις εστιάζουν στο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, στις μεγάλες αλλαγές της οικονομίας, αύξηση ανεργίας, φτώχεια, διακυμάνσεις τιμών για την

αγορά κατοικίας, περικοπές πολιτικών κοινωνικής προστασίας (Busch-Geertsema et al, 2010: 11-12).

Οι ατομικές προσεγγίσεις εστιάζουν στις προσωπικές επιλογές, παραβατικότητα, εξαρτήσεις, ψυχικές ασθένειες (Busch-Geertsema et al, 2010: 10-11 · Arapoglou, 2002:53).

Η Αράπογλου με την εμφάνιση των νεοαστέγων και την ανεπάρκεια των δομικών προσεγγίσεων για απαντήσεις στην κατανόηση της αστεγίας· (γιατί άσπιτοι καταλήγουν ορισμένα άτομα ενώ οι συνθήκες ευνοούν για περισσότερα), θεώρησε την εξήγηση του φαινομένου ως συνδυασμό δομικών και ατομικών υπαιτιοτήτων (Arapoglou,2002:51).

Η Fitzpatrick αντιμετωπίζει την αστεγία όχι ως κοινωνική κατασκευή αλλά ως φαινόμενο βάσει ατομικών χαρακτηριστικών (νοσήματα ψυχικά, έξεις, χαμηλή αυτοεκτίμηση), διαπροσωπικών σχέσεων (διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις), οικονομικών λόγων (επίδραση της κοινωνικής τάξης και κοινωνικών πολιτικών στην αναπαραγωγή φτώχειας). Ένα μίγμα επικινδυνότητας που δυνητικά οδηγεί σε αστεγία άτομα που δεν είναι αποκλειστικά φτωχά (Fitzpatrick, 2005: 4-13).

Κατά Somerville, είναι σημαντική η ανασκόπηση διαδρομής (των μονοπατιών) της ζωής των αστέγων. Πρέπει να αντιμετωπίζονται ως υποκείμενα με τα βιώματά τους, τα περιβάλλοντα που επηρέασαν την ζωή τους και να εξετάζουμε τις διαδρομές τους με προσοχή σε συνάρτηση με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον τους (Somerville, 2013: 7-8, 25).

Η φεμινιστική προσέγγιση επικεντρώνει στην ανισότητα των φύλων. Η ισότιμη πρόσβαση στη στέγαση είναι οικουμενικό αγαθό, χρειάζεται όμως κοινωνική προτεραιοποίηση προς συγκεκριμένες ομάδες, όπως των γυναικών. Στη μισθολογική ανισότητα μεταξύ ανδρών γυναικών, η γυναίκα δυσκολότερα ανταπεξέρχεται στις οικονομικές απαιτήσεις της οικίας. Η αναζήτηση μισθωμένης κατοικίας δυσκολότερα θα βρει ανταπόκριση προς μια γυναίκα και δη διαζευγμένη, εξαιτίας αντιλήψεων για την οικονομική αδυναμία της και της εξάρτησής της από την ομπρέλα προστασίας του άντρα (Πουλά, Delphi Economic Forum VII 2023: 27:40 – 29:10(λεπτά χρόνου ομιλίας)).

Συνοψίζοντας, η αστεγία χαρακτηρίζεται από ετερογένεια· διάφορες θεωρίες εννοιολογούν τα αίτια της καταλήγοντας σε συνδυασμό παραγόντων. Είναι εύκολο να βρεθεί «στο δρόμο» κάποιος χωρίς υποστηρικτικό περιβάλλον, που δεν έχει ως έρμα ένα κοινωνικό κεφάλαιο, που είναι μακροχρόνια άνεργο, που δεν έχει ιδιόκτητη κατοικία ή πόρους να τη συντηρήσει. Συμπληρωματικά, συστημικοί παράγοντες ωθούν σε αστεγία· όπως σε περιπτώσεις αποϊδρυματοποίησης και αποασυλοποίησης όπου ελλείπει υποστηρικτικού βραχίονα, το περιθώριο είναι μονόδρομος. Είμαστε κοινωνία που γεννά προϋποθέσεις άσπιτων, ειδικά στην εποχή μας που μαστίζεται από λογής προβλήματα οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά.

1.3 Κοινωνικός αποκλεισμός

Αστεγία και κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζονται μεταξύ τους όπως και με την έννοια της φτώχειας. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί σοβαρό πρόβλημα καθώς προβάλλει την ανισότητα εντός των κοινωνιών.

Ο όρος έχει συμπεριληπτικό χαρακτήρα, υπαινίσσεται πλήθος διαφορετικών εκδοχών ώστε καταλήγει να περικλείει σχεδόν το οτιδήποτε (Φερόνας, 2008:67). Μπορεί να οριστεί ως *«η διαδικασία μέσω της οποίας άτομα ή κοινωνικές ομάδες αποκλείονται πλήρως ή μερικώς από τη συμμετοχή στην κοινωνία στην οποία ζουν»* (De Haan, 2001:23).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί κοινωνική κατασκευή, χαρακτηρίζει αυτούς που βρίσκονται εκτός θεσμοθετημένων κοινωνικών ρυθμίσεων και συνδέεται με τον όρο της φτώχειας. Διαφοροποιείται από αυτήν, στο γεγονός πως δεν αναφέρεται μόνο σε οικονομικά ζητήματα· χαρακτηρίζει διαδικασίες και όχι καταστάσεις (Τσιάκαλος, 1998: 55-57). Στην κατάσταση (φτώχεια) υπάρχει ένα φαινόμενο που μπορεί να αποτυπωθεί ποσοτικά. Η φτώχεια δυνητικά οδηγεί στον αποκλεισμό. Ο αποκλεισμός, εκφράζει μια σύγχρονη διαδικασία, απότοκο ρευστών πολιτικοοικονομικών συγκυριών (Παπαδοπούλου, 2002:43-52)· αναφέρεται δε σε πολυδιάστατους μηχανισμούς ώστε μέσω αυτών άτομα και ομάδες αποκλείονται από κοινωνικές συναλλαγές και δικαιώματα, στοιχεία δομικής φύσεως για την κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση (Φερόνας, 2008:64).

Η φτώχεια ορίζεται κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως εξής: «Θεωρείται πως οι άνθρωποι ζουν σε συνθήκες φτώχειας, εάν το εισόδημα και οι πόροι τους είναι ελλιπή σε βαθμό που να μην τους είναι δυνατό να έχουν ένα αποδεκτό βιοτικό επίπεδο εντός της κοινωνίας που διαβιών. Λόγω της φτώχειας τους μπορεί να έρθουν αντιμέτωποι με διάφορες μειονεξίες εξαιτίας ανεργίας, χαμηλού εισοδήματος, επισφαλούς στέγασης, ανεπαρκή πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, στη δια βίου μάθηση, στον πολιτισμό, αθλητισμό, ψυχαγωγία. Συνήθως αποκλείονται και περιθωριοποιούνται από συμμετοχή σε δραστηριότητες (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές) που συνιστούν τον κανόνα για άλλους ανθρώπους, καθώς και η πρόσβασή τους στα θεμελιώδη δικαιώματα δύναται να περιοριστεί» (European Commission, 2004:11).

Σύμφωνα και με την άποψη της ΔΟΕ η φτώχεια είναι: «το αποτέλεσμα δομικών αποτυχιών και αναποτελεσματικών οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων. Συνιστά προϊόν ανεπαρκών πολιτικών απαντήσεων, χρεοκοπημένης πολιτικής φαντασίας και ανεπαρκούς διεθνούς υποστήριξης.» (ILO,2003:1στο Γεώρμας 2006:145). Το να αγνοούμε φτώχεια και ανισότητες, συνεπάγεται αρνητικό πρόσημο στην ανάπτυξη της κοινωνίας (Γεώρμας, 2006:133-134).

Η φτώχεια επιμερίζεται σε απόλυτη (το εισόδημα ενός ατόμου δεν αρκεί για την επιβίωσή του και προς χάριν κάλυψης βασικών αναγκών παραμελούνται άλλες αξιώσεις, και σε σχετική (το εισόδημα του ατόμου δεν είναι αρκετό ώστε να του εξασφαλίζει έναν τρόπο ζωής που να συνάδει με το μοντέλο της κοινωνίας που διαβιεί) (Μητράκος και Τσακόγλου, 2012:39).

Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός συμβαδίζουν, χωρίς να αποτελούν ταυτόσημη έννοια. Η μεν ανάγεται σε διανομή πόρων, υπηρεσιών· ο δε αναφέρεται στη διεργασία κοινωνικής ενσωμάτωσης ή περιθωριοποίησης (Βενιέρης, 2006: 158-159). Στην ευρωπαϊκή πολιτική συζήτηση, ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού υπερισχύει αυτού της φτώχειας. Ως όρος εμπεριέχει διάφορες παθογένειες ακόμα και την φτώχεια στην πιο άσχημη μορφή της, ενώ λειτουργεί ως ομπρέλα όπου στεγάζει ποικίλες κοινωνικές μειονεξίες και μια ήπια κριτική πολιτικής ευθύνης κατά τη χάραξη πολιτικών δράσεων αντιμετώπισης των ανισοτήτων (Lister,2009:87-88).

Στη κλασική κοινωνιολογία, ο Weber κάνει αναφορά για μια μανιέρα κοινωνικού κλεισίματος από κάποιες ομάδες ατόμων που διαφυλάττουν προς αποκλειστικότητά τους ορισμένα προνόμια, έναντι άλλων ατόμων. (Lister, 2009:75). Την αποδίδει ως

ένα ταξινομικό σχήμα και έχει αποδώσει στον όρο «περιχαράκωση» την έννοια ενός *modus operandi*, όπου άτομα που κατέχουν μια κοινωνική θέση, ασκούν αποκλειστικότητα σε αγαθά, υπηρεσίες και προνόμια στερώντας τα από άλλα άτομα τα οποία δεν ανήκουν στην ίδια κοινωνική θέση (Weber, 1968:Chapter II 339-341).

Η αίσθηση του ανήκειν, είναι σημαντική για κοινωνική ανέλιξη. Σύμφωνα με τον Durkheim, η ανάπτυξη της ατομικότητας επιτυγχάνεται μέσα από ένα πλέγμα κοινωνικών σχέσεων, όπου διασφαλίζονται ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας, ελευθερία έκφρασης, πρόσβαση στην εκπαίδευση, ανάπτυξη δεξιοτήτων. Η κοινωνική ανέλιξη γίνεται αντιληπτή ως η ύπαρξη του εγώ στην ενότητα (Durkheim στο Γάγγας, 2010:106-108).

Ποιος οριοθετεί σε εντός και εκτός των τειχών; Οι εντός της κοινωνίας εύκολα γκετοποιούν, περιθωριοποιούν, αποβάλλουν την ετερότητα. Ο Γκόφμαν υποστηρίζει πως είναι τάση των μελών της κοινωνίας να κατηγοριοποιούν άλλα άτομα ανάλογα με την κοινωνική τους θέση. Οι διακρίσεις ορίζονται με βάση τα υπάρχοντα κοινωνικά πρότυπα. Στο βιβλίο του «Στίγμα» παρουσιάζει πρακτικές κοινωνικού αποκλεισμού. Συχνά ξεχνούμε την ανθρώπινη διάσταση των κοινωνικά αποβαλλόμενων, επινοούμε θεωρίες που δικαιολογούν την εχθρότητά μας απέναντί τους. Έτσι σηματοδοτούμε την παρέκκλιση ως μια κοινωνική κατασκευή, μειώνουμε τις ευκαιρίες των εξοστρακισμένων στη ζωή, τους στιγματίζουμε αφού απέχουν από τις προσδοκίες των κατασκευασμένων κοινωνικών στερεοτύπων (Goffman,2001:9-20,67).

Κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή: *«Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια διαδικασία σύμφωνα με την οποία κάποια άτομα εξωθούνται στο περιθώριο της κοινωνίας και εξαιτίας της φτώχειας, της έλλειψης δεξιοτήτων της δια βίου μάθησης ή έλλειψης βασικών ικανοτήτων και άλλων διακρίσεων, παρεμποδίζονται από την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνία. Αυτό έχει ως συνέπεια την απομάκρυνσή τους από τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και απασχόλησης, από το εισόδημα και από την εκπαίδευση. Διαθέτουν μικρή πρόσβαση τόσο στην εξουσία όσο και στα όργανα λήψης αποφάσεων και για τον λόγο αυτόν συνήθως είναι ευάλωτοι, αδύναμοι και ανίκανοι να διαχειριστούν αποφάσεις που επηρεάζουν την καθημερινότητά τους»* (European Commission, 2004:11).

Χρησιμοποιούμε τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός με πολιτική παρά με κοινωνιολογική χροιά, από τη δεκαετία του 1960 όταν στη Γαλλία πολιτικοί και ακαδημαϊκοί κύκλοι μιλούν για «αποκλεισμένους» (Οικονόμου και Φερόνας, 2006:9), αλλά και τη δεκαετία 1970 με αρχές του 1980 όπου αναφερόμαστε σε περιθωριοποιημένες ομάδες που δεν καλύπτονταν από το γαλλικό κοινωνικό ασφαλιστικό σύστημα (Οικονόμου και Φερόνας, 2006:9-10 και Lister, 2009:75).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός στα τέλη της δεκαετίας του '80 ενστερνίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να καμφθεί η απροθυμία κάποιων κυβερνήσεων να χρησιμοποιούν τον όρο φτώχεια για τα κράτη τους. Η ΕΕ τον έχει παγιώσει στην πολιτική της ατζέντα και θέτει την καταπολέμησή του κοινωνικοπολιτικό στόχο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997, για να ακολουθήσει η συμφωνία της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού το 2000 στη Λισαβόνα στη Σύνοδο Κορυφής για κοινωνική ένταξη (Lister, 2009:75).

Ως αιτίες κοινωνικού αποκλεισμού αναγνωρίζονται ο μετασχηματισμός της σοσιαλιστικής οικονομίας σε οικονομία της αγοράς, η αναποτελεσματικότητα εφαρμογής μιας πολιτικής οικονομικής διεύρυνσης και καταμερισμός του πλούτου, η παγκοσμιοποίηση ως σημείο εκκίνησης ανισοτήτων και κοινωνικού αποκλεισμού για ορισμένο σύνολο ατόμων, η αστικοποίηση, παραγωγικές διαδικασίες εντάσεως κεφαλαίου (ILO,2003:1 στο Γεώργμας 2006:145-146).

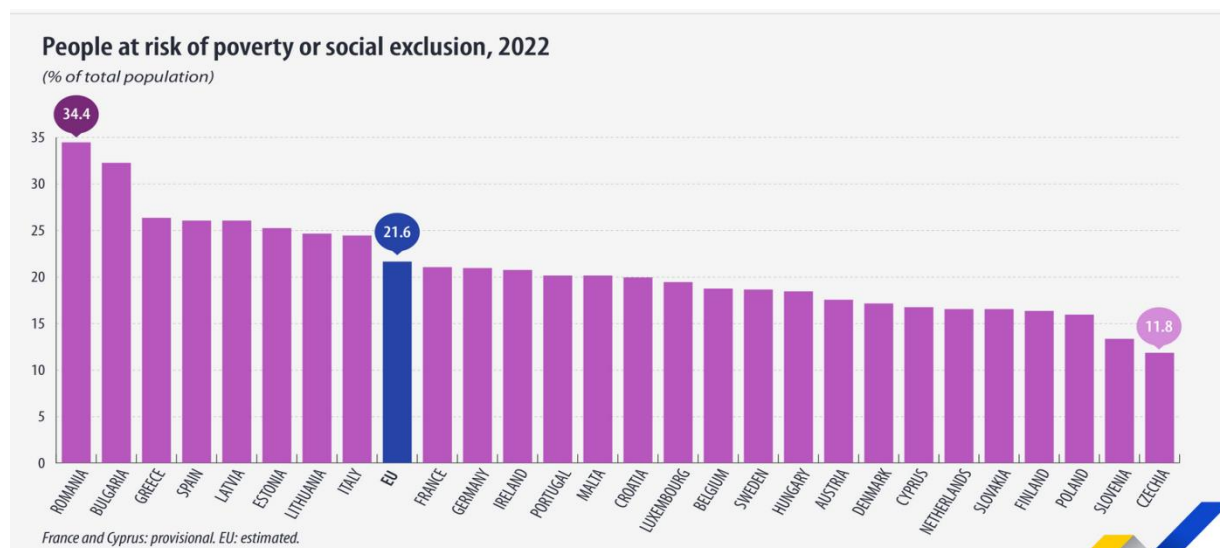
Σύμφωνα τη Silver, κατά τη φιλελεύθερη οπτική, η κοινωνία απαρτίζεται από άτομα που δημιουργούν ανταγωνιστικές σχέσεις εντός της ελεύθερης αγοράς. Στην περίπτωση αυτή ο κοινωνικός αποκλεισμός επέρχεται ως αποτέλεσμα αποτυχιών της αγοράς, είτε ως τρωτότητα εφαρμογής ατομικών δικαιωμάτων· έτσι καταλήγουμε σε διακρίσεις διαφόρων μορφών οι οποίες είναι εμπόδιο στην συμμετοχή των ατόμων στις λειτουργίες της ελεύθερης αγοράς (Silver, 1994:5-6).

Κατά Paugam ο κοινωνικός αποκλεισμός λειτουργεί με βάση τρεις άξονες: «α) *αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων*, β) *απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, γ) *χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού*». Συνήθως εάν παρουσιαστούν χαρακτηριστικά δείγματα αποκλεισμού σε έναν άξονα, επαγωγικά θα παρουσιαστούν και στους υπόλοιπους (Παπαδοπούλου Δ.· Κουραχάνης Ν., 2017: 21-22). Διαθέτει δε τρισυπόστατο χαρακτήρα με αναφορές πολιτικές (απουσία κοινωνικών αξιών και

συλλογικότητας), οικονομικές (επαπειλεί ευάλωτες ομάδες), κοινωνικές (καταδεικνύει την άνιση κατανομή κοινωνικής ευημερίας) (Βενιέρης, 2006: 178).

Καθώς ο κοινωνικός αποκλεισμός εμπερικλείει μορφές αποστέρησης που αυτές λειτουργούν ανασταλτικά στη συμμετοχή του ατόμου στις κοινωνικές δραστηριότητες και στις υπηρεσίες, λειτουργεί ως διαδικασία που *«αναπαράγει και διαιωνίζει την ανισότητα δικαιωμάτων κοινωνικής συμμετοχής και δυνατοτήτων κοινωνικής ενσωμάτωσης»*. Σχετίζεται με τη λειτουργία περιθωριοποίησης, παραβατικών συμπεριφορών, στίγματος (Βενιέρης, 2013:147-150).

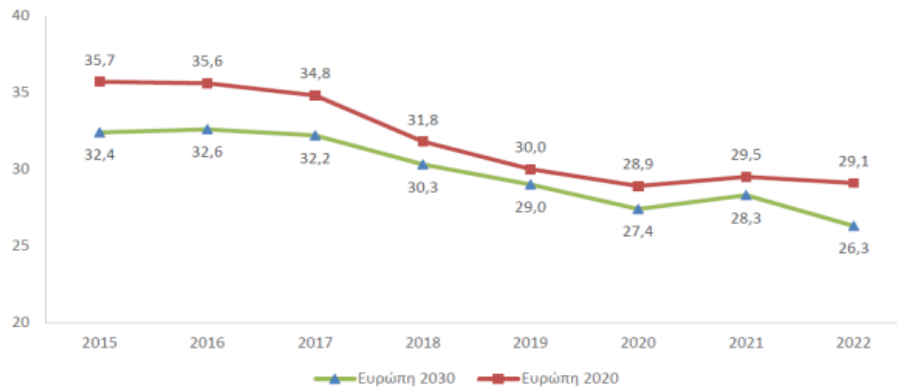
Στην Ευρώπη τα στατιστικά δεδομένα της EUROSTAT για τον πληθυσμό σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού για το έτος 2022, κατέδειξαν πως το 22% του πληθυσμού της ΕΕ (95,3 εκατομμύρια), ζούσαν στην επισφάλεια φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Το μεγαλύτερο ποσοστό κινδύνου το κατέχει η Ρουμανία 34,4%, με τη χώρα μας να βρίσκεται σε δυσμενή θέση πριν τη Βουλγαρία και Ρουμανία.

Πηγή: eurostat,2022

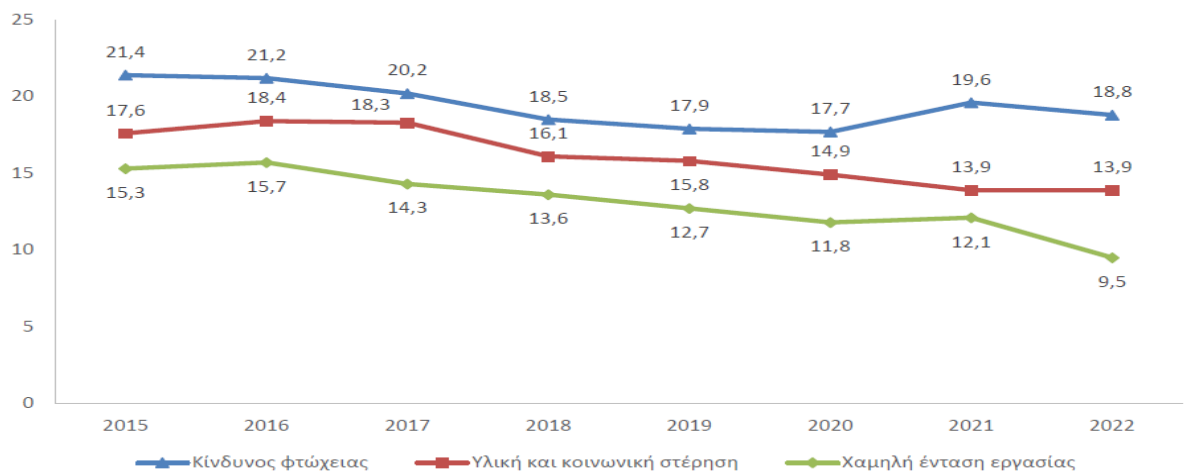
Στη χώρα μας σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, Γράφημα 1, με στοιχεία από την *«Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης»*, ο πληθυσμός που κινδυνεύει από κοινωνικό αποκλεισμό ή φτώχεια ανέρχεται στο ποσοστό 26,3%. Ήτοι 2.722.000 άτομα.

Γράφημα 1. Ποσοστό (%) πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό: 2015 – 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 2. Ποσοστό (%) πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, υλική και κοινωνική στέρηση και χαμηλή ένταση εργασίας (Ευρώπη 2030): 2015 – 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο Γράφημα 2, σύμφωνα με τους δείκτες κινδύνου φτώχειας, υλικής-κοινωνικής στέρησης και χαμηλής έντασης εργασίας, παρατηρούμε μείωση του ποσοστού κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω της μείωσης ποσοστού χαμηλής έντασης εργασίας: το 2022 σε 9,5% έναντι 12,1% το 2021· με το ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού: για το 2022 σε 18,8% σε σχέση με το 19,6% το 2021.

Στον Πίνακα 1. που ακολουθεί, απεικονίζεται ο πληθυσμός της χώρας μας που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού κατά φύλο και ηλικιακές ομάδες.

Πίνακας 1. Ελλάς: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό κατά φύλο και ομάδες ηλικιών (Ευρώπη 2030), 2015 - 2022 ⁽¹⁾⁽²⁾					Table 1. Greece: People at-risk-of-poverty or social exclusion by gender and age group (EU 2030 Target), 2015 - 2022 ⁽¹⁾⁽²⁾				
%	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	%
<i>Κατά φύλο</i>									<i>By gender</i>
Σύνολο	32.4	32.6	32.2	30.3	29.0	27.4	28.3	26.3	Total
Άρρενες	31.6	31.7	31.6	29.2	28.0	26.1	27.3	25.2	Male
Θήλειες	33.1	33.4	32.9	31.3	30.1	28.6	29.2	27.4	Female
<i>Κατά ομάδες ηλικιών</i>									<i>By age group</i>
18 - 64	35.9	36.7	35.8	33.1	31.5	29.3	30.6	27.9	18 - 64
65+	17.5	16.6	18.4	19.2	20.5	19.4	19.3	21.0	65+
0 - 17	37.7	37.2	36.5	34.1	31.2	30.8	32.0	28.1	0 - 17

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού, Απασχόλησης και Κόστους Ζωής ΕΛΣΤΑΤ.

Source: Population, Employment and Cost of Living Statistics Division ELSTAT.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ: 2023

Διαχρονικά, οι γυναίκες βρίσκονται σε κίνδυνο σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τους άντρες. Στην ηλικιακή ομάδα, διαχρονικά η παιδική ηλικία είναι αυτή που βρίσκεται σε μεγαλύτερο κίνδυνο· αντίστοιχα και το φαινόμενο της παιδικής φτώχειας και αποκλεισμού είναι βαρύνουσας σημασίας.

Ως συνέπεια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται και η ύπαρξη κοινωνικού δυϊσμού, η κατασκευή μιας διχοτομημένης κοινωνίας. Μιας κοινωνίας που διαχωρίζει τα συστατικά της μέρη σε ενταγμένους και σε μη (Μουσούρου, 1998:68-70).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός υπονομεύει τις ευκαιρίες των ευάλωτων ατόμων να συμμετέχουν στις παραγωγικές διαδικασίες της οικονομίας, ενώ αποτελεί δαπανηρό κόστος με όρους επιδομάτων και άλλων υπηρεσιών. Σωρευτικά, επέρχεται έκπτωση βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων τους, ενώ η αλλοτρίωσή τους μπορεί να επιφέρει πολιτική αστάθεια. Αναγνωρίζεται από την Κοινότητα πως ο αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα αναποτελεσματικών ή ελλιπών πολιτικών που εφαρμόζονται για την εξάλειψη του φαινομένου, οπότε απαιτείται η τροποποίησή τους (Καβουνίδη, 2005:49-50,54).

Ένα κοινωνικό υπόστρωμα που απαρτίζεται από περιθωριοποιημένους, παρίες, άστεγους, κυνηγημένες τάξεις, από αυτούς που είναι εκτός των δημοκρατικών διεργασιών, απεικονίζει την ανάγκη όλων αυτών για επιβίωση και για ένα τέλος στις ανεπιθύμητες συνθήκες και θεσμούς. Έως τώρα, ο τερματισμός δεν έχει επιτευχθεί ώστε να εξαλειφθεί αυτή η κοινωνική μειονεξία (Marcuse, 1971:254).

Συνοψίζοντας, η αστεγία αποτελεί επώδυνη μορφή κοινωνικού αποκλεισμού, αποκόπτοντας το άτομο από την πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα. Εξ αιτίας του

υποβαθμίζεται η ανθρώπινη ποιότητα, η έννοια της κοινωνικής συνοχής, διαβρώνεται η εμπιστοσύνη στους θεσμούς, διαρρηγνύεται ο κοινωνικός ιστός. Ρητορικές αποσαφήνιση του όρου, απομακρύνουν τον κίνδυνο πολιτικών αναμετρήσεων και πολιτικού κόστους στο πεδίο των κοινωνικών ανισοτήτων.

Οι κοινωνικά αποκλεισμένοι δεν έχουν ταξική συνείδηση και όντας μέσα σε ένα νομιμοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα, αναπαράγονται ως προς την κοινωνική ανισότητά τους a priori. Οι εντός του συστήματος, στην προσπάθειά τους να καταπολεμήσουν τον αποκλεισμό εφαρμόζουν το αντίθετό του δηλ. την κοινωνική ένταξη. Ερχόμαστε δηλ. εκ των υστέρων τους εκτός να τους βάλουμε εντός (ίσως απεντάσσοντας άλλους), ή με όρους αλληλεγγύης κατά Durkheim, να ενισχύσουμε τη συλλογική συνείδηση (Γάγγας,2010:96).

Αυτό που πρέπει να μας ανησυχεί είναι πως έχουμε την τάση να νομιμοποιούμε την αναπαραγωγή του κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω μη αποτελεσματικής διαχείρισης και καταπολέμησής του.

Επισημαίνει ο Βενιέρης στο «Τέλος των ύμνων», «ατυχώς» η προβολή του όρου και αποσαφήνιση του κοινωνικού αποκλεισμού, ούτε εκβάλλει ούτε συνεισφέρει στην παραγωγή καινοφανών κοινωνικών δικαιωμάτων, αλλά ούτε και προάγει τον σκοπό της κοινωνικής πολιτικής (Βενιέρης,2013:150).

1.4 Κοινωνική ένταξη

Η άλλη όψη του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η κοινωνική ενσωμάτωση, ιδίως η ένταξη στην αγορά εργασίας, διότι ιστορικά έχει αναδειχθεί ότι αυτή παρέχει ή όχι, το μέτρο για κοινωνική συμμετοχή (Βενιέρης, 2013:147-150).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει την κοινωνική ένταξη ως *«μια διαδικασία κατά την οποία διασφαλίζεται στα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, η πρόσβασή τους σε ευκαιρίες και πόρους που είναι απαραίτητα στοιχεία για την πλήρη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή· επιπλέον να απολαμβάνουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής και ευημερίας σύμφωνα με τα πρότυπα της κοινωνίας στην οποία ζουν. Επίσης τους διασφαλίζεται η μεγαλύτερη*

συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων που αφορά τη ζωή τους αλλά και η πρόσβαση στα θεμελιώδη δικαιώματά τους» (European Commission, 2004:11).

Η ΕΕ μέχρι τις αρχές 1990 δεν παρουσίασε αξιόλογα βήματα στην καταπολέμηση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ο τομέας κοινωνικής πολιτικής θεωρείται εθνική αρμοδιότητα. Όμως ενισχύει τις δράσεις των κρατών μελών στην διάσταση της κοινωνικής ένταξης. Με τον ΕΠΚΔ, η Ευρώπη θέτει σκοπό την ευημερία των λαών, καταπολέμηση διακρίσεων και αποκλεισμού, προώθηση αλληλεγγύης, κοινωνικής δικαιοσύνης, ισότητας. Για τους αστέγους, ευαγγελίζεται α) *«πρόσβαση σε καλής ποιότητας κοινωνική κατοικία ή στεγαστική βοήθεια σε όσους την έχουν ανάγκη β) τα ευάλωτα άτομα έχουν δικαίωμα σε κατάλληλη βοήθεια έναντι της έξωσης γ) παρέχονται κατάλληλα καταλύματα και υπηρεσίες στους αστέγους, προκειμένου να προαχθεί η κοινωνική τους ένταξη»*. Διασφαλίζεται το *«δικαίωμα πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες καλής ποιότητας»* (Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων, 2017:4, 21-22).

Στην ιδρυτική Συνθήκη δεν έχουμε αναφορές για κοινωνικό αποκλεισμό και κοινωνική ένταξη· η κοινωνική διάσταση της ΕΕ αναδείχθηκε με την Απόφαση του Συμβουλίου τον Ιούλιο 1989 με την *«καθιέρωση μεσοπρόθεσμου προγράμματος κοινοτικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων»* (89/457/ΕΟΚ), και το σχετικό Ψήφισμα του Συμβουλίου τον Σεπτέμβριο 1989, για την καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού και αποδοχή μέτρων υπέρ στέγασης, εκπαίδευσης, εργασίας, κοινωνικών και ιατρικών υπηρεσιών (ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, 89/C 277/01).

Για τον αποκλεισμό και την ένταξη η ΕΕ αναγνωρίζει την ευθύνη των εθνικών αρχών για εφαρμογή πολιτικών, συναινεί για βοήθεια και προωθεί πολιτικές όπως κοινοτικά προγράμματα· π.χ. το Κοινοτικό Πρόγραμμα για την *«Οικονομική και Κοινωνική Ενσωμάτωση των μη Ευνοημένων Ομάδων»* ή *«Φτώχεια 3»* (1975-1994), το πλέον αναγνωρισμένο πρόγραμμα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού και την εξασφάλιση της συνοχής, ως εξέλιξη του Πρώτου και Δεύτερου Ευρωπαϊκού Προγράμματος για την καταπολέμηση της φτώχειας. Την ίδρυση Παρατηρητηρίου για Πολιτικές Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού (1990), τα προγράμματα Horizon, Now, Euroform προωθώντας την ενσωμάτωση μέσω της συμμετοχής στην αγορά εργασίας (Καβουνίδη, 2005:55-60).

Το 1989 οι ευρωπαϊκές κοινωνίες ενστερνίζονται τον «Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων», κείμενο μη δεσμευτικής δύναμης. Στην Ανακοίνωση για τον «Εκσυγχρονισμό και Βελτίωση της Κοινωνικής Προστασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση» αποτυπώνονται οι συνιστώσες για εκσυγχρονισμό της κοινωνικής προστασίας, η οποία παρουσιάζεται ως κοινωνική επένδυση και όχι ως οικονομικό βαρίδιο στην πλευση της οικονομικής ολοκλήρωσης. Το 1999 τέθηκε σε εφαρμογή η Συνθήκη του Άμστερνταμ η οποία θέτει στόχο της ΕΕ την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο).

Η κοινωνική ένταξη είναι το εργαλείο αναχαίτισης φτώχειας και αποκλεισμού μέσω απασχόλησης, όπως διακηρύσσεται τον Μάρτιο του 2000 με τη Στρατηγική της Λισσαβώνας (www.europarl.europa.eu) και την καινοτομία της ΑΜΣ, μια μη δεσμευτική μέθοδος ανταλλαγής καλών πρακτικών ανάμεσα στα κράτη-μέλη, στα πλαίσια εφαρμογής των πολιτικών τους προγραμμάτων.

Η Στρατηγική Λισσαβώνας όμως απέτυχε στον σκοπό της διότι δεν εστίασε και δεν προτεραιοποίησε τους στόχους ανάπτυξης-απασχόλησης και ενσωμάτωσης: επιπλέον δεν υπήρξε η απαραίτητη πολιτική δέσμευση εκ μέρους των κρατών-μελών.

Με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, «μπαίνουμε» πλέον στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης. Τα κράτη-μέλη υποβάλλουν ΕΣΔ σχετικά με δείκτες παρακολούθησης-προόδου καταπολέμησης αποκλεισμού και φτώχειας (<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament>).

Το 2010 από την Επιτροπή δρομολογήθηκε η Ευρωπαϊκή πλατφόρμα καταπολέμησης φτώχειας και αποκλεισμού με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020». Ο στόχος για τη μείωση κατά 25% των ευρωπαίων που ζουν κάτω από τα εθνικά όρια φτώχειας και η έξοδος από αυτήν 25.000.000 πολιτών, δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Επιτροπή και το Συμβούλιο το 2017, ευθυγραμμίστηκαν με τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων για κοινωνική ένταξη που περιλάμβανε μέτρα υπέρ της αγοράς εργασίας και των εργαζομένων (eur-lex.europa.eu).

Η Ευρώπη 2020 υπήρξε μια επαναδιατύπωση της Λισσαβώνας και ξαναμπαίνει η ΚΠ σε κίνηση (έως το 2013 λόγω λιτότητας είχε χαμηλή ορατότητα) με ενεργητικές πολιτικές ένταξης μέσω απασχόλησης και δείκτες παρακολούθησης.

Η αποδοχή κοινών δεικτών για ποσοτικοποίηση της προόδου καταπολέμησης του αποκλεισμού, δεν παρουσίασε θετικό πρόσημο διότι κάθε κράτος-μέλος ορίζει διαφορετικά τα κοινωνικά και οικονομικά μεγέθη του. Η υποβολή των ΕΣΔ και οι Κοινές Εκθέσεις, αποτελούν καθοριστικά στοιχεία της ΑΜΣ και της ίδιας της διαδικασίας ένταξης (Φερόνας, 2006:181-203).

Για να επιτευχθούν οι στόχοι απαιτούνται πολιτικές με έμφαση στην απασχόληση. Όμως δεν αναλύονται σε ποσοτικά στοιχεία και κατευθυντήριες οδηγίες για τα κράτη-μέλη και η εφαρμογή κοινών δεικτών κρίθηκε απαραίτητη· από την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας ορίστηκαν 18 δείκτες μέτρησης φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού· εγκρίθηκαν δε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν. Οι δείκτες το 2006 αναθεωρήθηκαν στον εξορθολογισμό της ΑΜΣ ενώ βρίσκονται σε μια εξελικτική πορεία βελτίωσης και εξειδίκευσης για την αποτύπωση των ιδιαιτεροτήτων του κοινωνικού αποκλεισμού (Φερόνας, 2008:70-76).

Παρά τη θετική συμβολή της ΑΜΣ στην ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των κρατών-μελών σχετικά με την οικονομία και απασχόληση, στον τομέα της ΚΠ η ΑΜΣ δεν αποτέλεσε μοχλό πίεσης. Η διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης παραμένει μια διαδικασία εν εξελίξει, η κοινωνική πολιτική παραμένει ουραγός στο άρμα της οικονομικής μεγέθυνσης της ΕΕ, ενώ όπως αποδείχθηκε, η οικονομική ανάπτυξη δεν επιφέρει αυτόματα και κοινωνική ανάπτυξη.

Η Ευρώπη 2030 προσβλέπει πάλι σε μια κοινωνικά δίκαιη μετάβαση χωρίς αποκλεισμούς στην αγορά εργασίας, οι κοινωνικές επενδύσεις να αποτελούν προτεραιότητα της ΕΕ με επενδύσεις στην εκπαίδευση, έρευνα, τεχνολογία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019:21-22). Η νέα φιλοδοξία της αποβλέπει σε :

«Τουλάχιστον το 78% των ατόμων ηλικίας 20 έως 64 ετών θα πρέπει να εργάζονται

Τουλάχιστον το 60% όλων των ενηλίκων θα πρέπει να συμμετέχουν σε κατάρτιση κάθε χρόνο

Ο αριθμός των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό θα πρέπει να μειωθεί κατά τουλάχιστον 15 εκατομμύρια, συμπεριλαμβανομένων τουλάχιστον 5 εκατομμυρίων παιδιών, σε σύγκριση με το 2019» «Η Επιτροπή χαιρετίζει την ισχυρή δέσμευση των κρατών μελών να καταστήσουν την Ευρώπη δίκαιη, χωρίς αποκλεισμούς και γεμάτη ευκαιρίες και θα παρακολουθεί στενά την εφαρμογή

των κοινωνικών στόχων που έχουν τεθεί, στο πλαίσιο του κύκλου του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου του 2023» (ΕΥΣΕΚΤ, 2022).

(Η ΕΕ όταν εφαρμόζει δημοσιονομικές περικοπές και πολιτικές λιτότητας, είναι άκαμπτη και αυστηρή, στα κοινωνικά φιλόδοξα πλάνα της, είναι αρκετά χαλαρή, ευέλικτη και με παροτρύνσεις στα κράτη-μέλη.)

Στη χώρα μας τα βήματα προς τη κοινωνική ενσωμάτωση αρχίζουν το 1999 μέσω δράσης του ΕΠΚΚΑ, όπου εντοπίζονται οι μορφές αποκλεισμού και η καταπολέμησή τους, ενταγμένη στα προγράμματα παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής από την ΕΕ (Τσιάκαλος, 1998: 41-42).

Επίσης με τα ΕΕΠ καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού για τις ευπαθείς ομάδες, τα οποία χρηματοδοτούνται από τα ΚΠΣ της ΕΕ, ενώ από το «Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας» εκπορεύονται τα «Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση» (Φερόνας, 2008:79,81).

Στα πλαίσια της κοινωνικής προστασίας και ενσωμάτωσης κινείται η όποια μορφή επιδοματικής πολιτικής. Το ΕΕΕ μετά από πιεστικές οικονομικοκοινωνικές κρίσεις, πολιτικές συζητήσεις, θεσμικές ανικανότητες, φόβου του δημοσιονομικού κόστους, «επιβλήθηκε» το Νοέμβριο 2012 ύστερα από πρόταση του ΔΝΤ. Άρχισε πιλοτικά το Νοέμβριο 2014 και σε καθολική εφαρμογή από 1/1/2017 (Lalioti, 2016:85-89).

Άλλα μέτρα στήριξης είναι επιδόματα από τον ΟΠΕΚΑ: επίδομα ενοικίου, ανασφάλιστων υπερηλίκων, ελληνικής μειονότητας Αλβανίας, αναδοχής, αναπηρικά, επίδομα παιδιού, γέννησης, κ.α. Στις πολιτικές αποφυγής κοινωνικού αποκλεισμού εντάσσεται και το ΤΕΒΑ, με διανομή τροφίμων και βασικών υλικών αγαθών (opeka.gr).

Η «Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας» στα πλαίσια του ΕΣΠΑ 2021-2027 «επιχειρεί να απαντήσει στη συντριπτική πλειοψηφία των ήδη διαπιστωμένων ή διαφαινόμενων αναγκών των ειδικών και ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού, μετά από μια δύσκολη και παρατεταμένη περίοδο οικονομικής και υγειονομικής κρίσης». Για την αστεγία, η «Στρατηγική για την Αστεγία και την Επισφάλεια της Στέγης» έχει σχεδιάσει την κάλυψη τομέων, όπως η καταμέτρηση των άστεγων, ενέργειες για την στέγασή τους, κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη· επικουρείται δε από ΟΤΑ και άλλους εμπλεκόμενους φορείς. Η στρατηγική αφορά:

μετάβαση των αστέγων σε συνθήκες αυτόνομης διαβίωσης, ένταξη στην αγορά εργασίας, συμμετοχή των δικαιούχων του ΕΕΕ σε πράξεις ενεργοποίησης και συμμετοχής στην αγορά εργασίας, συμμετοχή της ΚΑΛΟ για την εφαρμογή ενεργητικών πολιτικών ένταξης, και με την βελτίωση του «*Εθνικού Μηχανισμού Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής*» (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2021:2, 27).

Συνοψίζοντας, η κοινωνική ενσωμάτωση απαιτεί ολοκληρωμένες πολιτικές και στρατηγικές σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο που στοχεύουν στην επανένταξη μέσω της απασχόλησης. Στη διαδικασία αποκλεισμού προστίθενται νέες προκλήσεις: δημογραφικό πρόβλημα, νεόπτωχοι, νεοάστεγοι, κρίση ασφαλιστικών ταμείων, διόγκωση ανεργίας, ορδές μεταναστευτικών ροών κλπ.. Η αγορά εργασίας από την εποχή της κρίσης έχει αλλάξει ανεπιστρεπτί, η εργασία με ευελιξία και ασφάλεια δεν αντανακλά σε συλλογικά δικαιώματα αλλά σε εξατομικευμένα. ΕΕ και Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική, έχουν ρυθμιστικό και όχι αναδιανεμητικό ρόλο με κύριο σκοπό την άρση ανασταλτικών παραγόντων στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και εμβάθυνσης. Εν τέλει πόση βαρύτητα έχουν οι Συνθήκες αφού αυξάνονται τα επίπεδα φτώχειας και αστεγίας; Ο κύκλος καταπολέμησης φτώχειας και αποκλεισμού της Λισσαβόνας έκλεισε με αρνητικό πρόσημο, η Ευρώπη 2020 αναμασά τα ίδια, θέτοντας φιλόδοξους στόχους σε ένα μη ευνοϊκό περιβάλλον. Η Ευρώπη 2030 είναι άλλο ένα ευχολόγιο... Οι φιλοκοινωνικές πολιτικές απαιτούν βαριές οικονομίες και σοσιαλιστικές ιδεολογίες, η νεοφιλελεύθερη οπτική δεν συμερίζεται τις ανησυχίες της συλλογικότητας και αλληλεγγύης. Η ένταξη στον κοινωνικό ιστό είναι διαδικασίες που ενέχουν πολιτική, ευθύνη, δέσμευση.

Το διακύβευμα των κοινωνικών πολιτικών που καλούνται να επενδύσουν στην ένταξη, είναι το κόστος και κυρίως ο βαθμός αποεμπορευματοποίησης των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ένα κόστος που οδηγεί από νεοφιλελεύθερες κυρίως προσεγγίσεις, σε πολιτικές ελαχίστων.

1.5 Κοινωνική Πολιτική – κοινωνικά δικαιώματα- κοινωνική ιδιότητα του πολίτη

Κοινωνικά προβλήματα όπως αστεγία, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός, ένταξη· αποτελούν πεδία μελέτης και εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών αφού πρώτα έχουν αναλυθεί από την οπτική της Κοινωνικής Πολιτικής. Το θέμα της αστεγίας απασχολεί την ΚΠ καθώς η στέγαση αποτελεί κοινωνική ανάγκη, δικαίωμα.

Ως όρος η ΚΠ χρησιμοποιείται στον ακαδημαϊκό και πολιτικό διάλογο· αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν πως δεν διαθέτει ξεκάθαρο ορισμό. Ορίζεται ως επέμβαση των κυβερνήσεων στις κοινωνίες, όπου μέσω πολιτικών δράσεων εξασφαλίζουν ευημερία στους πολίτες με την παροχή πόρων ή υπηρεσιών· όπως στέγαση, υπηρεσίες υγείας, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση (Marshall, 1965:7-11).

Ο Titmuss πρόσβευε πως η εννοιολόγηση του όρου είναι μια κουραστική προσπάθεια (Titmuss, 1974:28). Συμφωνούν και οι Lavalette and Pratt· όντως πρόκειται περί επίπονης διαδικασίας να καλείται η ΚΠ να αναδιανείμει σε ευρύ φάσμα κοινωνικών αναγκαιοτήτων, περιορισμένους πόρους (Lavalette and Pratt, 2006:2).

Κατά τον Dean, η έννοια της ΚΠ είναι τα συστατικά μέρη που εξασφαλίζουν ένα ικανοποιητικό τρόπο διαβίωσης· υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, κάλυψη υλικών και άυλων αναγκών και οι φορείς που εκπληρώνουν τις ανάγκες αυτές, όπως Κράτος, φιλανθρωπικές οργανώσεις, οικογενειακό και κοινωνικό δίκτυο (Dean, 2006: 1-2).

Σύμφωνα με τον Βενιέρη ο όρος ΚΠ έχει ωριμάσει ως προς τις εννοιολογήσεις. *«Κοινωνική Πολιτική είναι η διερεύνηση των κοινωνικών δράσεων για δικαιότερη διανομή της ευημερίας καθώς και η ανάλυση των συστημάτων ευημερίας»*. Τα πεδία σχεδίασης και υλοποίησης κοινωνικών παρεμβολών της ΚΠ προς αναχαίτιση κοινωνικών προβλημάτων είναι οι κοινωνικές πολιτικές. Διαδραματίζουν δε σημαντικό ρόλο στην κοινωνική συνοχή καθώς συνδέονται με τις κοινωνικές ανισότητες και εκφράζουν τις αξίες ισότητας, ελευθερίας, αναδιανομής και καθολικότητας. Συνοπτικά είναι: *«πρώτον η επιστημονική ανάλυση των κοινωνικών δράσεων για δίκαιη διανομή της ευημερίας και δεύτερον ο καθρέφτης που αντικατοπτρίζει τις αξίες και τα πρότυπα μιας κοινωνίας»* (Βενιέρης, 2015:15-18,22-23).

Ως ευημερία εννοούμε την εκπλήρωση επιθυμιών και αναγκών σε ατομικό, συλλογικό και κοινωνικό επίπεδο.

Μια πολιτική για να χαρακτηριστεί κοινωνική πρέπει: α) να είναι ωφέλιμη για τους πολίτες στοχεύοντας στην ευημερία τους β) να παρέχει οικονομικούς και μη οικονομικούς πόρους γ) να παρέχει αναδιανομή πόρων από τους πλούσιους στους φτωχούς (Titmuss, 1974:29). Η αναδιανομή επιτυγχάνεται μέσω των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης κυρίως και είναι η «*νομιμοποιητική κοινωνική λειτουργία*» της ΚΠ (Novak, 1988 στο Βενιέρης, 2015:27).

Τα εργαλεία της ΚΠ προσδιορίζονται στην «*αρχή της αναδιανομής*», «*αρχή της καθολικότητας*», «*αρχή της επιλεκτικότητας*», «*αρχή της ανταποδοτικότητας*», «*αρχή της θετικής διάκρισης*», «*αρχή του ελέγχου πόρων*». Σε μερικές των περιπτώσεων παρατηρείται το φαινόμενο, οι αρχές να διαψεύδουν την αρχική στόχευση λόγω πολιτικών αστοχιών (Βενιέρης, 2015:56,64).

Σκοπός της ΚΠ είναι οι παρεμβάσεις που εκβάλλουν στην εξασφάλιση παροχών μέσω της αναδιανομής. Υποδόρια μπορεί να είναι και κοινωνικός έλεγχος. Ο Esping-Andersen υποστηρίζει πως μαρξιστές όπως: Heimann, Alder, Bauer, αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό την γιγάντωση της αγοράς και αναγνωρίζουν πως αυτή δεν εκβάλλει σε ισότητα: οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις δε, υποκινούνται προς καταστολή των εργατικών κινητοποιήσεων. Ο Heimann υποστήριζε πως ο κοινωνικός μισθός του εργάτη που απολαμβάνει κοινωνικά δικαιώματα, μετατρέπεται δυνητικά σε δύναμη καθώς μειώνει την εξάρτησή του από εργοδότη και αγορά. Γι' αυτόν η ΚΠ είναι διπρόσωπη διότι μπορεί να στηρίξει και να διασώσει το καπιταλιστικό σύστημα, αλλά ως ξένο προς αυτό σώμα αποτελεί απειλή προς την εξουσία του κεφαλαίου. Την αντιμετωπίζει ως ένα δούρειο ίππο που έχει την ικανότητα να εισχωρεί στα σύνορα μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού (Esping-Andersen, 1990:10-11 · Esping-Andersen, 2014:152).

Εκλαμβάνουμε τον ρόλο της ΚΠ περισσότερο με ατομιστικές παρά με συλλογικές προϋποθέσεις. Αυτό έχει να κάνει με την προβολή της ατομικότητας ως αξία και με την αποδυνάμωση των συλλογικών αξιών. Η κυριαρχία του «ατομικού» έναντι του «συλλογικού» επικοινωνεί με την επικράτηση του κεφαλαίου έναντι της εργασίας, την εμπορευματοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων (Βενιέρης, 2015:42).

Κατά Esping-Andersen, η ανθρώπινη ανάγκη και η εργατική δύναμη έχουν μετατραπεί σε εμπορεύματα με αποτέλεσμα η ανθρώπινη ευημερία να εξαρτάται από τη σχέση μας με τα χρήματα. Η ΚΠ μετεξελίχθηκε από τον σύγχρονο καπιταλισμό αποβάλλοντας την προεμπορευματοποιημένη της κοινωνική προστασία που καθορίζονταν από την οικογένεια, την εκκλησία κλπ. Η εργατική δύναμη είναι εμπόρευμα, και σύμφωνα με τον Μαρξ, η εμπορευματοποίηση της εργατικής δύναμης έχει ως αποτέλεσμα την αλλοτρίωση (στο Esping- Andersen, 1990:31). Η εμπορευματοποίηση της εργασίας αλλοτριώνει και την κοινωνική τάξη καθώς αποτελεί την συνθήκη εξάρτησης της εργατικής δύναμης από την αγορά αλλά και προέλευση ελέγχου της εργοδοσίας άρα λόγος ταξικής διαίρεσης και ανάχωμα για συλλογική αλληλεγγύη (Esping-Andersen, 2014:149-150).

Η ΚΠ έχει άμεση σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα καθώς αυτά επιφέρουν αποτελέσματα σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό επίπεδο· ιστορικά έχουν συνδεθεί με κοινωνικούς και συλλογικούς αγώνες (Βενιέρης, 2015:193-194, 209).

Κατά Marshall τα κοινωνικά δικαιώματα έπονται των πολιτικών και των αστικών. Στόχος τους, η καταπολέμηση ταξικών και κοινωνικών ανισοτήτων μέσω μιας έμμεσης αναδιανομής πόρων. Ο ίδιος πρέσβευε ισότητα ευκαιριών, όπου όλοι οι πολίτες θα είχαν κατά την εκκίνηση, ίσες προοπτικές, χωρίς νεποτισμούς και ευνοιοκρατίες. (Bottomore, 1992:81-91,100).

Έχοντας διττή φύση τα κοινωνικά δικαιώματα, λειτουργούν ως κοινωνικές αξιώσεις από τον λαό, αντανακλούν συλλογικές διαπραγματεύσεις κοινωνικών ομάδων αλλά και ως εργαλεία κοινωνικού ελέγχου από το κράτος. Ιστορικά βρίσκουμε την πηγή τους υπέρ των αγώνων της εργατικής τάξης και των συνδικαλιστικών διεκδικήσεων. Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν κόστος. Αυτό με όρους πολιτικής επιφέρει οικονομικό και πολιτικό κόστος, και εξηγεί τον λόγο γιατί ενώ ΚΠ και δικαιώματα συνηγορούν για έναν καλύτερο κόσμο, εκ του αποτελέσματος δεν έχουν δημιουργήσει ούτε έναν καλύτερο κόσμο, ούτε μια καλύτερη κοινωνία (Βενιέρης, 2013:94-95,99-100, 109-110,113).

Η Arendt υποστηρίζει πως για τα αναπαλλοτρίωτα και καθολικά δικαιώματα που συνήθως απολαμβάνουν οι ευημερούντες, χρειάζεται θεσμική υποστήριξη. Η σύγχρονη εμπειρία διατείνεται πως τα ανθρώπινα δικαιώματα απαιτούν πολιτικό στήριγμα· η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ισότητα, δεν συνοδεύονται εκ γενετής αλλά

είναι ενδεχόμενα της πολιτικής. Η συζήτηση στο «δικαίωμα να έχεις δικαιώματα» προϋποθέτει πλέον μια νέα εγγύηση για την προστασία του ατόμου (Arendt, 2014:509-517).

Σύμφωνα με το Σύνταγμά μας:

«1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο.....».

«2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη». (Σύνταγμα, β' μέρος, Άρθρο 25).

Με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (και σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας), η ΕΕ επιβεβαιώνει τον σεβασμό όλων των δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την «Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών», των Κοινωνικών Χαρτών, των νομολογιών του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Στα 54 άρθρα του Χάρτη προασπίζονται καθολικές αξίες: αξιοπρέπεια, ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, ιθαγένεια, δικαιοσύνη (Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 2000, eur-lex.europa.eu).

Η σχέση των κοινωνικών δικαιωμάτων και της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη είναι στενή, διότι η δεύτερη, συνδέεται με την προσέγγιση στα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Ως έννοια περιφραστικά μπορεί να αποδοθεί ως μια σύλληψη που εμπεριέχει τους όρους δικαιοσύνη, δικαιώματα, ευημερία, ισότητα, ελευθερία. Σύμφωνα με τον Marshall συνδέεται με την προστασία ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών δικαιωμάτων· εμπεριέχει δε ως έννοια την ιδιότητα της υπηκοότητας και της συμμετοχής σε μια κοινότητα, δικαιώματα και υποχρεώσεις, ενώ είναι συμβατή με την οικονομία της αγοράς (Βενιέρης,2015:249 · Βενιέρης,2013:117-120,122).

Ως έννοια έχει πολιτική και κοινωνική βαρύτητα. Η αριστερή ιδεολογία αναφέρεται στην κοινωνική ιδιότητα του πολίτη συνδέοντάς την με αξίες της κοινωνικής αλληλεγγύης, για τη δεξιά συνδέεται με την ισονομία και ισοπολιτεία και δεν νοηματοδοτεί κοινωνική ευημερία· άλλες θεωρίες πρεσβεύουν πως η οικουμενικότητα της οικονομίας αντίκειται στα δικαιώματα ιδιότητας του πολίτη (Βενιέρης, 2015:254, 260-261).

Η ιδιότητα του πολίτη συνδέεται με δικαιώματα όπως και με υποχρεώσεις, ενσωματώνει την αντίληψη του ανήκειν άρα της κοινωνικής θέσης. Εμπεριέχει έντονη την πολιτική διάσταση καθώς συνδέεται με την κοινωνική ιεραρχία, με την ποιότητα της συμμετοχής στην κοινωνία, τη δικαιοσύνη, ισότητα, ελευθερία όπως και τη σχέση ατόμου-κράτους-οργανωμένης κοινωνίας.

Συνοψίζοντας, η ΚΠ είναι ένα δίπολο θεωρίας και πράξης. Η αστεγία ως κοινωνικό πρόβλημα αναλύεται από την ΚΠ στα πλαίσια της κοινωνικής ανάγκης και του κοινωνικού δικαιώματος στην στέγαση. Τόσο η αξία του συλλογικού έναντι του ατομικού, όσο και η αποεμπορευματοποίηση κοινωνικών δικαιωμάτων, σε έναν ιδανικό συνδυασμό, θα μπορούσε να επιφέρει κοινωνική αλλαγή, ισότητα και ευημερία. Όσο μικρότερος ο βαθμός μυθοποίησης της αγοράς και του ανεξέλεγκτου καπιταλισμού· τόσο περισσότεροι οι πόροι που αναλογούν στις κοινωνικές δημόσιες πολιτικές. Όσο πιο συγκροτημένο είναι το συλλογικό στοιχείο, τόσο πιο προηγμένο είναι το σύστημα κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται.

Τα κοινωνικά δικαιώματα για να νομιμοποιούν τον τίτλο τους πρέπει να είναι καθολικά, αναπαλλοτρίωτα, απαραβίαστα. Συνδέονται με κοινωνικούς αγώνες, προάγουν την ισότητα, ελευθερία, κοινωνική δικαιοσύνη και πιστοποιούν την αξία της ΚΠ. Στις μέρες μας οι έννοιες αυτές τείνουν να διαβρωθούν, καθώς ο φιλελεύθερος ανταγωνισμός μειώνει την ποιότητα υπηρεσιών, προάγει την ατομική ευθύνη, εγκυμονείται προνοιακός σωβινισμός, η Ευρώπη των ίσων ευκαιριών είναι πολύ σφικτή στην παροχή δικαιωμάτων (ειδικά στα μεταναστευτικά ρεύματα). Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική κινείται με ελάχιστες προδιαγραφές, καθώς υπάρχει θεσμική ασυμμετρία οικονομικής και θεσμικής διάστασης.

Υπό την αστεγία τα κοινωνικά δικαιώματα, η ιδιότητα του πολίτη, αλλοτριώνονται· χάνονται καθώς οι άστεγοι δεν καλύπτονται από την κοινωνική πολιτική που υπηρετεί την κοινωνική ανάγκη, το κοινωνικό δικαίωμα στην στέγαση, στην

ευημερία. Η ΚΠ είναι ακολούθημα της οικονομικής πολιτικής καθώς επηρεάζεται από την αγορά, την εμπορευματοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων και την υποβάθμιση του συλλογικού έναντι του ατομικού, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η αποτελεσματικότητά της ως προς την απόδοση ευημερίας.

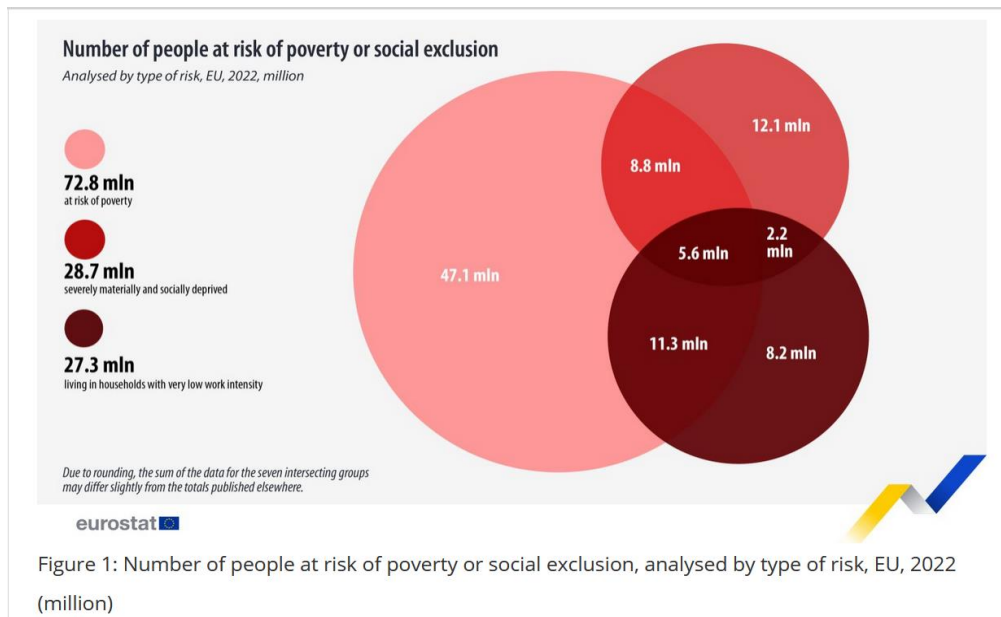
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Ευρωπαϊκή Ένωση

2.1 Ευρωπαϊκή διάσταση αστεγίας

Στη διαδικασία της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης, ακολουθεί και η διαδικασία της κοινωνικής ολοκλήρωσης, κυρίως μέσω της αγοράς εργασίας. Η ΕΕ προσπαθεί να αναδείξει το κοινωνικό της πρόσωπο με πακέτα στήριξης. Εν συντομία, μετά τη Στρατηγική Λισαβόνας, και την Ευρώπη 2020 με ποσοτικοποιημένους στόχους (75% απασχόληση, 20.000.000 λιγότεροι άνθρωποι εκτός κινδύνου φτώχειας/αποκλεισμού) ([COM(2010) 2020 Final]), έχουμε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο 2021-2027 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή), το πρόγραμμα Sure το 2020 - προσωρινή στήριξη θέσεων ανεργίας σε έκτακτες ανάγκες- (Ευρωπαϊκή Επιτροπή), το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης -μέρος της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας- (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), τον Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας το 2021 -μέρος της Next Generation EU- (Ευρωπαϊκή Επιτροπή), το Ταμείο Συνοχής (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), που ενεργοποιούν τη διάσταση κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ.

Το πρόβλημα αστεγίας, δεν έχει αναπτυχθεί σε ένα κοινό κοινοτικό θεσμικό πλαίσιο· όπως επισημαίνεται στο λιτότατο άρθρο 31 του Αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη του Συμβουλίου Ευρώπης που κυρώθηκε με το Ν. 4359/2016: όλοι έχουν το δικαίωμα στη στέγαση (europaikos-koinonikos-xartis.pdf).

Σύμφωνα με την ανάλυση δεικτών κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στη figure1, ανάμεσα στα 95,3 εκατομμύρια εντός ΕΕ που αντιμετώπισαν τους παραπάνω κινδύνους το 2022 δηλ. περίπου το 21,6% συνολικού πληθυσμού, σχεδόν 5,6 εκατομμύρια διαβιούσαν σε νοικοκυριά αντιμετωπίζοντας τρεις κινδύνους: φτώχειας, σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις, πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. 11,3 εκατομμύρια ζούσαν και σε κίνδυνο φτώχειας και σε χαμηλής έντασης εργασία χωρίς σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις. 8,8 εκατομμύρια διαβιούσαν σε νοικοκυριά που ταυτόχρονα αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας, σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις. 2,2 εκατομμύρια ζούσαν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας και σοβαρή υλική στέρηση.

Πηγή: Eurostat: 2022

Κατά τον ευρωπαϊκό δείκτη αποκλεισμού στέγης 2022 των φτωχών νοικοκυριών που το 2020 βίωσαν σοβαρή στέρηση στέγης, στο σύνολο του 9,9% πληθυσμού των φτωχών νοικοκυριών της ΕΕ έχει επηρεαστεί το 4,3%, με την Ελλάδα να βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις μετά τη Ρουμανία, Βουλγαρία, Λετονία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ιταλία με ποσοστό 5,8% φτωχών νοικοκυριών με σοβαρή έλλειψη στέγης (FEANTSΑ 2022:109).

Στην ΕΕ η αστεγία δεν προτεραιοποιήθηκε, σύμφωνα με τον Spinnewijn, το 2009 προστέθηκε στον κατάλογο δεικτών μέτρησης. Τα ΕΣΔ δεν είχαν την σημασία του επείγοντος και παρέμειναν για μια μετέπειτα φιλόδοξη πολιτική της ΕΕ για τους αστέγους. Το 2008 η Feantsa έλαβε την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ενώ αιτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να είναι πιο ενεργή στο θέμα των αστέγων και της ένταξης, με τη βοήθεια της ΑΜΣ. Το Ευρωκοινοβούλιο ζήτησε να μπει ένα τέλος στη διαβίωση στους δρόμους έως το 2015 (Spinnewijn, 2009:302-303,309). Η ευρωπαϊκή πρόοδος εάν δεν αποτυπώνεται θεσμικά είναι επισφαλής, ενώ ο νόμος συνεπάγεται δεσμευτικότητα.

Το Ευρωκοινοβούλιο το 2013 εκδίδει ψήφισμα σχετικά με την κοινωνική στέγαση στην ΕΕ: θυμίζοντας πως «οι δαπάνες κοινωνικής και σε προσιτή τιμή κατοικίας παρέχουν τη δυνατότητα ικανοποίησης επιτακτικών κοινωνικών αναγκών ως στρατηγικής κοινωνικής επένδυσης» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο -A7-0155/2013).

Στις 20 αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων η 19^η αναφέρεται στη στέγαση και βοήθεια για τους αστέγους: πρόσβαση σε κοινωνικές κατοικίες ή σε στεγαστική βοήθεια, προστασία έναντι αναγκαστικής έξωσης, καταλύματα και υπηρεσίες για την κοινωνική ένταξη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

Για το πλήθος των ανισοτήτων η FEANTSA και άλλα ιδρύματα (Abbé Pierre), μιλούν για τον κίνδυνο της «Άλλης Ευρώπης» και των πολιτών που τελούν υπό αστεγία. Η καταμέτρηση των ανθρώπων αυτών είναι δύσκολη, αλλά από το 2009 έως το 2019 παρατηρείται πως εντός δέκα χρόνων 700.000 πολίτες κάθε βράδυ κοιμούνται στο δρόμο ή σε προσωρινές δομές. Περίπου 4,1 εκατομμύρια άνθρωποι είναι εκτεθειμένοι για περισσότερο ή λιγότερο διάστημα. Υπάρχουν ενδείξεις πως σε πολλές χώρες της Ευρώπης αυξάνεται το φαινόμενο της αστεγίας (FEANTSA, 2022).

Οι ευρωπαϊκές στεγαστικές πολιτικές έχουν διαμορφωθεί με παρεμβάσεις ξεχωριστά ανά κράτος- μέλος. Η κοινωνική πολιτική είναι ένα εθνικό προϊόν, τα χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ, απευθύνονται στα κράτη-μέλη που το καθένα έχει την δική του ιστορική πορεία. Τα συστήματα κοινωνικής πολιτικής χαρακτηρίζονται από τα καθεστώτα ευημερίας που παραπέμπουν στον ρόλο της Πολιτείας ως εγγυητή διασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης. Είναι μια ανθρώπινη έκφανση του καπιταλιστικού συστήματος για την εξασφάλιση μιας ελάχιστης κοινωνικής συνοχής.

Ο Esping-Andersen επαναπροσδιορίζει τον όρο κράτος πρόνοιας με τον όρο καθεστώς ευημερίας αναφερόμενος στη σχέση κράτους-οικονομίας, αποδίδοντάς του τρεις αρχές: α) αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων και ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη με έμφαση στον βαθμό αποεμπορευματοποίησης των δικαιωμάτων β) σχέση της κοινωνικής στρωμάτωσης με το κράτος πρόνοιας δηλ. ο μηχανισμός που παρεμβαίνει για τη λείανση των ανισοτήτων είναι ο ίδιος ένα σύστημα κοινωνικής διαστρωμάτωσης γ) σχέση μεταξύ κράτους-αγοράς-οικογένειας αναφορικά με το υποστηρικτικό πλαίσιο κάλυψης αναγκών. Ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται το φιλελεύθερο καθεστώς ευημερίας (χαμηλός βαθμός αποεμπορευματοποίησης δικαιωμάτων, ευημερία μέσω αγοράς, κοινωνικός δυϊσμός), το συντηρητικό (εναγκαλισμός κοινωνικών - ασφαλιστικών δικαιωμάτων τα οποία συνδέονται με κοινωνική και επαγγελματική θέση) και το σοσιαλδημοκρατικό (υψηλό επίπεδο αποεμπορευματοποίησης και αναδιανομής) καθεστώς ευημερίας (Esping-

Andersen,2014:58-60 · Φερώνας και Κουραχάνης, 2016:4-5 · Φερώνας,2019:132-135).

Ο Ferrera εισάγει το 1990 το νότιο καθεστώς με χαρακτηριστικά: κατακερματισμός σε ασφαλιστικά ταμεία και επαγγελματική βάση, θεσμική ευνοιοκρατία, επιλεκτική επιδοματική πολιτική. Ένας υβριδισμός λογικής Bismarck και Beveridge. Χαμηλός βαθμός αναδιανομής και αποεμπορευματοποίησης, παραοικονομία-φοροδιαφυγή (Ferrera,1996:17-20,22-25,27-30, · Φερώνας και Κουραχάνης, 2016:7). Τα καθεστώτα υπόκεινται σε μεταβολές λόγω κοινωνικών κινδύνων δημιουργώντας τη βάση για μελλοντικές μεταβολές (Φερώνας,2019:140·Πετμεζίδου, 2014:14· Φερώνας και Κουραχάνης, 2016:8).

Τα παραπάνω σχετίζονται με την αστεγία διότι αυτή αποτελεί μερική ή ολική αποτυχία των καθεστώτων ευημερίας· υπάρχουν φωνές που αντίκεινται στην ικανότητα της κοινωνικής προστασίας (Edgar et al. 1999:24). Σε ενδείξεις μελετών παρατηρείται πως καθεστώτα ευημερίας με υψηλό βαθμό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, εμφανίζουν υψηλά επίπεδα έλλειψης στέγης. Η καθεστώτα ευημερίας σε χώρες με χαμηλά επίπεδα φτώχειας και αποκλεισμού, παρουσιάζουν περιορισμένα φαινόμενα αστεγίας (Stephens and Fitzpatrick 2007:209). Σε μεταγενέστερη μελέτη αποδεικνύεται πως σε σοσιαλδημοκρατικά καθεστώτα, παρατηρείται ένα είδος κοινωνικού ελέγχου και μειωμένου κοινωνικού ενδιαφέροντος ως προς την παροχή αλληλεγγύης για άτομα που δεν συμμορφώνονται με την κοινωνική κουλτούρα. Στα νότια καθεστώτα με έντονο το οικογενειακό υποστηρικτικό πλαίσιο, δεν υπάρχει γραμμική σχέση στη προσφορά βοήθειας στα άτομα του κοινωνικού περιθωρίου (Fitzpatrick and Stephens 2014:229).

Καταλήγουμε πως η υποσχόμενη Ευρώπη 2020 υπό από την πίεση της οικονομικής κρίσης έδωσε προτεραιότητα στην οικονομική εξυγίανση εις βάρος της χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Εντός του ΕΠΚΔ τα κοινωνικά δικαιώματα και η αποεμπορευματοποίησή τους σχετικά με την στέγαση, ωχριούν σε ένα κλίμα θεσμικής ασυμμετρίας. Τα κράτη-μέλη αντιδρούν αρνητικά στην εφαρμογή κοινών κοινωνικών πολιτικών ενώ αυξάνεται το φαινόμενο της έλλειψης στέγης. Τα καθεστώτα ευημερίας δυνητικά έχουν ένα αποτύπωμα στην αντιμετώπιση της αστεγίας με την έννοια των πόρων που μπορούν να αναδιανεύουν, ή με τη δυναμική των κοινωνικών πολιτικών που διαμορφώνουν, ενταγμένα στο σύστημα αξιών και κουλτούρας της κάθε κοινωνίας που αντιπροσωπεύουν.

2.2 Ευρωπαϊκές στεγαστικές πολιτικές

Η Ευρώπη κινείται σε ευέλικτες μορφές εργασίας, σε ασυμμετρία οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής διάστασης. Ζούμε σε κοινωνίες ρίσκου εξ αιτίας της αλλαγής της δομής των κοινωνιών και νέων κοινωνικών κινδύνων (διαφοροποίηση δομής της οικογένειας, παγκοσμιοποίηση, μετανάστευση, δημογραφικό, διάβρωση πόρων κλπ). Τα στοιχεία για την καταπολέμηση της αστεγίας στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, έχουν άμεση σχέση με την εικόνα της οικονομίας και τις κοινωνικές αξίες τους.

Βασικό στοιχείο στην αστεγία είναι ο ακαθόριστος πληθυσμός. Δεν υπάρχει στην ΕΕ ένας κοινός επίσημος φορέας καταγραφής των αστέγων. Ανά κράτος εφαρμόζονται: νομοθετημένες κοινωνικές πολιτικές, στοχευμένα προγράμματα μόνιμης στέγασης, προγράμματα προστασίας στους υπό έξωση, ενημέρωση του κόσμου περί αστεγίας. Υπολειμματικές πολιτικές: ανακατασκευή κτιρίων, αποφυγή ορατότητας των αστέγων, στιγματισμός (FEANTSA, 2021· Isabel Baptista and Eric Marlier, 2019:57-59).

Στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 παραθέτουμε στοιχεία από διάφορα κράτη-μέλη, καταμέτρησης αστέγων, προϋπολογισμού, εφαρμοσμένων πολιτικών για την αντιμετώπιση της αστεγίας.

Η ΕΕ εστιάζει σε πολιτικές όπως της Housing First, με επαίνους ως προς τις δυνατότητες του προγράμματος αλλά και σκεπτικισμό ως προς την αποτελεσματικότητα για ορισμένες ομάδες αστέγων με σοβαρές ανάγκες (Volker Busch-Geertsema, 2013:79-89). Η Housing First είναι μια προσέγγιση με γρήγορη πρόσβαση στη στέγαση και εντατική υποστήριξη σε αστέγους με διάφορες αδυναμίες. Τεκμαίρεται την απαλοιφή της αστεγίας με το σκεπτικό της ενσωμάτωσης του φαινομένου στις συνθήκες της εκάστοτε κοινωνίας, την ανάληψη πολιτικών ευθύνης για βελτίωση πρόληψής της, ενώ με οικονομικούς όρους αναδεικνύεται σε μια οικονομικά αποδοτική επένδυση για την καταπολέμησή της (European Commission, 2016:5-6).

Άλλη δοκιμασμένη πολιτική είναι η κοινωνική κατοικία απαραίτητη για την υλοποίηση των κοινωνικών σκοπών της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Με ψήφισμα το 2013 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «*Η Κοινωνική Στέγαση στην ΕΕ*»,

επισημάνθηκε η παρότρυνση προς τα κράτη-μέλη για εντατικοποίηση επενδύσεων στον τομέα της κοινωνικής κατοικίας (European Parliament,2013).

Επίσης με ψήφισμα το 2014 «*Στρατηγική της ΕΕ για τους Αστέγους*», το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τονίζοντας τις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης των αστέγων (IZ.1), παροτρύνει Επιτροπή για την χωρίς καθυστερήσεις ανάπτυξη της στρατηγικής για τους αστέγους (IZ.2), γνωμοδοτώντας υπέρ της πρωτοβουλίας «Housing first» (IZ.10) (Eur-lex 52014IP0043 – EN).

Στις 24/11/2020 εγκρίθηκε ψήφισμα όπου το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καλεί την ΕΕ για τη δημιουργία εθνικών στρατηγικών, αποποινικοποίηση αστεγίας, ώστε μέχρι το 2030 να εξαλειφθεί το φαινόμενο. Η αγορά εργασίας, η κατάρτιση, το Housing First είναι βασικά εργαλεία επανένταξης. Το «*The FEANTSA Forum 2023*» πραγματοποιήθηκε στις 2/6/2023 στη Στοκχόλμη, με προσέλευση 300 φορέων σε μια προσπάθεια αναχαίτισης της αστεγίας. Παρουσιάστηκε ένα δίκτυο ανταλλαγής καλών πρακτικών, ενώ η Karine Lalieux, (υπουργός Συντάξεων και Κοινωνικής Ένταξης του Βελγίου), παραδέχτηκε πως: η αστεγία δεν γνωρίζει σύνορα, η αντιμετώπισή της είναι συλλογική, έως τώρα δεν έχει αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά. Ο Jonas Wahlstrand Γενικός Γραμματέας της Σουηδικής Ένωσης τόνισε πως η εξασφάλιση στέγης για όλους είναι καθαρά θέμα πολιτικής βούλησης (<https://multimedia.europarl.europa.eu>).

Στην ΕΕ σύμφωνα με το ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, οι πολιτικές κατευθύνονται στην ανάγκη της πρόληψης του φαινομένου, παράλληλα δίνουν μεγάλη σημασία στον τομέα της στέγασης είτε με οικοδόμηση- επιδιόρθωση κοινωνικών κατοικιών είτε με στρατηγικές που ως σκοπό έχουν δράσεις εξάλειψης της αστεγίας. Η Housing First βρίσκει μεγάλη απήχηση. Επισημαίνεται κινητικότητα βελτιστοποίησης εθνικών στρατηγικών, υπάρχει η τάση οι δράσεις να λειτουργούν από την κεντρική αρχή στις τοπικές αρχές που είναι γνώστες των ποιοτικών χαρακτηριστικών των αστέγων. Κάθε κράτος έχει διαφορετικό φορέα που εκπονεί τις στρατηγικές. Σε εθνικό επίπεδο ο κατακερματισμός των διάφορων υπηρεσιών κρατικών ή μη, δεν λειτουργεί ενωτικά και αποδοτικά καθώς υπάρχει ετερότητα φιλοσοφίας ανάλυσης και εφαρμογής πολιτικών, ενώ ο συντονισμός διαφορετικών υπηρεσιών επιφέρει γραφειοκρατικές αγκυλώσεις. Μεγάλο ρόλο παίζει η συμμόρφωση στους ηθικούς κώδικες, κοινωνικές αξίες, την κουλτούρα της κοινωνίας από τη μεριά των αστέγων, σε σημείο μάλιστα να

επιβάλλονται κατασταλτικά-τιμωρητικά μέτρα. Αυτή η στάση οδηγεί δυνητικά σε μεγαλύτερη παραβατικότητα, κοινωνικό δυϊσμό, ρατσισμό.

Συμπερασματικά, η αντιμετώπιση των αστέγων ως μια κοινωνική επένδυση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από πολιτικές ευθύνης και πόρους. Καταδεικνύεται ο βαθμός δυσκολίας εύρεσης μια συλλογικής κοινωνικής πολιτικής ενώ επισημαίνεται η μέχρι τώρα αναποτελεσματικότητα αναχαίτισης της αστεγίας. Οι κοινωνικές κατοικίες, οι αρχές της Στέγαση Πρώτα, τα εργαλεία επανένταξης μέσω αγοράς ή κατάρτισης, δίνουν ενθαρρυντικά μηνύματα για την διαχείριση της αστεγίας. Για τις διαδικασίες ένταξης έχουμε ανάγκη τα χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ, είτε ως ενεργητικές πολιτικές με την έννοια της κοινωνικής επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο, είτε ως παθητικές επιδοματικές πολιτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Έλλειψη στέγης στην Ελλάδα

3.1 Επισκόπηση

Η χώρα μας ταξινομημένη στα καθεστώτα ευημερίας του Νότου δεν είχε ως προτεραιότητα πολιτικές αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης. Η πρόσβαση σε πόρους εξουσίας δεν λειτούργησε όπως σε άλλα κράτη ευημερίας όπου με τη συμβολή πολιτικών σοσιαλδημοκρατικών ή αριστερών κομμάτων και την υποστήριξη οργανωμένων εργατικών συνδικάτων εξασφαλιζόνταν ευεργετήματα κοινωνικών παροχών (Λαλιώτη, 2018:74-77).

Ενεργούμε με ένα είδος καπιταλισμού με συγκεντρωτικό χρηματοπιστωτικό τομέα, ελάχιστες δημόσιες δαπάνες, κοινωνικές δαπάνες που ευνοούν την συνταξιοδοτική κάλυψη. Κατακερματισμένη αγοράς εργασίας, υψηλή προστασία του δημόσιου τομέα, σύστημα υγείας βασισμένο στην αρχή της καθολικότητας, διανομή παροχών σε χρήμα επιλεκτικά στηριζόμενη σε πελατειακά δίκτυα, επικράτηση των πολιτικών κομμάτων ως εκφραστές συμφερόντων, οικογενειοποίηση της κοινωνικής πρόνοιας. Το δίπολο ανάμεσα στους εντός και εκτός των ευνοημένων του συστήματος είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του μεσογειακού κράτους ευημερίας (Λαλιώτη, 2018:134-139).

Η Ελλάδα δεν εκβιομηχανίστηκε με συνέπειες στην υπανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής, ενώ το κράτος ως μηχανισμός διανομής λειτουργούσε με καθαρά πολιτικά κριτήρια. Η σύνδεση απαιτήσεων και συνδιαλλαγών ατόμων, οικογενειών, αυτοαπασχολούμενων, με το κράτος, είχε αποτέλεσμα μια κοινωνικά νομιμοποίηση αναδιανομής πόρων από το κράτος στους παραπάνω, πολιτικών συμφερόντων ένθεν κακείθεν. Όλα αυτά σε ένα σύμπλεγμα ήπιων προϋπολογισμών για ένα μοντέλο κοινωνικής προστασίας σε μια άδικη ανακατανομή ευημερίας (Petmesidou, 1996:325-330).

Σε τέτοιο κλίμα η κοινωνική στέγαση, δεν έκανε τη διαφορά διότι η στεγαστική πολιτική δεν αποτέλεσε δημόσια πολιτική. Ήταν θέμα ιδιωτικής και οικογενειακής φύσεως, η ιδιοκατοίκηση ολοκληρώνονταν με ίδια μέσα. Η αντιπαροχή επέτρεψε στις ελληνικές οικογένειες να αποκτήσουν σπίτι άνευ μετρητών ενώ οι τράπεζες έως

αρχές 1990 δεν υπήρξαν βασικοί παίκτες στην στεγαστική υπόθεση. Η κοινωνική κατοικία δεν αποτέλεσε ποτέ παρελκόμενο μεγάλων προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής στο ελληνικό κράτος πρόνοιας (Μαλούτας, 2023 · Μαλούτας, 2011:57-61).

Το κράτος πρόνοιας στη χώρα μας έως το 2010 επενδύθηκε από έναν συνδυασμό Bismarck με κατακερματισμένη κάλυψη κοινωνικής ασφάλισης και Beveridge για τη διαμόρφωση του ΕΣΥ με παράλληλη αγορά ιδιωτικής υγείας υψηλών δαπανών (Θεοδωρουλάκης,2021:49). Επανδρώθηκε μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και το 1937 δημιουργήθηκε το ΙΚΑ για την ασφαλιστική προστασία εργαζομένων ιδιωτικού τομέα. Στα μέσα του 1970 ο προϋπολογισμός για κοινωνικές δαπάνες αυξήθηκε με αποκορύφωμα την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους με την άνοδο του «Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος» το 1981. Θεμελιώθηκε το ΕΣΥ, συνταξιοδοτικά προγράμματα, το «Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων». Έως το 1990 διπλασιάστηκαν οι κοινωνικές δαπάνες, ενώ στα πλαίσια του εξευρωπαϊσμού μειώθηκαν, με εκπτώσεις της κοινωνικής προστασίας και μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν από την ΕΕ (Λαλιώτη, 2018:132-140).

Το 1992 έχουμε μια μεταρρυθμιστική κινητοποίηση για ανασχηματισμό της διοικητικής οργάνωσης του κρατικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας με τον Νόμο 2082/92 για την «Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας» με τον σχηματισμό της «Συμβουλευτικής Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων», άρθρο 1, με αρμοδιότητα τη χάραξη προγραμμάτων για τη διαμόρφωση κοινωνικής πολιτικής· αναδιοργάνωση σημαντικών φορέων κοινωνικής αρωγής άρθρο 23 (e-nomothesia.gr).

Η εξελικτική πορεία του θεσμού της πρόνοιας δεν ξέφυγε από τα χαρακτηριστικά της αποσπασματικότητας· τουναντίον αποκαλύπτει αδυναμίες και ανικανότητες εν συνόλω (Φερόνας, 2013:107). Στα πλαίσια του εξευρωπαϊσμού της κοινωνικής αρωγής, το 1998 θεσμοθετείται το «Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας» για την παροχή κοινωνικής προστασίας (Petmesidou,2006:323 · Αμίτσης, 2001:377-378).

Με τον Νόμο 3329/2005, άρθρο 1 έχουμε τη σύσταση της «Διοίκησης Υγειονομικής Περιφέρειας» με σκοπό τον συντονισμό και την εποπτεία όλων των «Φορέων Παροχής Υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης» και των «Υγειονομικών Περιφερειών». Τα χρόνια της οικονομικής κρίσης υλοποιήθηκε το «Εθνικό Δίκτυο

Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης» και οι «Κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας» με τη συνδρομή του «Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου» κατά των δυσμενών επιπτώσεων των μνημονίων. Θεσμοθετήθηκαν τα κοινωνικά φαρμακεία, ιατρεία, κοινωνικά παντοπωλεία σε δήμους (Κουραχάνης, 2017:81).

Από το 2014 το ΤΕΒΑ στα πλαίσια της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», προσφέρει αγαθά για την αντιμετώπιση ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο ΕΕ,2014). Η εφαρμογή του ΕΕΕ από 1/1/2017 συγκαταλέγεται στις πολιτικές αντιμετώπισης του αποκλεισμού όλων των κοινωνικών ομάδων που διαβιούν σε επίπεδα ακραίας φτώχειας.

Αν και οι πολιτικές αυτές δεν ακουμπούν στις αμιγώς στεγαστικές πολιτικές, είναι υποστηρικτικές.

Στις έμμεσες πολιτικές κατοικίας εντάσσουμε φοροαπαλλαγές προς απόκτηση πρώτης κατοικίας, επιδοματικές ενισχύσεις επιτοκίων αποπληρωμής τόκων αγοράς πρώτης οικίας, παρεμβάσεις έκτακτων περιπτώσεων για τους «θεομηνιόπληκτους», προγράμματα δανεισμού και επιδοτήσεις ενοικίου από τον ΟΕΚ για τη στέγαση των χαμηλοεισοδηματιών. Κατά τα άλλα δεν προβλέπονταν ένα δίκτυ προστασίας για άτομα που διαβιούν σε επισφαλείς συνθήκες κατοικιών (Εμμανουήλ, 2016:7-11).

Το κοινωνικό πρόσωπο της Ελλάδας έχει μεγάλες σοβαρές ελλείψεις πριν την οικονομική κρίση ακόμα. Το πλαίσιο προστασίας είναι υπολειμματικό σε επίπεδο παροχής υπηρεσιών και σε επίπεδο εισοδηματικών ενισχύσεων (Ματσαγγάνης, 2011:186-187).

Οι πολιτικές για την αστεγία, ανήκουν στην ομάδα των κοινωνικών πολιτικών που ασχολούνται με την καταπολέμηση φτώχειας και δεν αποτέλεσε προτεραιότητα στην πολιτική ατζέντα. Η αστεγία κατά την κρίση διογκώθηκε, η οικογένεια, η εκκλησία, ΜΚΟ, δήμοι, εθελοντισμός καλύπτουν τον κατακερματισμό του κράτους (Αγαρογίου, 2002:194-195).

Με το ξέσπασμα της κρίσης μεγεθύνθηκαν οι κοινωνικές ανισότητες, ενώ έσοδα και κοινωνικές δαπάνες μειώθηκαν δραματικά. Ένα κράτος που βρίσκεται σε οικονομική αδυναμία, αδυνατεί να διαχειριστεί τις κρίσεις· η δημοσιονομική λιτότητα και ο έλεγχος από την ΕΕ μας βρήκε απροετοίμαστους σε πολλαπλά επίπεδα. Το αίτημα είναι στα πλαίσια του καπιταλισμού η δημοκρατία να λειτουργεί ως ομπρέλα για όλες

τις κοινωνικές τάξεις με δομές που στηρίζουν την καινοτόμο παραγωγικότητα και παράλληλα να εξισορροπεί τις κοινωνικές ανισότητες (Thomadakis,2015:29-31).

Από το 2009 έως το 2015 το κράτος πρόνοιας τελούσε υπό λιτότητα περικοπών. Καταργήθηκε ο ΟΕΚ, επιδόματα αυστηριοποιήθηκαν ως προς τις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας, ενώ αυξήθηκαν τα ποσοστά κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας (Θεοδωρουλάκης, 2021:52).

Σ αυτή τη κατάσταση η αντιμετώπιση στην αστεγία ήταν η επείγουσα διαχείριση του προβλήματος μέσω βραχυπρόθεσμων λύσεων, μετακύλιση του ζητήματος των αστέγων σε ΜΚΟ, ενίσχυση του αλληλέγγυου πνεύματος μέσω δωρεών και εθελοντισμού, περικοπή κονδυλίων στην τοπική αυτοδιοίκηση (Αράπογλου και άλλοι,2015:17-18).

Στις μέρες μας, ξεχνάμε πως το *«Κράτος Πρόνοιας δεν επινοήθηκε ως ελεημοσύνη αλλά ως δικαίωμα του πολίτη, δεν επινοήθηκε ως παροχή ατομικών δωρεών αλλά ως μια μορφή συλλογικής ασφάλισης»*. Ίσως θεωρούμε πως τα χρήματα των φορολογούμενων πολιτών είτε εθνικά είτε κοινοτικά, μεταφράζονται σε κοινωνικές παροχές προς αδύναμους και μη προνοητικούς ανθρώπους ενώ η άσκηση δικαιώματος της ιδιότητας του πολίτη μετατρέπεται σε «στίγμα» (Bauman,2002: 78-82).

Αποτιμώντας την κατάσταση, εν μέσω λιτότητας αυξήθηκαν οι κοινωνικές ανάγκες και ανισότητες, μειώθηκαν οι κοινωνικές δαπάνες, οι πολιτικές για την έλλειψη στέγης δεν υπήρξε προτεραιότητα στην πολιτική ατζέντα, διογκώθηκε η αστεγία παράλληλα με τη φιλανθρωπία. Το πρόβλημα μετακυλίστηκε σε έμμεσες πολιτικές στήριξης ευάλωτων νοικοκυριών, χωρίς εξειδίκευση στις ανάγκες των αστέγων.

3.2 Εστιασμένες στεγαστικές πολιτικές

Αμιγώς στεγαστικές πολιτικές για την αστεγία δεν υπήρξαν και στηριχθήκαμε σε πολιτικές στήριξης ευάλωτων νοικοκυριών. Μιλάμε για πολιτικές πρόληψης πριν την απώλεια κατοικίας όπως επιδοματικές πολιτικές, πολιτικές έκτακτης ανάγκης για άτομα που έχουν χάσει την κατοικία τους, πολιτικές επανένταξης μέσω αγοράς

εργασίας (Παπαδοπούλου και Κουραχάνης, 2017:119-12). Υποστηρικτικά ως προς την αστεγία είναι και τα επιδοματικά μέτρα στήριξης από τον ΟΠΕΚΑ όπως προαναφέραμε στο κεφ.1.4.

Στατιστικά στοιχεία του άστεγου πληθυσμού απαραίτητα για τη χάραξη πολιτικών σε σχέση με το κόστος τους δεν διαθέτουμε, δεν υπήρξαν και μεθοδολογικά εργαλεία καταμέτρησης. Τον Μάιο 2018 πραγματοποιήθηκε από το «Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων» με επιστημονική εποπτεία του Παντείου Πανεπιστημίου μια προσπάθεια καταμέτρησης. Ήταν πιλοτικό πρόγραμμα καταγραφής αστέγων που διαβιούσαν στο δρόμο ή σε διάφορες κοινωνικές δομές σε 7 δήμους: Αθηναίων, Νέας Ιωνίας, Θεσσαλονίκης, Πειραιά, Ηρακλείου, Τρικάλων, Ιωαννίνων. Η καταγραφή πραγματοποιήθηκε με χρηματοδότηση ΕΣΠΑ, βρέθηκαν 1675 άστεγοι, οι 691 διαβιούσαν στους δρόμους ενώ οι 954 σε διάφορες δομές, δεν ερευνήθηκαν καθόλου τα εγκαταλελειμμένα και υπό κατάληψη κτίρια, ακατάλληλα καταλύματα (astegoi.gov.gr). Έκτοτε δεν έχουμε μια επίσημη εθνική αποτύπωση του αριθμού των αστέγων στη χώρα μας.

Η διαβίωση στο δρόμο είναι υψηλή, παρά την ύπαρξη διάφορων δομών, οι άντρες καταγράφουν μεγαλύτερα ποσοστά διαμονής στο δρόμο σε σχέση με τις γυναίκες. (Δημουλάς, 2018:4-12).

Το νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της αστεγίας οριοθετείται όπως προαναφέραμε στο κεφ.1.1, με το νόμο 4052/2012 αρ.29 ,παρ. 1 και 2 (ΦΕΚ 41 τ. Α'), κατά την τροποποίησή του με την υποπαράγραφο Α.2. του Ν.4254/2014 (ΦΕΚ 85 τ. Α'), όπου θεσμοθετήθηκε ο ορισμός του αστέγου (astegoi.gov.gr).

Με την υπ' αρ. Δ23/οικ.19061-1457/2204/2016 Κ.Υ.Α. κατ'εξουσιοδότηση του άρθρου 29 Ν.4052/2012 θεσπίζονται οι προϋποθέσεις λειτουργίας δομών αστέγων (enomotiesia.gr)· οι πολιτικές πρόνοιας μεταφέρονται στο Υπουργείο Εργασίας, σε μια προσπάθεια σύνδεσης της αστεγίας με πολιτικές ένταξης (επιδοτούμενα προγράμματα εργασίας και κατάρτισης χρηματοδοτούμενα από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) (Καμπουρίδης-Πιλιανήτρος, 2019:176-180).

15/9/2014 προκηρύχθηκε με την υπ'αρ.πρωτ.Δ28/οικ.31354/2352 ΑΔΑ6ΒΝΛΛ-ΣΨΚ Απόφαση, το πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη», προϋπολογισμού 9.249.260€· εξυπηρετήθηκαν περίπου 1200 άτομα (Παπαδοπούλου- Κουραχάνης, 2017:142-151).

Τον 12/2014 δημοσιεύεται η «Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης» βάσει της Πράσινης Βίβλου και της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η στρατηγική προβάλλει πολιτικές κοινωνικής δικαιοσύνης υπέρ των ευάλωτων συμπολιτών μας σε «ένα πλέγμα δημόσιων πολιτικών για την προάσπιση βασικών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων μέσω οργανωμένων θεσμικών, επιχειρησιακών και χρηματοδοτικών εργαλείων πρόληψης και καταπολέμησης της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων». Θέσπισε πλαίσιο αρχών συντονισμού- παρακολούθησης- αξιολόγησης των δράσεων σε τοπικό, περιφερειακό εθνικό επίπεδο, προτεραιοποίησε μεταρρυθμίσεις κοινωνικής προστασίας, εξασφάλισε συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού φορέα για την αξιοποίηση των υλικών και ανθρώπινων πόρων (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων,2022:20-22).

Έκτοτε έχουν υλοποιηθεί δράσεις συνέπεια της κοινωνικής, οικονομικής, ενεργειακής κρίσης. Παραθέτουμε: Νόμος 4320/15 (ΦΕΚ29 Α/19-3-2015) ρυθμίσεις και λήψη μέτρων κατά της ανθρωπιστικής κρίσης (e-nomothesia.gr), Νόμος 4445/2016 καθολικής εφαρμογής ΚΕΑ (e-nomothesia.gr), Νόμος 4368/2016 άρθρο 33 «υγειονομική κάλυψη ανασφάλιστων και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων» (e-nomothesia.gr), Νόμος.4389/2016 περί ένταξης αστέγων στο ΚΕΑ (e-nomothesia.gr), Νόμος 4472/2017 θέσπιση επιδόματος στέγασης (e-nomothesia.gr).

Με τον Ν.4756/2020 ΦΕΚ 235/Α/26-11-2020, άρθρο 15, θεσπίζεται το πρόγραμμα «Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους» στα μέτρα ενίσχυσης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Με τις υπ αρ. Δ13οικ/42815/24-6-2021 Κ.Υ.Α. (Β'2788) «Καθορισμός των όρων και προϋποθέσεων υλοποίησης του προγράμματος», και Δ13οικ/62914/28-8-2021 «Πρόσκληση υποβολής αιτήσεων χρηματοδότησης για το πρόγραμμα» ορίζονται οι όροι υλοποίησης του προγράμματος (e-nomothesia.gr · Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων,2022:60). Ο προϋπολογισμός σύμφωνα με το άρθρο 10 Κ.Υ.Α. αριθμ.Δ13/οικ. 42815/2021 ΦΕΚ 2788/Β/30-6-2021, ανέρχεται στο ποσό των 10.000.000€ (e-nomothesia.gr). Στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 ακολουθεί σύντομη παρουσίαση του προγράμματος, στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 αναφέρονται οι Δικαιούχοι Φορείς και Διαχειριστές που υλοποιούν το πρόγραμμα για τη διετία 2021 – 2023.

Αρχές 2023 παρουσιάστηκε το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Αστεγίας 2023-2027» προϋπολογισμού 72.000.000€. Στόχος με

αξιοποίηση ΕΣΠΑ και Ταμείου Ανάκαμψης η οριστική καταπολέμηση της έλλειψης στέγης. Στις δράσεις περιλαμβάνονται το πρόγραμμα «*Κάλυψη*» χρησιμοποιώντας αποθεματικό διαμερισμάτων στα πλαίσια της κοινωνικής κατοικίας με προϋπολογισμό 21.500.000€ για τη μίσθωση της οικίας των 3 πρώτων χρόνων είτε για επισκευές. Το πιλοτικό πρόγραμμα της Κοινωνικής Κατοικίας για Αθήνα και Θεσσαλονίκη και μέσω ΕΣΠΑ 2021-2027 επέκταση και σε άλλους δήμους. Στόχος πρόληψη της αστεγίας ευάλωτων πολιτών με τη χρήση δημοσίων και ιδιωτικών κατοικιών που δεν χρησιμοποιούνται (ypergasias.gov 2023-2027).

Η πρόληψη παραμένει δομικός παράγοντας στην αντιμετώπιση της αστεγίας, μακροπρόθεσμα μειώνει τις κοινωνικές δαπάνες, εξοικονομεί το κόστος των πολιτικών παρεμβάσεων. Με βάση τη λογική αυτή, μπορούμε να προσβλέπουμε σε μια δυναμική τυπολογία και αντιμετώπιση της αστεγίας. Καθολική πρόληψη μείωσης κινδύνων απώλειας κατοικίας, πρόληψη πρώιμου σταδίου για ομάδες ρίσκου (νέοι σε ευάλωτη θέση, αποφυλακισμένοι), πρόληψη έκτακτης κρίσης (άμεσος κίνδυνος αστεγίας), επαναλαμβανόμενη πρόληψη (προτεραιότητα σε «Housing First») (Fitzpatrick – Mackie - Wood,2021 :80-90).

Συμπερασματικά το κράτος πρόνοιας στη χώρα μας λειτούργησε στο δυϊσμό μοντέλων Bismarck και Beveridge με τις κοινωνικές ευαισθησίες να καλύπτουν τις συνταξιοδοτικές κυρίως πολιτικές. Το σύστημα πρόνοιας ανέδειξε σύμμαχό του την οικογένεια, την φιλευσπλαχνία της εκκλησίας και το αλληλέγγυο εθελοντικό πνεύμα. Η στεγαστική πολιτική δεν αποτέλεσε προτεραιότητα της Πολιτείας, η ιδιοκατοίκηση ήταν σε υψηλά ποσοστά και η αστεγία ηθελημένα αόρατη. Με την κρίση που ξέσπασε αυτή η αορατότητα αυξήθηκε όπως και οι κοινωνικές ανισότητες. Παρ όλα αυτά οι κοινωνικές δαπάνες μειώνονταν την στιγμή που υπήρχε ανάγκη. Το αμιγώς πρόγραμμα για τους αστέγους που στοχεύει στην αστεγία και την επανένταξη ήταν το «*Στέγαση και Επανένταξη*» σε μια πιλοτική λειτουργία ενώ συνεχίζεται διαφοροποιημένο με το «*Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους*».

ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Έρευνα σε συντελεστές και ωφελούμενους εφαρμοσμένης κοινωνικής πολιτικής.

4.1 Σκοπός - ερευνητικά ερωτήματα

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό την μελέτη του προγράμματος «Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους» στα πλαίσια της δημόσιας κοινωνικής πολιτικής. Η αξιολόγηση που προκύπτει από τα αποτελέσματά μας αφορά στην ανάδειξη των θετικών και αρνητικών σημείων της πολιτικής. Εξετάζει τους 3 Πυλώνες ενεργειών του προγράμματος, σύμφωνα με το Παράρτημα 2. Επιπλέον επιμερίσαμε τα βασικά μας ερευνητικά ερωτήματα σε επιμέρους στόχους.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- βαθμός επιτυχίας της στεγαστικής πολιτικής
- βαθμός ικανοποίησης των ωφελούμενων από την ένταξή τους στο πρόγραμμα

Επιμέρους στόχοι:

- Αίτια αστεγίας
- Διερεύνηση βαθμού ομαλής εφαρμογής του προγράμματος
- Κατά πόσο η συμμετοχή σε κατάρτιση συμβάλει ως προς τον στόχο της ένταξης
- Διερεύνηση επίτευξης κοινωνικής ένταξης
- Διερεύνηση βαθμού κάλυψης της ιδιότητας του πολίτη
- Βαθμός εργαλειοποίησης-πολιτικοποίησης της κοινωνικής ανάγκης των αστέγων
- Καταγραφή προτάσεων βελτιστοποίησης του προγράμματος

4.2 Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας

Επιλέχθηκε για την εργασία μας η ποιοτική έρευνα ως η πιο αποτελεσματική λόγω της προσωπικής εμπλοκής ερευνητή και συνδιαλεγόμενου με εργαλείο την ημιδομημένη συνέντευξη.

Υπερέχει δε άλλης μεθόδου διότι πραγματοποιείται σε πραγματικές και όχι σε ελεγχόμενες συνθήκες, εστιάζει στην *«περιγραφή και κατανόηση της μοναδικότητας της ανθρώπινης εμπειρίας, της βιωματικής πραγματικότητας των υποκειμένων.....»*. Ο ερευνητής είναι αποστασιοποιημένος, αποφεύγει υποδείξεις ή χειριστικές συμπεριφορές, ενώ θεωρείται απαραίτητη η εγγύτητα ερευνητή –υποκειμένου σε μεταξύ τους αλληλεπίδραση, ο ερευνητής δεν ενδιαφέρεται για στατιστική προβολή του δείγματος· αντιθέτως η προσοχή του επικεντρώνεται στην κατανόηση μικρού δείγματος υποκειμένων, και τα δεδομένα που προκύπτουν απεικονίζονται περιγραφικά (Ισαρη-Πουρκός, 2015:13,28,31-32,34). Η αξιοπιστία στην ποιοτική έρευνα βασίζεται στην εγκυρότητα, αυθεντικότητα και ακριβή αποτύπωση της ανθρώπινης ενέργειας (Παπαγεωργίου, 1998).

Η ποιοτική μέθοδος στην εργασία μας αποσκοπεί στο διάλογο, στη μεταφορά των συναισθημάτων, εμπειριών, προσωπικών απόψεων των πρώην αστέγων νυν ωφελουμένων και των διαπιστευμένων υπαλλήλων της συγκεκριμένης δημόσιας πολιτικής.

Το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης προτιμήθηκε λόγω της ευελιξίας που παρέχει, καθώς τα ερωτήματα δεν είναι προσκολλημένα σε μια άκαμπτη δομή αλλά μπορούν να αναδιατυπωθούν, να επαναπροσδιοριστούν ή να προκύψουν νέα, σύμφωνα με το πως διαμορφώνεται η συζήτηση (Robson & Μιχαλοπούλου, 2010:321). Επίσης μπορεί να προκύψουν ζητήματα που δεν είχαν εντοπιστεί από τον ερευνητή (Ιωσηφίδης, 2008:113).

Οι συνεντεύξεις συντελέστηκαν από τις 18/7/2023 έως 31/8/2023· σχετικό Παράρτημα 4.

Πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης στο *«Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας- Τμήμα Κοινωνικών Πολιτικών Στέγασης»*, στον Δήμο Ιωαννιτών και στον Δήμο Περιστερίου. Επίσης δια ζώσης πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις με ωφελούμενος. Η επαφή με τους υπόλοιπους δήμους πραγματοποιήθηκε εξ

αποστάσεως με τεχνολογικά μέσα. Από την ερευνήτρια κρατήθηκαν σημειώσεις που μεταφέρθηκαν και αναλύθηκαν με προσοχή και ακρίβεια. Τα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούσαν απόψεις των συνεντευξιαζόμενων που απορρέουν από την εμπειρία τους και την άμεση εμπλοκή τους με την εφαρμογή του προγράμματος και με τους ωφελούμενους.

Η συνεργασία με τους διαπιστευμένους υπαλλήλους αποδείχτηκε εποικοδομητική, ο κάθε δήμος είχε να παρουσιάσει τα δικά του ποιοτικά στοιχεία, όλοι οι συντελεστές υπήρξαν συνεργάσιμοι και με προθυμία για συζήτηση που δεν επισκιάστηκε από την αρχική καθορισμένη πρόβλεψη χρόνου.

Από 18/7/2023 έως 31/8/2023 πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με διαπιστευμένους υπαλλήλους σε: Δήμους Ρόδου, Χανίων, Ιωαννιτών, Περιστερίου-Αιγάλεω. Με την κα Προϊσταμένη της Διαχειριστικής Αρχής ΟΠΕΚΑ. Με 2 στελέχη του *«Τμήματος Κοινωνικών Πολιτικών Στέγασης του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας»*.

31/8/2023 πραγματοποιήθηκε ημιδομημένη συνέντευξη με 4 άτομα που πληρούσαν το βασικό κριτήριο να είναι πρώην άστεγοι νυν ωφελούμενοι του προγράμματος, να μπορούν να αλληλεπιδρούν με την ερευνήτρια, με διαφορετικά δημογραφικά και μορφωτικά χαρακτηριστικά.

Η συνεργασία κύλησε αρκετά ομαλά, οι ερωτηθέντες υπήρξαν άνετοι με την όλη διαδικασία και εξέφρασαν τις απόψεις τους ελεύθερα. Για λόγους προφύλαξης της ανωνυμίας τους χρησιμοποιούμε τυχαία αρχικά για όνομα.

Με το πέρας των συνεντεύξεων αναλυθήκαν τα ευρήματα και συγγράφηκαν οι τοποθετήσεις των συνεντευξιαζόμενων.

Στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6 παρατίθενται αναλυτικά οι συνεντεύξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας

5.1 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με πρώην αστέγους, νυν ωφελούμενους

Η έρευνα υποστηρίχθηκε από 4 άτομα πρώην αστέγους οι οποίοι έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα του Δήμου Περιστερίου – Αιγάλεω, με Διαχειριστή Φορέα: ΕΔΡΑ. Ηλικιακά κυμαίνονται από 46 έως 65 ετών. Αφού αναλύθηκαν τα ευρήματα διαμορφώθηκαν 6 ενότητες.

Α΄ Ενότητα Προσωπικά στοιχεία

Τα δημογραφικά στοιχεία, οικογενειακή, κοινωνικοοικονομική κατάσταση των ερωτηθέντων παρουσιάζονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5.

Β΄ Ενότητα Αίτια αστεγίας

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων τα αίτια αστεγίας ήταν η έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος-απόρριψη από την οικογένεια. Η οικονομική κρίση, η αναποτελεσματικότητα της ΔΥΠΑ για εξεύρεση εργασίας, η ανεργία με επακόλουθο τα χαμηλά εισοδήματα και τη φτωχοποίηση. Αδυναμία συντήρησης της οικίας και του νοικοκυριού, λόγοι υγείας, προσωπικές επιλογές και λάθη.

Χαρακτηριστική αναφορά του Θ., 57 ετών : *«Έκανα φυλακή, ο πατέρας μου μετά δεν με μάζεψε σπίτι. Κοιμόμουν σε αυτοκίνητο, δεν είχα κάποιον να με βοηθήσει, οικογένεια, έναν φίλο. Δεν έβρισκα και δουλειά..... Από την τελευταία δουλειά, ένα εργοστάσιο, με διώζανε τότε με την covid...»*

Ο Κ., 65 ετών: *«Πως έμεινα άστεγος; εγώ φταίω, έχω κάνει πολλά λάθη. Το παιδί μου δεν μου μιλάει, δεν θέλει μαζί μου καμία επαφή. Πέρασα δύσκολα σαν παιδί γιατί ο πατέρας μου σκοτώθηκε όταν εγώ πήγαινα Β Δημοτικού και το σπίτι μας το πήρε ο θείος μου. Ήμουν 9 χρόνια σε έναν Ξενώνα στον Καρέα, μετά κοιμόμουν στο συνεργείο ενός φίλου μου, για να μην είμαι στο παγκάκι. Δουλειά δεν έβρισκα γιατί ήμουν μεγάλος και δεν με έπαιρναν...»*

Ο Β., 58 ετών: «Έχω δουλέψει με ένσημα πολλά χρόνια, η οικονομική κρίση με έκανε άνεργο. Από εκεί και μετά όλα ήταν δύσκολα..... έμεινα σε μια αποθήκη δεν με έβλεπαν»

Ενώ ο Δ., 58 ετών: «Είχα λόγους υγείας που δεν μπορούσα να δουλέψω και έμεινα άνεργος για καιρό και μετά άστεγος. Είχα θρομβώσεις στα πόδια μου»

Γ' Ενότητα Διαδικασία ένταξης στο πρόγραμμα, συνεργασία με τους συντελεστές.

Οι ερωτηθέντες απάντησαν πως πληροφορήθηκαν για το πρόγραμμα μέσω κοινωνικών υπηρεσιών Δήμου, λογιστικού γραφείου, φιλικού περιβάλλοντος. Αναφορικά με τα γραφειοκρατικά, γενικά οι Κοινωνικοί Λειτουργοί διεκπεραιώνουν τις διαδικασίες· ειδικά και οι ωφελούμενοι. Η συνεργασία των ωφελούμενων με τους αρμόδιους συντελεστές του προγράμματος είναι ικανοποιητική. Η διασπορά πληροφορίας από τους ωφελούμενους για το πρόγραμμα ώστε να ωφεληθούν κι άλλα άτομα, δεν είναι πάντα θετική.

- Για το πρόγραμμα πως ενημερωθήκατε;

Αναφέρει ο Θ.: «...ενημερώθηκα από τον Δήμο, μου το είπαν όταν έκανα χαρτιά για να πάρω ΕΕΕ »

-Πως σας φάνηκε η διαδικασία για να μπείτε στο πρόγραμμα; Δυσκολευτήκατε να μαζέψετε τα δικαιολογητικά;

Απάντηση: «εγώ δεν ασχολήθηκα καθόλου, από τον Δήμο και τα παιδιά εδώ του προγράμματος έκαναν τα πάντα..... τα παιδιά είναι πολύ καλά, με βοηθάνε πολύ. Πηγαίνω και σε συνεδρίες που κάνουμε στο πρόγραμμα, μιλάω με ψυχολόγο στον δήμο, μου έχουν κάνει και όλα τα χαρτιά και παίρνω ΕΕΕ, ΤΕΒΑ»

Ο Κ.: «.....κοιμόμουν στο συνεργείο ενός φίλου μου..... Αυτός μου είπε να βρω την κοινωνικό λειτουργό. Έμεινα ευχαριστημένος από την ενημέρωση στο δήμο και έτσι ήρθα... Τα χαρτιά τα μάζεψα μαζί με την πρώην γυναίκα μου αλλά δεν τα κατάφερα όλα και ανέλαβαν οι υπάλληλοι».

Ενώ ο Β.: «Πληροφορήθηκα από την κοινωνική υπηρεσία του δήμου για το πρόγραμμα και είμαι πολύ ευχαριστημένος που με πήραν. Με την διαδικασία, μου έδωσαν την κατεύθυνση και ανέλαβα εγώ τα δικαιολογητικά»

Ο Δ.: «Έμαθα για το πρόγραμμα στο λογιστικό γραφείο που είχα πάει για μια αίτηση και μετά πήγα στην κοινωνική υπηρεσία του δήμου όπου είχα μια πολύ καλή ενημέρωση, μάζεψα όλα τα δικαιολογητικά ο ίδιος»

-Μιλάτε για το πρόγραμμα σε άλλα άτομα που θα μπορούσαν να ενταχθούν;

Ο Θ.: «εγώ δεν έχω φίλους άστεγους. Δεν έχω δηλ φίλους γενικά.. ..δεν κάνω παρέες εγώ. Δεν υπάρχουν φίλοι, κοιτάζουν να σου κάνουν κακό»

Ο Κ.: « ναι, έχω βοηθήσει άλλους άστεγους. Στον ξενώνα πάνε πάρα πολλοί. Τους λέω να πάνε στον κοινωνικό λειτουργό της περιοχής τους, αυτός είναι η βάση που θα βοηθήσει στην πορεία».

Ο Δ.: «Εγώ βλέπω άλλους άστεγους αλλά δεν τους μιλάω για το πρόγραμμα, δεν τους μιλάω καθόλου, δεν είναι καλοί άνθρωποι».

Δ' Ενότητα Εύρεση εργασίας, επανένταξη

Σχετικά με την εύρεση εργασίας, οι ωφελούμενοι δείχνουν να έχουν ταλαιπωρηθεί: η λειτουργία της ΔΥΠΑ δεν αποτιμάται με θετικό πρόσημο πράγμα που επιφέρει και παραίτηση αναζήτησης από τους ωφελούμενους. Αυξάνει την δυσπιστία τους απέναντι στις δημόσιες υπηρεσίες. Η ένταξή τους στο ΕΕΕ και ΤΕΒΑ τους προσδίδει μια ασφάλεια ως προς την επιβίωση, τους κρατά δε σε επίπεδα φτωχοποίησης. Οι συνειδητοποιημένοι αναγνωρίζουν πως η επανένταξη απαιτεί κινητοποίηση, θα αντάλασσαν το ΕΕΕ με μια καθώς πρέπει εργασία.

-Τώρα έχετε βρει εργασία;

Ο Θ.: «όχι, όμως ψάχνουν και τα παιδιά (από το πρόγραμμα) και εγώ. Θέλω να δουλέψω, πολλές φορές μαζεύω μπουκάλια και τα πάω ανακύκλωση στον ΑΒ για να πάρω κάτι ψιλάείχα γραφτεί στον ΟΑΕΔ στην Ομόνοια, περνούσα κάθε 10 μέρες, αλλά τίποτα κι από εκεί. Έψαχνα κι εγώ από μόνος μου όμως..... πιο πολύ φοβάμαι μήπως μου σταματήσει η επιδότηση που παίρνω. Το ΕΕΕ είναι λίγο, αλλά είναι μια ασφάλεια κι αυτό»

Ενώ ο Κ.: «Και το ΕΕΕ πρέπει να είναι μεγαλύτερο, 300€»

Ο Β.: «δεν είναι βασικό η εργασία, βασικό είναι κάποιο πρόγραμμα να σε προστατεύσει την δύσκολη στιγμή.... Βασικά δούλευα, μετά με πήρε η κάτω βόλτα, με το πρόγραμμα

παίρνω ένα επίδομα. Ευχαρίστως θα άφηνα το ΕΕΕ για μια σοβαρή δουλειά..... τέτοια προγράμματα, είναι σημαντικά για ανθρώπους σαν κι εμένα που μπορούμε να ενταχθούμε με μια καλή δουλειά. Μια δουλειά που θα μου εξασφαλίσει όχι ένα επίδομα αλλά έναν μισθό»

Και ο Δ.: «α, έχω χρόνια να πάω (στον ΟΑΕΔ), στην αρχή πήγαινα για τα γραφειοκρατικά, κάρτα ανεργίας και τέτοια. Δουλειά, όχι δεν βρήκαμε..... με βοηθά που παίρνω το ΕΕΕ, το ΤΕΒΑ..... Θέλω όμως να τελειώσω χθες με το πρόγραμμα, δεν έχω επαναπαυτεί, να έρθει άλλος στη θέση μου, εγώ θέλω μια δουλειά να ζαναμπώ στη ζωή»

Ε' Ενότητα Προκατάληψη – Ρατσισμός

Οι ωφελούμενοι δήλωσαν πως έχουν βιώσει τον στιγματισμό και την προκατάληψη. Η περιθωριοποίηση, το στίγμα, επιφέρει απομόνωση, παραίτηση. Μέσω του προγράμματος γίνεται προσπάθεια αποστιγματοποίησης, κοινωνικοποίησης, αλλά οι ωφελούμενοι κουβαλούν τα βιώματα των «μονοπατιών τους».

-Αντιμετωπίσατε άσχημη συμπεριφορά από τον κόσμο;

Αναφέρει ο Θ.: «βέβαια, ναι. Με απέφευγαν, με έλεγαν αλήτη, ο βρωμιάρης. Είναι πρεζάκιας, μπεκρής. Μέχρι και την αστυνομία φώναζαν. Εγώ δεν τους πείραξα.....»

Ο Κ.: «αν και είμαι κοινωνικός γενικά, δεν είχα επαφές πολλές- πολλές με τους άλλους, απέφευγα να τους μιλήσω»

Ενώ ο Β.: «δεν είχα ποτέ πάρε-δώσε με κανέναν, έμενα σε μια αποθήκη, δεν με έβλεπαν.

Και ο Δ.: «μερικές φορές ναι, αλλά εγώ βάζω Χ σε αυτούς που με προσβάλλουν.

ΣΤ' Ενότητα Αξιολόγηση – προτάσεις – εμπιστοσύνη στο Κράτος

Αναφορικά με τον βαθμό ικανοποίησης της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα, οι ερωτηθέντες δήλωσαν ευχαριστημένοι, αναγνωρίζουν τον θετικό αντίκτυπο στην ζωή τους. Σε αυτό συμβάλλει και η θετική στάση των απασχολούμενων στο πρόγραμμα που αποτελούν σημείο αναφοράς για τους ωφελούμενους. Επιθυμούν τη συνέχισή του καθώς το θεωρούν επιτυχημένο, όσο και την οικονομική στήριξή τους μέσω αναβαθμισμένου ΕΕΕ. Το ενδεχόμενο επιστροφής στην αστεγία τους δημιουργεί

αισθήματα αβεβαιότητας, ανασφάλειας και φόβου. Η ένταξή τους σε σπίτι σηματοδοτεί την επιστροφή στην κοινωνία και στην ασφάλεια, ενώ διαφαίνεται πως έχουν απολέσει και βασικές δεξιότητες, όπως πως να διαχειριστούν το σπίτι. Δυσπιστούν απέναντι σε ένα Κράτος που ενώ έχει τα εργαλεία να τους βοηθήσει, τους αφήνει εκτός πρόσβασης σε ευημερία. Τέλος, εκφράζουν τις προτάσεις τους για την βελτιστοποίηση του προγράμματος εξειδικεύοντας και επιμερίζοντας στους έχοντες πραγματική ανάγκη και όχι σε όσους ψάχνουν «βόλεμα».

-Πως είναι η ζωή σας τώρα, τι θα κάνετε με τη λήξη του προγράμματος;

Αναφέρει ο Θ.: *«ακόμα προσπαθώ να μπω σε μια σειρά, το προσπαθώ κι εγώ. Σκέφτομαι στο μέλλον να μείνω με τον αδελφό μου στο πατρικό. Είναι κι αυτός μόνος του και έχει και πρόβλημα υγείας. Κάπως έτσι το σκέφτομαι όταν τελειώσει το πρόγραμμα. Όχι, με τίποτα άστεγος»*

Ο Κ.: *«έχει αλλάξει η ζωή πάρα πολύ. Είναι σημαντικό ότι έχω ένα σπίτι, έχω 3 μήνες τώρα που έχω μπει μέσα, προσαρμόζομαι σε αυτό που είχα πριν χρόνια. Έχω μεγάλη βοήθεια από τον Γιώργο (υπάλληλος του προγράμματος) και καλή συνεργασία. Για μετά προπονούμαι πως θα περνάω με λίγα χρήματα. Τώρα δεν χαλάω λεφτά ούτε για το ρεύμα, θα μπω και στο ΤΕΒΑ. Θέλω να ξαναγυρίσω στην γυναίκα μου αλλά αν δεν γίνει αυτό; »*

Ο Β.: *«Πάλι για μετά η ανασφάλεια με τρώει, πως θα αποκατασταθώ, τι θα γίνω».*

-Πως αξιολογείτε το πρόγραμμα, τι έχετε να προτείνετε; Εμπιστεύεστε το Κράτος;

Σχετικά ο Θ.: *«.....πιστεύω πως είναι και απαραίτητο και επιτυχημένο. Δεν ξέρετε πόσος κόσμος είναι έξω και υποφέρει, ζει στη δυστυχία και έχει ανάγκες. Είναι άνθρωποι. Είναι απαραίτητο να συνεχιστεί, ο δρόμος έχει ανθρώπους όλων των ηλικιών.... πρέπει να δώσουν παράταση, όχι όμως σε όλους. Σε αυτούς που δεν έχουν βρει δουλειά. Στο Κράτος όχι, δεν έχω καμία εμπιστοσύνη, ψίχουλα δίνουν όλοι, κάτι λίγο αυτή η κυβέρνηση πάει να κάνει, αλλά δεν έχω εμπιστοσύνη»*

Ο Κ.: *«είναι το καλύτερο που έχω δοκιμάσει, εγώ μεγάλωσα σε οικοτροφείο. Πολύ μεγάλη βοήθεια, ξαφνικά βρίσκεσαι σε ένα σπίτι με οικοσκευές δικές σου, με αυτό το πρόγραμμα ξεκόλλησα από τον ξενώνα. Ναι, θέλω να συνεχιστεί, πρέπει να συνεχιστεί. Βοηθά κόσμο. Τι προτείνω εγώ; Πρέπει σε εμάς που δεν έχουμε ένσημα να δίνεται*

μεγαλύτερο βοήθημα. Αν έχω εμπιστοσύνη στο κράτος; όχι βέβαια. Ενώ μπορεί να βοηθήσει και να δώσει λύσεις για να μην υπάρχει δυστυχία, δεν το κάνει»

Ο Β.: «Εγώ ναι έχω εμπιστοσύνη στο κράτος ότι μπορεί να με βοηθήσει, όπως τώρα. Προτείνω να συνεχιστούν τέτοια προγράμματα, είναι σημαντικά για ανθρώπους σαν κι εμένα που μπορούμε να ενταχθούμε με μια καλή δουλειά»

Ο Δ.: «Το πρόγραμμα βοηθά πολύ, έχω κάπου να μείνω, τα βασικά μου είδη, χρειάζομαι λίγη δουλίτσα μέχρι να προσαρμοστώ.... μπαίνω σε μια σειρά. Ο φόβος και η αγωνία μου πριν μπω στο πρόγραμμα ήταν πως θα γίνω καλύτερος από αυτό που ήμουν. τέτοια προγράμματα είναι καλό να υπάρχουν, όχι για εμένα, εγώ βοηθήθηκα, για άλλους. Όμως να μην πάνε άσκοπα, σε χαραμοφάηδες, που δεν τα έχουν ανάγκη. Έχει ανάγκη από μια καλή προβολή το πρόγραμμα, να το μάθει ο κόσμος. Το κράτος; ποιο κράτος, την καρέκλα θέλουν όλοι»

5.2 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με διαπιστευμένους εφαρμογής του προγράμματος

Πραγματοποιήθηκαν 4 συνεντεύξεις με Δικαιούχους Φορείς. Ήτοι:

- 1) Δήμος Ρόδου με Διαχειριστή Προγράμματος: ΚΟΛΟΣΣΟΣ 2047. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 2022 και λήγει το 2024. Στεγάζει 20 νοικοκυριά: 46 ατόμων περίπου και έχει προϋπολογισμό 377.000€.
- 2) Δήμος Χανίων με Διαχειριστή: ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΧΑΝΙΩΝ. Εγκρίθηκε από 4/9/2022 για 19 νοικοκυριά με 42 άτομα και προϋπολογισμό 400.000€.
- 3) Δήμος Ιωαννιτών με Διαχειριστή: ΕΨΕΠ. 7/7 2022 εγκρίθηκαν 20 νοικοκυριά με 41 άτομα περίπου, και προϋπολογισμό 400.000€
- 4) Δήμοι Περιστερίου-Αιγάλεω με Διαχειριστή: ΕΔΡΑ. Έλαβε έγκριση για 35 νοικοκυριά με 55 ωφελούμενους και προϋπολογισμό 575.000€.

Τα ευρήματα κατηγοριοποιήθηκαν σε 11 άξονες:

Α΄ Άξονας Ποιοτικά στοιχεία-προφίλ ωφελουμένων-αίτια αστεγίας

Η κάθε Περιφέρεια έχει τα δικά της ποιοτικά στοιχεία αναφορικά με το προφίλ των αστέγων.

Οι απαντήσεις που πήραμε σχετικά με το προφίλ των ωφελούμενων παραπέμπουν σε μια ετερόκλητη ομάδα: κακοποιημένες γυναίκες, ηλικιωμένα άτομα, χρήστες ουσιών, άτομα συνήθως χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ρομά, μετανάστες.

Σχετικά με τα αίτια αστεγίας, οι ερωτηθέντες εστίασαν στην ανεργία, στο ανύπαρκτο υποστηρικτικό περιβάλλον, αδυναμία εκπλήρωσης των απαιτήσεων της στεγαστικής αγοράς, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Το υψηλό κόστος ζωής, κακοποίηση γυναικών, επαπειλούμενη αστεγία, ατομικές επιλογές, χρήση ουσιών.

Σχετικά με το προφίλ των αστέγων από το Δήμο Ρόδου αναφέρεται: *«Το προφίλ των ωφελούμενων αποτελεί μια ετερόκλητη ομάδα θυμάτων κακοποίησης, άτομα που βρέθηκαν άστεγα για οικονομικούς λόγους και χωρίς υποστηρικτικό περιβάλλον»* Ως αίτια αστεγίας: *«έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος και ανεργία»*

Από τον Δήμο Χανίων: *«είναι άτομα που έρχονται από το Υπνωτήριο αστέγων του δήμου, κακοποιημένες γυναίκες από τον Ξενώνα, άτομα από σπίτια υπό έξωση, άτομα που κοιμόντουσαν σε δρόμο, αυτοκίνητο, αποθήκη. Δεν επιλέγουμε ανάμεσά τους, είναι συνήθως Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης και σε ένα υψηλό ποσοστό άνω των 65 ετών. Δεν υπάρχει επιλογή αφρόκρεμας αστέγων, στο πρόγραμμα μπαίνουν αρκετοί ανίκανοι για εργασία. Υπάρχει ελαστικότητα, ναι μεν πρέπει να πετύχω το ποσοστό για να πάρω τη β' χρηματοδότηση, αλλά μπορεί να δουλέω π.χ. για 1 μήνα. Το θέμα είναι να παλέψουν οι ίδιοι να βγουν από τη μιζέρια μέσω της εργασίας που τους επιδοτεί το πρόγραμμα».*

Σχετικά με τα αίτια: *«ειδικά στο δήμο μας δεν υπάρχει υψηλή ανεργία, έχουμε και εποχικές αγροτικές εργασίες, αλλά τα ακριβά ενοίκια και η αδυναμία πληρωμής αυτών, είναι λόγος αστεγίας. Όπως επίσης το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο που δεν επαρκεί για μια καλοπληρωμένη εργασία, η μεγάλη ακρίβεια, η έλλειψη οικογενειακού υποστηρικτικού περιβάλλοντος».*

Ενώ από Δήμο Ιωαννιτών: «οι περισσότεροι είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, όμως έχουμε δύο άρρενες ΠΕ, ρομά, μετανάστες και πρόσφυγες με νόμιμα έγγραφα, κακοποιημένες γυναίκες»

Τα αίτια αστεγίας: «στο δήμο μας αιτία είναι η επαπειλούμενη αστεγία, άτομα υπό έξωση, η κακοποίηση, οι ατομικές επιλογές, χρήση ουσιών, έλλειψη υποστήριξης. Η ανεργία δεν είναι εδώ σημαντικός λόγος»

Β' Άξονας Προώθηση στην αγορά εργασίας- κατάρτιση

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, η εύρεση εργασίας στο γενικό κλίμα ανεργίας, είναι μια δύσκολη υπόθεση.

Η αναζήτηση και εύρεση εργασίας στηρίζεται στα προσωπικά και κοινωνικά δίκτυα των υπαλλήλων του προγράμματος παρά σε συνέργειες της ΔΥΠΑ. Ανάλογα με τις περιοχές, οι εργοδότες είτε καλύπτονται με προσωπικό μηδενικού κόστους επιδοτούμενο από το πρόγραμμα, είτε δεν προτιμούν καθόλου τους ωφελούμενους. Ειδικά σε τουριστικές περιοχές οι ωφελούμενοι απορρίπτονται λόγω του γηρασμένου πληθυσμού τους, επειδή είναι ανειδίκευτοι και μη ευπαρουσίαστοι, χωρίς γνώσεις ξένων γλωσσών και άλλων προσόντων. Από τη μεριά των ωφελουμένων παρατηρείται δυσκαμψία ως προς την κινητοποίηση, δεν διαθέτουν εργασιακό παρελθόν, έχουν προβλήματα υγείας, αλλά και ανυπαρξία υποστηρικτικών δομών βρεφών για μητέρες.

Σε ερώτηση σχετικά με την κατάρτιση και εκπαίδευση των ωφελουμένων, μας απάντησαν πως παρατηρείται απροθυμία ένταξης σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, σε επιμορφωτικά σεμινάρια και προγράμματα δεξιοτήτων. Ο τομέας της κατάρτισης παρουσιάζεται πιο ελαστικός και προσιτός.

Ειδικότερα από τον Δ. Ρόδου: «τις δουλειές τις βρίσκουμε εμείς από στόμα σε στόμα, υπάρχουν ιδιαιτερότητες όπως προβλήματα υγείας, άτομα μεγάλης ηλικίας, δεν είναι υποστηρικτικός ο ΟΑΕΔ και οι εργοδότες πρέπει να δείχνουν κατανόηση. Η κατάρτιση εξαρτάται από τα νοικοκυριά. Βοηθά κάποιες μητέρες να αποκτήσουν δίπλωμα οδήγησης, συμμετέχουν σε ομαδικές δράσεις όπως η υποστήριξη για σύσφιξη

κοινωνικών δεσμών και επανάκτηση κοινωνικοποίησης. Σε σχολεία δεν έχουμε ενδιαφέρον συμμετοχής»

Και από τον Δ. Χανίων: «οι δουλειές βρίσκονται μέσω δικών μας γνωριμιών, ο ΟΑΕΔ δεν είναι αποτελεσματικός. Βρίσκουμε υγιείς εταιρίες και κάνουμε εμείς τις συνεννοήσεις με τους εργοδότες. Και οι ωφελούμενοι ψάχνουν μόνοι τους. Τους προετοιμάζουμε να είναι οκ με τα ωράρια διότι από τον δρόμο σε μια κανονικότητα ωραρίου δεν είναι εύκολη υπόθεση».

Από τον Δ. Ιωαννιτών: «δύσκολη υπόθεση η εύρεση εργασίας. Χαμηλά μορφωτικά προσόντα, οι περισσότεροι έχουν βγάλει την Α' Γυμνασίου. Με τον ΟΑΕΔ συνεργαζόμαστε καλά και για εργασία και για κατάρτιση, αλλά οι ωφελούμενοί μας είναι γερασμένος πληθυσμός κυρίως με προβλήματα υγείας και χωρίς εργασιακό παρελθόν, η κινητοποίησή τους είναι δύσκολη. Όχι γιατί επαναπαύονται στο ΕΕΕ αλλά λόγω περιθωριοποίησης θεωρούν πως δεν αξίζουν τίποτα. Το βλέπω ως κοινωνικό φαινόμενο και όχι τόσο ατομικό. Έχουμε έναν μαθηματικό που εργάζεται τώρα σε φροντιστήριο, έχουμε έναν κύριο που λόγω πτυχίων και πολλών προσόντων (8 σελίδες το βιογραφικό του), πρώην διευθυντικό στέλεχος που έπεσε έξω, δεν μπορούμε εύκολα να του βρούμε κάτι ανάλογο, ενώ μια κυρία άρπαξε την πρώτη δουλειά που της βρήκαμε και πηγαίνει πολύ καλά η ένταξή της. Μετά υπάρχουν και άλλα θέματα, έχουμε βρει εργασία σε μια κυρία αλλά δεν υπάρχει τρόπος να αφήσει το βρέφος της σε δημόσιο βρεφονηπιακό σταθμό διότι βρίσκεται η γυναίκα αυτή σε έναν δικαστικό κυκεώνα με τον σύζυγό της. Πως θα πάει να δουλέψει, με το μωρό μαζί της;»

Γ' Άξονας Τομέας επανένταξης

Σχετικά με τον βαθμό επίτευξης της επανένταξης των ωφελουμένων, οι απαντήσεις αποτυπώνουν μια δύσκολη, αρνητική διαδικασία, με μικρό ποσοστό επιτυχίας. Είναι ένας τομέας που οι υπάλληλοι τονίζουν πως πρέπει να κινητοποιηθούν οι ωφελούμενοι, τη στιγμή που έχουν να αντιμετωπίσουν ζητήματα κατάθλιψης, κοινωνικής απόρριψης, στιγματισμού. Καθώς η ένταξη δεν είναι αμιγώς εργασιακή, έχουν να διαχειριστούν και την κοινωνική ένταξη έχοντας χάσει κοινωνικές και ατομικές ικανότητες. Πολλές φορές παραιτούνται από την προσπάθεια, μη έχοντας εμπιστοσύνη στους δημόσιους φορείς και στον εαυτό τους, θεωρούν δεδομένο πως θα

ξαναβρεθούν στο περιθώριο. Η αστεγία σκληραίνει την επανένταξη. Από την άλλη, το ΕΕΕ τους προσφέρει φτωχοποίηση μεν, αλλά και μια μικρή ασφάλεια. Επανερχόμαστε στις τουριστικές περιοχές όπου οι εργοδότες δεν υποστηρίζουν την επανένταξη των ωφελουμένων μένοντας κλειστοί στην επιλογή ενός ωφελουμένου με προβλήματα κοινωνικοποίησης συν άλλων.

Σχετικά ο Δ. Ρόδου: «είναι δύσκολη η επανένταξη. Στην αστεγία οι άνθρωποι χάνουν βασικές κοινωνικές δεξιότητες. Γίνεται σκληρή δουλειά για να ξαναβρούν ικανότητες όπως να εκφέρουν λόγο, να μάθουν να ζουν πάλι σε σπίτι, να διαχειρίζονται τον εαυτό τους σε νέα δεδομένα. Ο δρόμος τους σκληραίνει, δεν εμπιστεύονται τους άλλους, περνά καιρός για να δείξουν φιλικότητα· πρέπει να κερδίσεις την εμπιστοσύνη τους. Εμπνέονται πολύ από το πρόσωπο αναφοράς, έχουν ανάγκη έναν καθοδηγητή. Περνούν να μου που μια καλημέρα και αναστατώθηκαν όταν είχα πάρει άδεια και δεν με έβλεπαν. Πολύ δύσκολο. Δεν είναι απλή η επανένταξη, χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια από τα άτομα αυτά. Έχουν στο δρόμο με μοναδικό μέλημα την επιβίωση. Όταν μπουν σε ένα σπίτι και εξασφαλιστεί η επιβίωση τότε αναδύονται άλλες καταστάσεις. Μοναξιά, κατάθλιψη, φοβίες»

Ο Δ. Χανίων: «καθόλου εύκολη υπόθεση. Αρκεί να σου πω πως τους μαθαίνουμε βασικά πράγματα για το σπίτι, πως θα το στήσουν, πως καθαρίζουν. Ακόμα πιο δύσκολο κομμάτι η ένταξη στην αγορά εργασίας. Αφήνονται, λένε πως έως εδώ φτάνω, θα ζήσω με τα συσσίτια και τα 200€ από το ΕΕΕ. Το κράτος μου χρωστάει και πρέπει να πληρώσει»

Από τον Δ. Ιωαννιτών:

-Η αστεγία σκληραίνει την επανένταξη;

«ναι, αρκετά. Όσο είσαι εκτός κοινωνικού ιστού, αποστασιοποιείσαι. Χάνεις το νόημα όσο περνά ο καιρός, λες γιατί να επανενταχθώ; Είμαι στο περιθώριο και θα ξαναβρεθώ όταν λήξει το πρόγραμμα. Η ενεργοποίηση είναι ατομική υπόθεση, όμως από πίσω υπάρχει μια βαριά ψυχολογία και ένα άσχημο παρελθόν. Θεωρώ πως επιτυγχάνεται επανένταξη σε ποσοστό 5%-10% για άτομα που ήδη έχουν κινητοποιηθεί»

Ενώ από Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: «γενικά δεν υπάρχει ιδιαίτερη δυσκολία, βρίσκουμε εύκολα εργοδότες, οι οποίοι δεν επιμερίζονται οικονομικό κόστος ούτε δεσμεύονται για

συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Η δυσκολία έγκειται στο να ενεργοποιηθεί ο ωφελούμενος να δουλέψει. Επειδή έχει το μαζιλάρι του ΕΕΕ».

Δ' Άξονας Φαινόμενα προκατάληψης από την τοπική κοινότητα

Η απάντηση στο ερώτημά μας αυτό δείχνει πως οι εντός των τειχών, δεν έχουν αποβάλει τον ρατσισμό προς τα άτομα που προσπαθούν να ενταχθούν πάλι στην κοινωνία. Παρουσιάζουν μια επίφαση κατανόησης για τους ωφελούμενους, αλλά στην πραγματικότητα αποφεύγουν να τους βάλουν στα σπίτια τους παρά την οικονομική εγγύηση της Πολιτείας.

- Πως αντιμετωπίζει η τοπική κοινωνία τους αστέγους;

Από Δ. Ρόδου: «Υπάρχει προκατάληψη. Επιφανειακά είναι όλοι ευαίσθητοι. Μας λένε: σαν δήμος, βοηθείστε. Όταν πάμε και τους ζητάμε να νοικιάσουμε το σπίτι τους μας λένε: εγώ, δεν βάζω άστεγο στο σπίτι μου.»

Ε' Άξονας Στεγαστική αγορά

Το πρόγραμμα επιδοτεί σύμφωνα με το ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, συγκεκριμένο ποσό ανά νοικοκυριό για την πληρωμή ενοικίου.

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων δείχνουν πως τα σπίτια που επιλέγονται πληρούν συγκεκριμένες θεσμικές και τεχνικές προδιαγραφές καταλληλότητας. Παρουσιάζονται δυσκολίες όμως διότι η στεγαστική αγορά δεν έχει κάποιο πλαφόν τιμών, η διαθεσιμότητα κενών σπιτιών είναι περιορισμένη, δεν ασκείται έλεγχος για συγκεκριμένο αριθμό airbnb, πράγμα που δυσκολεύει την ανεύρεση κατοικιών, ειδικά σε περιοχές με έντονο το φοιτητικό και το τουριστικό στοιχείο. Επιπλέον η ύπαρξη επιδότησης αυξάνει ταυτόχρονα και τις τιμές ενοικίων.

Μας αναφέρουν από Δ. Ρόδου: *«η εύρεση κατοικιών είναι δύσκολη, ως τουριστική περιοχή αντιμετωπίζουμε ακριβά ενοίκια και λιγοστά σπίτια διαθέσιμα, ενώ η προκατάληψη και ο ρατσισμός είναι μια πραγματικότητα. Υπάρχει μια δυσπιστία των ιδιοκτητών απέναντι στο Δήμο αλλά συνεργάζονται καλά με τον Διαχειριστή».*

Από Δ. Χανίων: «ακολουθούνται οι νομοθεσίες, δεν νοικιάζουμε υπόγεια, ημιυπόγεια, ζητάμε ενεργειακά πιστοποιητικά. Τα χρήματα από το πρόγραμμα δεν επαρκούν για να βρούμε ποιοτικά σπίτια, εδώ στα Χανιά δεν βρίσκει ο καθηγητής ή ο φοιτητής σπίτι. Έχουν γεμίσει airbnb και πανάκριβα ενοίκια η αγορά»

Από Δ. Ιωαννιτών: «ψάχνουμε να βρούμε σπίτια που ανταποκρίνονται στις σχετικές προδιαγραφές. Στα Γιάννενα είναι δύσκολο να βρεθούν σπίτια οι φοιτητές βγάζουν και ολόκληρο έτος σε ενοικιαζόμενα ξενοδοχεία. π.χ. ψάχναμε σπίτι από 1/10/2022 και βρήκαμε 3/2023. Έχουμε νοικοκυριό 5 ατόμων και άτομο με κινητικά προβλήματα που δεν τους έβαζε κανείς στο σπίτι, συν του ότι η πρόσβαση για το ΑΜΕΑ ήταν εξαιρετικά δύσκολη, δυσκολευτήκαμε πολύ να τους βρούμε οικία».

Από Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: «υπολογίζουμε την δυσκολία εύρεσης κατοικίας, υψηλά ενοίκια και συγκεκριμένο πλαφόν επιδότησης, οι ιδιοκτήτες είναι επιφυλακτικοί με το πρόγραμμα και δύσπιστοι ως προς το κράτος παρά τις εγγυήσεις. Αρνητισμό εισπράττουμε και από τους μεσίτες, ενώ δεν έχουμε και υποστήριξη από άλλους φορείς. Με ευαισθητοποιημένους ιδιοκτήτες σπιτιών έχουμε άριστη συνεργασία, οι συναλλαγές μας είναι απροβλημάτιστες. Οι ωφελούμενοι δεν επιλέγουν σπίτια κοντά στο κέντρο λόγω επικινδυνότητας».

ΣΤ' Άξονας Εφαρμογή του Προγράμματος

Ως προς την εφαρμογή του προγράμματος, ερωτήθησαν οι συντελεστές εάν είχε προηγηθεί κάποια επιμόρφωσή τους. Απάντησαν πως η εύρυθμη λειτουργία του προγράμματος οφείλεται στην εμπειρία και στην προθυμία τους, στην πιστή εφαρμογή του Οδηγού του προγράμματος και σε τηλεσυναντήσεις με το Υπουργείο και τη Διαχειριστική Αρχή, για αποσαφηνίσεις. Σύμφωνα με τις απαντήσεις αναδεικνύονται αδυναμίες όχι ως προς την εφαρμογή αλλά ως προς την εξατομίκευση περιπτώσεων άστεγων και ως προς τη στελέχωση υπηρεσιών και προγράμματος.

Αναφορικά με τον Δ. Ρόδου: «λειτουργούμε βάσει οδηγού εφαρμογής ή θα μιλήσουμε με το υπουργείο. Ένας κοινωνικός λειτουργός δεν φτάνει, ο κάθε ένας άστεγος χρειάζεται αρκετή δουλειά, βοήθα και η επιστημονικά υπεύθυνη του προγράμματος»

Ο Δ. Χανίων: «διαθέτουμε εμπειρία μεγάλη από προηγούμενα έργα, πραγματοποιούμε διαδικτυακές συναντήσεις με το Υπουργείο και με τη Διαχειριστική Αρχή, ανταλλαγή e mail. Επιπλέον διαβάζουμε αρκετά και μόνοι μας και πραγματοποιούμε δια ζώσης συναντήσεις για ανταλλαγή καλών πρακτικών». Ως προς την εξατομίκευση: «εδώ οι περισσότεροι έχουν διαγνωσμένα ή μη, ψυχικά προβλήματα. Πρέπει να παρακολουθούν υποχρεωτικές συνεδρίες σε δημόσιες δομές. Το πρόγραμμα δε εξειδικεύεται, οπότε καλούμαστε εμείς να διαχειριστούμε τις περιπτώσεις. Άλλη μεταχείριση χρειάζεται ο ψυχικά άρρωστος, άλλη ο τοξικοεξαρτημένος. Από τη μεριά του ο δήμος συνεισφέρει στο πρόγραμμα με ψυχολόγο αλλά με υποστελέχωση».

Ομοίως και από Δ. Ιωαννιτών: «ακολουθούμε πιστά τον οδηγό εφαρμογής, επικοινωνούμε με την Διαχειριστική Αρχή, το Υπουργείο και με άλλους διαχειριστές πανελλαδικά. Το πρόγραμμα έχει το γενικό πλάνο. Την εξειδίκευση για τις ειδικές περιπτώσεις θα την κάνω εγώ και οι υπεύθυνες από ΕΨΕΠ»

- Θεωρείτε πως υπάρχει υποστελέχωση για την ομαλή διαχείριση του προγράμματος; «υπάρχει υποστελέχωση σε επίπεδο δήμου γενικά. Εμείς που έχουμε και μετανάστες, δεν έχουμε διερμηνέα, έναν διαπολιτισμικό μεσολαβητή, χρέη ψυχολόγου διαχειριζόμαστε οι κοινωνικοί λειτουργοί. Θα έπρεπε να έχουμε τουλάχιστον εξωτερικό συνεργάτη. Επίσης εδώ και 1 χρόνο αιτούμαστε ένα forum μεταξύ των διαχειριστών για να ανταλλάσσουμε απόψεις»

Ενώ από Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: «Απαιτείται εξατομικευμένη παρέμβαση, όχι 2 χρόνια για όλες τις περιπτώσεις. Κάθε άστεγος είναι περίπτωση μοναδική και ιδιαίτερη»

Ζ' Άξονας Πρόληψη της αστεγίας από το Κράτος.

Αναφορικά με την πρόληψη της αστεγίας, τα μηνύματα που εδόθησαν δεν είναι θετικά. Απάντησαν πως το κράτος δεν βασίζεται σε μελέτες και αναλύσεις για να προβεί σε στοχευμένες πολιτικές: εκφράστηκε και απορία με ποια κριτήρια δίνεται ανά δήμο πλαφόν νοικοκυριών. Το γεγονός πως υπάρχει λίστα αναμονής αστέγων αναδεικνύει την αστοχία πρόληψης και κάλυψης του φαινομένου. Επιπλέον αναφορικά για το εάν η Πολιτεία είναι προετοιμασμένη για να αντιμετωπίσει ένα νέο κύμα αστεγίας, οι απαντήσεις υπήρξαν αρνητικές. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα

πως το πρόγραμμα είναι αποσπασματικό, επιφανειακό. Επιπλέον το κράτος με την απελευθέρωση των πλειστηριασμών, τα κόκκινα δάνεια, την ενεργειακή πενία, τα ακριβά ενοίκια, ωθεί στην στεγαστική επισφάλεια και στην αστεγία. Για ορισμένες ομάδες ατόμων δεν υπάρχει καμία μέριμνα, που θα σταθούν μετά από αποϊδρυματοποίηση ή αποφυλάκιση.

Αναφέρει ο Δ. Ρόδου: «Ο δήμος έχει κάνει μελέτες και εκθέσεις για την αστεγία. Η πρόληψη είναι ένας τομέας που υστερεί. Από το κράτος δεν δίνονται διέξοδοι για τα παραπάνω π.χ. στα ακριβά ενοίκια· όχι μόνο δεν δίνονται λύσεις αλλά και λόγω covid έχουμε πιο πολλούς άνεργους, οι οικογένειες αντιμετωπίζουν επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης γενικά, οι νεοάστεγοι είναι δίπλα μας. Εμείς σαν δήμος έχουμε μια σχετική αντοχή, έχουμε ξενώνες θυμάτων βίας κυρίως για γυναίκες με παιδιά, δομές αστέγων, βοηθούν και οι ΜΚΟ, κάποιες δωρεές»

Επίσης από Δ. Χανίων: «Δεν είμαστε έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε αστέγους, ειδικά με αυτά τα ενοίκια. Πρέπει από το κράτος να μπει ένα πλαφόν, φορολογικά κίνητρα για τους ιδιοκτήτες. Το κράτος ωθεί στην αστεγία από τη στιγμή που δεν έχει μέτρα πρόληψης. Ούτε πρόνοια υπάρχει για τους αποφυλακισμένους»

Ο Δ. Ιωαννιτών: «Με ποια κριτήρια μας εγκρίνουν συγκεκριμένο αριθμό νοικοκυριών; Η υποστελέχωση των δήμων σχετίζεται άμεσα με την λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων που ο άστεγος φοβάται το μετά. Γιατί να αφήσει το υπνωτήριο που έχει σταθερή σίτιση για ένα διετές πρόγραμμα; Κάνω Κοινωνική Πολιτική σχεδιασμένη πάνω σε ένα σταθερό πλαίσιο με συνέχεια και όχι ημερομηνία λήξης. Σε συνεργασία με τους δήμους, εστιάζουμε στην πρόληψη, δεν εξυπηρετούν τα πυροτεχνήματα».

Και από Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: «δεν υπάρχει κρατική πρόληψη. Τουναντίον, έχουμε αύξηση φαινομένου αστεγίας ειδικά με εξώσεις express».

Η' Άξονας Ποιότητα ζωής ωφελουμένων

Αναφορικά με την επιρροή του προγράμματος στις ζωές των ωφελουμένων, το πρόσημο παρουσιάζεται θετικό κυρίως στα νοικοκυριά με παιδιά. Διευκρινίζουν πως και οι ίδιοι οι ωφελούμενοι αναγνωρίζουν θετικά την αλλαγή που βιώνουν από την ένταξή τους σε ένα σπιτικό με τα ωφελήματα του προγράμματος (πληρωμένα ενοίκιο,

ΔΕΚΟ, τηλέφωνα, ΕΕΕ, οικιακές συσκευές) και σε πολλές των περιπτώσεων ενεργοποιούνται για την αγορά εργασίας. Από την άλλη, η ανασφάλεια που τους διακατέχει για την πορεία τους αφού λήξει το πρόγραμμα, τους επιφέρει παραίτηση από προσπάθεια κοινωνικοποίησης και εύρεσης εργασίας, αισθήματα αβεβαιότητας, φοβίες. Η στήριξη που έχουν ανάγκη παρέχεται όχι με παθητικές, επιδοματικές πολιτικές αλλά με ενεργητικές μέσω της απασχόλησης. Διαφορετικά μιλάμε για προδιαγεγραμμένη ανακύκλωση της κατάστασης αστεγίας.

Από Δ. Ρόδου: «*ανησυχούν πολύ. Παρουσιάζουν κινητικότητα, δεν θέλουν να ξαναβρεθούν στο δρόμο, προετοιμάζονται για το μέλλον και φοβούνται πολύ. Όταν λήξει το πρόγραμμα δεν μπορούν να ξαναενταχθούν σε αυτό, οπότε αυτός είναι ο φόβος τους. Τι θα κάνουν μετά*»

Μιλάμε για κατάσταση που ανακυκλώνεται; «*δυστυχώς ναι. Εάν δεν γίνει επανένταξη τα πράγματα οδηγούνται στην πρότερη κατάσταση. Τα μέτρα και τα εφόδια είναι δραστικά για αυτούς που όντως θέλουν την επανένταξη και το παλεύουν πολύ*»

Ενώ από Δ. Χανίων: «*κινδυνεύουν ναι. Το πρόγραμμα τους παρακολουθεί 2 χρόνια και άλλα 2 μετά τη λήξη. Είναι βασικό να ξέρουμε τι γίνεται με αυτούς τους ανθρώπους. Δεν μπορούν να ξαναμπούν στο πρόγραμμα ακόμα και αν πληρούν τις προϋποθέσεις. Παίρνουν από το πρόγραμμα βάσεις, έχουν αποκτήσει την εμπειρία να προχωρήσουν στη ζωή, έχουν έρθει σε επαφή με δομές υγείας, κοινωνικά φαρμακεία. Δεν καταλήγουν όλοι πάλι στο δρόμο, όμως είναι και αυτοί που δεν θέλουν να προχωρήσουν.*»

Από Δ. Ιωαννιτών: «*Κανονικά προέχει η ένταξη μέσω εργασίας ώστε με τη λήξη ο ωφελούμενος να μην έχει ανάγκη κανένα δήμο ή πρόγραμμα. Το να επιδοτείς για 2 χρόνια χωρίς να εξασφαλίζεται μια εργασία που θα υποστηρίξει την πορεία του άστεγου, δεν είναι κάτι ολοκληρωμένο. Χωρίς εργασία οι ωφελούμενοι μετά θα χρωστούν και ενοίκιο και ΔΕΚΟ, είναι προδιαγεγραμμένο πως θα βρεθούν στην ίδια θέση. Δεν στέκονται στα πόδια τους με επιδόματα ή μικρές δουλειές. Απευθύνεται σε αυτούς που έχουν παραπάνω δυνατότητες, και χρειάζονται λίγο σπρώξιμο*».

Θ' Άξονας Ιδιότητα του Πολίτη

Σχετικά με το αν εκπληρώνεται μέσω του προγράμματος η ιδιότητα του πολίτη, οι διαπιστευμένοι συμφώνησαν πως οι ωφελούμενοι έχουν απολέσει βασικά και κυρίαρχα δικαιώματα και απαιτείται αγώνας για να τα ξαναοικιοποιηθούν. Το πρόγραμμα δεν διαθέτει τον χρονικό ορίζοντα για την ανάδειξή τους. Η παραμονή στο περιθώριο τους ώθησε στην βασικότερη κάλυψη ανάγκης για αυτούς: την επιβίωση. Κατά τα λοιπά μη έχοντας πρόσβαση σε υπηρεσίες και πόρους, οδηγούνται σε περαιτέρω αποκλεισμό και αποξένωση από κοινωνικά κεκτημένα. Παρότι τηρούν το εκλέγειν, ανταποδίδουν με τον τρόπο αυτόν μια υποχρέωση που νιώθουν απέναντι σε κάποιον πολιτικό, ενταγμένοι στο πελατειακό σύστημα.

Από Δ. Ρόδου: *«έχουν απολέσει τα κοινωνικά δικαιώματά τους από τη στιγμή που βρέθηκαν στο δρόμο. Έχουν χάσει τις δεξιότητες που είχαν όταν βρέθηκαν στο περιθώριο, κάνουν αγώνα για την καλύτερευση της ζωής τους»*

Το ίδιο από Δ. Ιωαννιτών: *«μέσω του προγράμματος; δεν φτάνει αυτό, είναι ημίμετρο, αποσπασματικό. Οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι ενήμεροι για τα δικαιώματά τους, δεν ξέρουν τι θα πει ένσημο, καθαρός μισθός, άδεια, εργασιακό δικαίωμα και υποχρέωση. Χρειάζεται περισσότερη στόχευση για να μιλάμε για τα κοινωνικά δικαιώματά τους, να τους εξηγήσουμε και να τους ενδυναμώνουμε»*

-Τα άτομα αυτά προσέρχονται στην κάλη; *«Βεβαίως, κανονικά. Μάλιστα ψηφίζουν καθαρά με χαρακτήρα ρουσφετιού, με πελατειακό κριτήριο, όχι με ιδεολογικό. Νιώθουν υποχρέωση και θα την ανταποδώσουν με τη ψήφο τους»*

Και από Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: *«ένα πρόγραμμα από μόνο του δεν αρκεί για να γίνει δουλειά. Δεν προλαβαίνουν να αναδειχθούν τα κοινωνικά τους δικαιώματα και δεξιότητες σε τόσο μικρή διάρκεια. Επιπλέον υπάρχουν εξατομικευμένες ανάγκες, δεν χωρούν όλοι κάτω από την ίδια ομπρέλα. Αυτό το μέτρο είναι εξαιρετικό για την κινητοποίηση»*

Γ' Άξονας Θετικά - αρνητικά στοιχεία του προγράμματος

Για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος, αναφέρουν οι ερωτηθέντες πως υστερεί ως προς τη χρονική διάρκεια εφαρμογής με την έννοια πως είναι βραχύβιο.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα ο ωφελούμενος αδυνατεί να ενταχθεί στην κοινωνία. Από την άλλη υπάρχει συγκεκριμένος προϋπολογισμός και πρέπει να κινηθούν σύμφωνα με αυτόν. Η απουσία εξατομικευμένης προσέγγισης, η υποστελέχωση υπηρεσιών δήμων αλλά και ελλιπούς προσωπικού του προγράμματος, οι λίστες αναμονής αστέγων, δυσκολεύουν την ποιοτική παροχή υπηρεσιών. Όμως το πρόγραμμα με ποσοτικά δεδομένα είναι ωφέλιμο, η απορρόφηση των χρηματοδοτικών κονδυλίων δεν είναι σκοπός, δεν γίνεται επιλογή αφρόκρεμας δηλ. ικανών προς εργασία αστέγων. Παρέχει τα εργαλεία να βοηθηθούν όσοι είναι κινητοποιημένοι, εξασφαλισμένα οφέλη για μια δυναμική εκκίνηση για όσους ξεφεύγουν από την παραίτηση και παλεύουν πραγματικά να αλλάξουν τη ζωή τους. Παρέχει ασφάλεια και προοπτική σε οικογένειες με παιδιά, μια γέφυρα μετάβασης εντός της κοινωνίας.

Από Δ. Ρόδου: *Το πρόγραμμα με ποσοτικά δεδομένα είναι καλό, το ποσοστό των ωφελούμενων εργαζομένων για να δοθεί η χρηματοδότηση δεν είναι αυτοσκοπός, με ποιοτικά δεδομένα δεν είναι ολοκληρωμένο για εμάς που το βλέπουμε στην πράξη. Θετικό στοιχείο είναι πως το πρόγραμμα δίνει εργαλεία για να δουλέψουμε για τους αστέγους, αλλά η ανοικτότητα που χρειάζεται, είναι κάτι που ακόμα δεν υπάρχει..... έχουμε πολύ καλή συνεργασία με τη Διαχειριστική Αρχή, το πρόγραμμα είναι δομημένο αρκετά καλά, μας δίνει εργαλεία να το δουλέψουμε-χρηματοδότηση-, μπορώ να βοηθήσω.»*

Στις δυσκολίες εφαρμογής του προγράμματος εντοπίζονται: *«η εύρεση κατοικιών είναι δύσκολη..... αντιμετωπίζουμε ακριβά ενοίκια και λιγοστά σπίτια διαθέσιμα, ενώ η προκατάληψη και ο ρατσισμός είναι μια πραγματικότητα»*

«Το πρόγραμμα εντάσσει όλες τις περιπτώσεις αστέγων κάτω από την ίδια ομπρέλα, ενώ τα περιστατικά είναι ανόμοια μεταξύ τους. Εδώ έγκειται η ικανότητα της υπαλλήλου να διαχειριστεί και να προσαρμόσει τις διαφορετικές ανάγκες. Απευθυνόμαστε στο Κέντρο Κοινότητας για ψυχολόγο που όμως είναι ένα άτομο για ανάγκες του δήμου. Χρειαζόμαστε ψυχολόγο για το πρόγραμμα ή έναν εξωτερικό συνεργάτη».

«Το αρνητικό σημείο είναι πως είναι ένα κλειστό πρόγραμμα ενώ θα έπρεπε να τρέχει συνεχώς. Θα έπρεπε να υπάρχει ανοικτότητα του προγράμματος, να μην υπάρχει ημερομηνία λήξης στην προσπάθεια ένταξης»

Από Δ. Χανίων: «δεν μπορούμε να καλύψουμε υπαρκτές ανάγκες. Αναφέρω την περίπτωση μιας πρώην κεραμοποιού που της τα έφερε ανάποδα η ζωή και έμεινε άστεγη ενώ λόγω ηλικίας δεν μπορεί να εργαστεί και κάνουμε προσπάθειες για να της βγάλουμε μια σύνταξη. Η Σύμπραξη της αγόρασε υλικά για να δημιουργήσει καλλιτεχνήματα και θα διοργανώσουμε τον Οκτώβρη μια έκθεση ζωγραφικής σε χώρο που της βρήκαμε εμείς για να βοηθηθεί μέσω των έργων της στα πλαίσια μιας mini ημερίδα αστεγίας.

Δεν είμαστε στελεχωμένοι, δεν έχουμε ένα άτομο ως συνοδό εργασίας π.χ. συνοδό ΑΜΕΑ που είναι χρήσιμο για τις συναντήσεις με τους εργοδότες. Ένα τέτοιο άτομο είναι απαραίτητο για να προλειάνει την ένταξή τους στη αγορά εργασίας, θα τα υποστηρίξει στο πως θα ντυθούν, πως θα μιλήσουν, διότι δεν προσαρμόζονται εύκολα. Η επανένταξη απαιτεί κοινωνικοποίηση.

Δεν υπάρχει επιλογή αφρόκρεμας αστεγών, στο πρόγραμμα μπαίνουν αρκετοί ανίκανοι για εργασία. Υπάρχει ελαστικότητα, ναι μεν πρέπει να πετύχω το ποσοστό για να πάρω τη β' χρηματοδότηση, αλλά μπορεί να δουλέω π.χ. για 1 μήνα».

Ο Δ. Ιωαννιτών αναφέρει: «το πρόγραμμα δεν ανταποκρίνεται στο σύνολο των αστεγών, εμείς έχουμε λίστα αναμονής. Με ποια κριτήρια μας εγκρίνουν συγκεκριμένο αριθμό νοικοκυριών; Η υποστελέχωση των δήμων σχετίζεται άμεσα με την λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων που ο άστεγος φοβάται το μετά. Γιατί να αφήσει το υπνωτήριο που έχει σταθερή σίτιση για ένα διετές πρόγραμμα; Κάνω Κοινωνική Πολιτική σχεδιασμένη πάνω σε ένα σταθερό πλαίσιο με συνέχεια και όχι ημερομηνία λήξης. Από την άλλη είναι ένα εργαλείο κινητοποίησης.... είναι ένα βήμα για να ξαναεκκινήσουν τη ζωή τους όσοι το θέλουν πραγματικά, τους προσφέρονται τα εργαλεία »

Ενώ από τον Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: «στα αρνητικά υπολογίζουμε την δυσκολία εύρεσης κατοικίας, υψηλά ενοίκια και συγκεκριμένο πλαφόν επιδότησης, οι ιδιοκτήτες είναι επιφυλακτικοί με το πρόγραμμα και δύσπιστοι ως προς το κράτος παρά τις εγγυήσεις. Αρνητισμό εισπράτουμε και από τους μεσίτες, ενώ δεν έχουμε και υποστήριξη από άλλους φορείς. Με ευαισθητοποιημένους ιδιοκτήτες σπιτιών έχουμε άριστη συνεργασία, οι συναλλαγές μας είναι απροβλημάτιστες. Οι ωφελούμενοι δεν επιλέγουν σπίτια κοντά στο κέντρο λόγω επικινδυνότητας. Στα θετικά στοιχεία υπολογίζουμε πως το πρόγραμμα στεγάζει τις οικογένειες, τους προσφέρει μια γέφυρα

μετάβασης σε μια άλλη ποιότητα ζωής, ειδικά για τις μονογονεϊκές παρέχει τα εργαλεία αυτονομίας και αξιοποίησης της ευκαιρίας που τους δίνεται».

Κ' Άξονας Προτάσεις βελτιστοποίησης

Οι απαντήσεις που πήραμε στο σχετικό ερώτημα είναι ενδιαφέρουσες και προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα περιβάλλοντα των τοπικών κοινωνιών. Πέρα από την κοινή πρόταση για ανοικτότητα του προγράμματος, και εξατομίκευσης ανά περίπτωση, ακούστηκαν προτάσεις για μέριμνα ειδικών ομάδων ατόμων, πλαφόν τιμών στη στεγαστική αγορά και φοροαπαλλαγές ως επιπλέον κίνητρα των ιδιοκτητών κατοικιών, δυναμική παρουσία από κάτω προς τα πάνω σε πολιτικό επίπεδο, συνέργεια κεντρικού τομέα με δήμους, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης επί της ορατής και αόρατης αστεγίας.

Δ. Ρόδου: *«Θα έπρεπε να υπάρχει ανοικτότητα του προγράμματος, να μην υπάρχει ημερομηνία λήξης στην προσπάθεια ένταξης».*

Δ. Χανίων: *«Ο φόβος υπάρχει για τους 65 ετών και άνω που δεν δουλεύουν. Πρέπει να υπάρχει μέριμνα για αυτούς π.χ. κάποιο ΕΣΠΑ για μικρούς ξενώνες 10 δωματίων..... Ούτε πρόνοια υπάρχει για τους αποφυλακισμένους... Τα χρήματα από το πρόγραμμα δεν επαρκούν για να βρούμε ποιοτικά σπίτια..... δεν είμαστε έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε αστέγους, ειδικά με αυτά τα ενοίκια. Πρέπει από το κράτος να μπει ένα πλαφόν, φορολογικά κίνητρα για τους ιδιοκτήτες», «εννοείται πως πρέπει από κεντρικά να δοθεί η απαραίτητη σοβαρότητα για την αστεγία. Αλλά και από κάτω, ο Δήμος πρέπει να κάνει ορατές τις ανάγκες. Καλό είναι να σχεδιαστεί μια πολιτική με κοινωνική ανάπτυξη και να σχεδιαστεί με προτάσεις από κάτω»*

Δ. Ιωαννιτών: *«Κάνω Κοινωνική Πολιτική σχεδιασμένη πάνω σε ένα σταθερό πλαίσιο με συνέχεια και όχι ημερομηνία λήξης. Σε συνεργασία με τους δήμους, εστιάζουμε στην πρόληψη, δεν εξυπηρετούν τα πυροτεχνήματα»*

Δ. Περιστερίου-Αιγάλεω: *«είναι σημαντικό να δοθούν επιπλέον κίνητρα στους ιδιοκτήτες σπιτιών, φοροαπαλλαγές. Σε πανελλήνιο επίπεδο πρέπει να υπάρξει ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για τους άστεγους. Η αστεγία έχει και αόρατη μορφή και είναι αυτή των επισφαλών κατοικιών, ατόμων που ζουν σε συνθήκες κινδύνου.*

Χρειάζεται ένα πρόγραμμα ανοικτού τύπου, μόνιμο και σταθερό. Δεν υπάρχουν κενές θέσεις, υπάρχει πληρότητα. Απαιτείται εξατομικευμένη παρέμβαση».

5.3 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με την κα Προϊσταμένη Διαχειριστικής Αρχής ΟΠΕΚΑ

Διαχωρίσαμε 3 άξονες από την επαφή μας με την κα Προϊσταμένη που αφορούν στη χρηματοδότηση, στη φιλοσοφία της συγκεκριμένης κοινωνικής πολιτικής, και στη γενική αποτίμηση της εφαρμόσιμης πολιτικής.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις, το πρόγραμμα επαναπροκηρύσσεται ανά διετία και χρηματοδοτείται από κρατικούς πόρους. Αναγνωρίζεται η ανακουφιστικού κυρίως χαρακτήρα πρότερη αντιμετώπιση των αστέγων σε σχέση με τις σημερινές στοχευμένες πολιτικές, ενώ η πρόληψη και η ολιστική αντιμετώπιση του φαινομένου καθίστανται αναγκαίες για μια βιώσιμη αντιμετώπιση της αστεγίας.

A. Ως προς την χρηματοδότηση του προγράμματος: *« το Στέγαση και Εργασία για τους αστέγους, αποκτά χαρακτήρα μόνιμης δημόσιας πολιτικής με την πρόβλεψη για ανά διετία εφαρμογή του με ετήσιο προϋπολογισμό 5.000.000,00€ και χρηματοδότηση από τον κρατικό προϋπολογισμό»*

B. Όσον αφορά στη φιλοσοφία της συγκεκριμένης κοινωνικής πολιτικής: *«τα Στέγαση και Επανάταξη και Στέγαση και Εργασία αποτελούν την πρώτη θεσμοθετημένη προσπάθεια της χώρας να καταπολεμήσει την αστεγία με βιώσιμο τρόπο. Πριν, η έλλειψη στέγης αντιμετωπιζόταν με υπηρεσίες ανακουφιστικού χαρακτήρα που παρέχονταν από τα Κέντρα Κοινωνικής Προστασίας, Δήμους, ΜΚΟ κ.λπ. και αφορούσαν κατά βάση σε ορισμένες βασικές ανάγκες των αστέγων όπως σίτιση, καθαριότητα, προσωρινή στέγαση. Τα ανωτέρω Προγράμματα συνέδεσαν την προσπάθεια καταπολέμησης της αστεγίας ως πραγματικής κατάστασης με την υποστήριξη για εργασιακή ένταξη/επανάταξη, δίνοντας στους ωφελούμενους προοπτική για το μέλλον.*

Γ. Αναφορικά με την αποτίμηση της συγκεκριμένης πολιτικής: *«τα προγράμματα καταπολέμησης της αστεγίας δεν αποτελούν ταυτόχρονα και προγράμματα*

αντιμετώπισης της αστεγίας. Η ολιστική αντιμετώπιση του φαινομένου δεν έχει να κάνει μόνο με την παροχή στέγης αλλά κυρίως με την πρόληψη των αιτιών που οδηγούν στην έλλειψη στέγης. Το θέμα είναι πολύπλευρο και διασυνδεδεμένο με τις κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα, καθώς και με το πλέγμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζει κάθε χώρα. ... έχω την άποψη ότι τα ανωτέρω προγράμματα αποτελούν αποτελεσματικά και αποδοτικά εθνικά προγράμματα καταπολέμησης της αστεγίας και διασύνδεσης με δράσεις κοινωνικής ένταξης, ωστόσο η πρόληψη της αστεγίας θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ευρύτερου πολιτικού σχεδιασμού, που πρέπει να εμφορείται από θεματικές συνέργειες και πολιτικές συναινέσεις»

5.4 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με 2 στελέχη του «Τμήματος Κοινωνικών Πολιτικών Στέγασης του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας»

Από το Υπουργείο η συζήτηση απέδωσε μια εμβάθυνση και κριτική άποψη σχετικά με το πως λειτουργεί η συγκεκριμένη δημόσια πολιτική.

Ξεκαθαρίστηκε πως η φιλοσοφία διαχείρισης των αστέγων δεν στέκεται στην ποσοτική και ποιοτική αποτύπωση, προέχει η ένταξή τους. Σε ερώτηση για τον πυλώνα εργασίας απαντήθηκε πως είναι δυσκολοδιαχειρίσιμος τομέας δεδομένων των αδυναμιών των ωφελουμένων. Το ίδιο και για την επανένταξη μας ανέφεραν συλλογικές παθογένειες υπηρεσιών και έλλειψη υποστηρικτικού βραχίονα μετά τη λήξη του προγράμματος. Αναφορικά με το εάν το πρόγραμμα λειτουργεί βάσει προϋπολογισμού ή πραγματικών αναγκών των ωφελούμενων, απαντήθηκε πως βάση είναι ο προϋπολογισμός· διευκρινίστηκε πως δεν υπάρχει επιλογή αφρόκρεμας αστέγων ικανών προς εργασία, όπως επίσης πως δεν υπάρχει πρόληψη στην αστεγία. Μας τόνισαν τις πολιτικές ευθύνες που ενέχουν τα προγράμματα και ο σχεδιασμός τους, ειδικά όταν δεν υπάρχει έλεγχος στην στεγαστική αγορά. Αναφορικά με την επάρκεια προσωπικού και την ποιότητα υπηρεσιών, την έλλειψη εξατομικευμένης προσέγγισης, της προστασίας της ιδιότητας του πολίτη, οι απαντήσεις υπήρξαν αφοπλιστικά ειλικρινείς. Σχετικά με την πολιτικοποίηση ή εργαλειοποίηση της κοινωνικής ανάγκης των αστέγων και την εμπορευματοποίηση των κοινωνικών

δικαιωμάτων, μας απάντησαν πως η εργαλειοποίηση συμβαίνει και «τα προγράμματα πρόνοιας φέρνουν ψήφους»

Εξετάστηκαν 10 ενότητες Συνομιλήσαμε με τον Α και την Β.

1. Σχετικά με την ποσοτική και ποιοτική αποτύπωση των αστέγων την περίοδο κρίσης και το πνεύμα αντιμετώπισής τους:

Ο Α: «μιλάμε αυτή τη στιγμή σύμφωνα με την πρόσκληση που τρέχει, για περίπου 600 νοικοκυριά με 800 ωφελούμενους, εξασφαλισμένη χρηματοδότηση από το κράτος ανά διετία, μιλάμε για ένα μόνιμο πρόγραμμα. Ξεκινήσαμε τα προγράμματα και η λογική δεν ήταν πόσους άστεγους έχουμε, η λογική ήταν να ξεφύγουμε από πολιτικές διαχείρισης και να πάμε σε πολιτικές ένταξης..... αυτό φαίνεται και από την πληρότητα των ξενώνων και των δομών την εποχή εκείνη, υπήρχε η αύξηση των αστέγων και το πνεύμα να μην ανταποκρινόμαστε μόνο διαχειριστικά. Τώρα, ο προϋπολογισμός, έχει να κάνει με τις ανάγκες της περιοχής. Π.χ. η Αθήνα έχει μεγαλύτερες ανάγκες από την Θεσ/νίκη»

2. Αναφορικά με την απασχόληση:

η Β: «ναι είναι δύσκολο να ενταχθούν οι άνθρωποι που είχαν μάθει κάτι άλλο, δεν υπάρχουν και πολλές δουλειές στην περιφέρεια. Να υπολογίζουμε και τους βαλκάνιους ή πολωνούς που θα πάρουν αυτές τις θέσεις εργασίας, αλλά και οι δικοί μας θα χρειαστούν κατάρτιση, εκπαίδευση, προέρχονται από ευάλωτες καταστάσεις που δεν θα προτιμηθούν στην εργασία. Παρατηρήσαμε πως στο πρόγραμμα, οι εργοδότες παρ' όλο που επιδοτούνται δεν είναι ανοικτοί, συν ότι οι ωφελούμενοί μας είναι μεγάλης ηλικίας, κι αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα»

3. Όσον αφορά στην επανένταξη:

ο Α: «η επανένταξη δεν είναι μόνο το εργασιακό κομμάτι. Υπάρχουν άτομα που πρέπει να εκπαιδευτούν πως να κουμαντάρουν το σπιτικό. Έχουν χάσει δεξιότητες, κοινωνικές ικανότητες, και το άλλο κομμάτι να αποκτήσουν δεξιότητες που ποτέ δεν είχαν. Αυτά είναι προκλήσεις»

η Β: « το άλλο κομμάτι είναι η συνέχεια. Όταν βγαίνεις από το πρόγραμμα υποτίθεται υπάρχει υποστήριξη είτε σε τοπική αυτοδιοίκηση, είτε από φορείς αλλιώς θα παλινδρομήσεις. Οι μακροχρόνια επισφαλείς αντιμετωπίζουν δυσκολίες, έχουν και άλλη

ψυχοσύνθεση, χρήση ουσιών, παραίτηση, μετά ξαναγυρνούν όχι στο 0 που ήταν αλλά στο -0. Οπότε όσα λεφτά και να πέσουν στο πρόγραμμα, μετά? Δεν υπάρχουν οι υπηρεσίες, τα στελέχη, οι ανάγκες καλύπτονται όχι από μόνιμες υπηρεσίες».

-Εάν δεν επιτευχθεί η επανένταξη; Μπαίνω στο πρόγραμμα;

και οι 2: «όχι»

η Β: «δεν το θέλει αυτό η φιλοσοφία του προγράμματος, δεν θέλουμε ιδρυματοποίηση, θέλουμε κινητοποίηση όχι μόνο εργασιακά αλλά και κοινωνικά»

4. Στην ερώτηση επί ποίας βάσης λειτουργεί το πρόγραμμα:

Και οι δύο: «βάσει προϋπολογισμού»

η Β: «απλά στοχεύουμε στην επόμενη πολιτική ηγεσία να μεταφέρουμε την πραγματικότητα στο πεδίο, ώστε να διεκδικήσουμε ακόμα και το 1€ παραπάνω»

-Το πρόγραμμα έμμεσα δείχνει σε μια επιλογή αστεγών;

ο Α: «Όχι, πιέζει τους φορείς να δουλέψουν το εργασιακό σκέλος το κίνητρο επανένταξης, αν δεν επιτευχθεί ο εργασιακός στόχος δεν έχουν την χρηματοδότηση. Δεν επιλέγουμε αφρόκρεμα, έχουμε πολλές απαντήσεις και εντάξεις. Το πρόγραμμα δεν σου λέει πόσοι θα δουλέψουν αλλά τον ελάχιστο αριθμό»

5. Αναφορικά με την πρόληψη αστεγίας:

ο Α «Δεν υπάρχει γενική πρόληψη. Το πρόγραμμα παρεμβαίνει έμμεσα στους υπό έξωση»

η Β: «η Ελλάδα δεν ήταν προετοιμασμένη για τέτοιες αλλαγές κοινωνικών μοντέλων, αναδεικνύεται και η αδυναμία μας να συνεργαστούν τα υπουργεία οι συνέργειες δημόσιων φορέων».

6. Αναφορικά με το ύψος του ποσού επιδότησης ενοικίου:

ο Α: «η επιδότηση ενοικίου είναι χαμηλή με τέτοια αγορά και οι ωφελούμενοι δεν μπορούν να καλύψουν κάποιο μέρος. Αν δεν παρέμβεις στην αγορά ενοικίων, πρέπει ή να αυξήσουμε την επιδότηση ενοικίου με τον ίδιο προϋπολογισμό· αυτομάτως θα μειωθεί ο αριθμός των νοικοκυριών και όταν οι ωφελούμενοι βγουν από το πρόγραμμα

θα δυσκολευτούν να κρατήσουν το σπίτι. Το βασικό που μπορείς να κάνεις είναι να πλαισιώσεις το πρόγραμμα με πολιτικές που θα επέμβουν στις τιμές στην αγορά. Αυτό εντάσσεται όμως σε ευρύτερες στεγαστικές πολιτικές»

η Β: «πολλές φορές συμβαίνει πολιτικές επιδοματικής στέγασης να συμβάλλουν στην αύξηση ενοικίων. Μένει να επιβεβαιωθεί αυτό»

-Η απουσία παρέμβασης του κράτους στη στεγαστική αγορά, δεν προεξοφλεί στεγαστική επισφάλεια;

η Β: «αυτές είναι οι επιλογές του νεοφιλελεύθερου μοντέλου. Αν η Πολιτεία δεν ασκεί έλεγχο σε *airbnb*, σε κόκκινα δάνεια αλλά πριμοδοτεί νέα δάνεια όπως αυτά που έρχονται τώρα. Όταν φτιάχνεις ένα πρόγραμμα στεγαστικό, δεν μπορείς να μη βάλεις δικλείδες ασφαλείας· θα φτιάξεις καινούργιους κόκκινους δανειολήπτες νεαρής ηλικίας. Είναι θέμα πολιτικών επιλογών και ευθύνης»

7. Όσον αφορά στην επάρκεια προσωπικού και στην ποιότητα υπηρεσιών:

ο Α: «δεν επαρκεί, έχει να κάνει αποκλειστικά με την χρηματοδότηση αυτό το κομμάτι»

η Β: «όχι μόνο δεν επαρκεί ποσοτικά, περιορισμό που δεν μας αφήνει να αυξήσουμε το εξειδικευμένο προσωπικό, αλλά έχει παρατηρηθεί πως υπολείπεται ποιοτικά όχι όμως οριζόντια, η εκπαίδευση είναι σημαντική».

8. Σχετικά με την απουσία εξατομικευμένης προσέγγισης και τις προοπτικές:

Ο Α: «το καλό είναι πως σου δίνει την ευκαιρία να εισάγεις όποιον θεωρείς κατάλληλο, το κακό είναι πως το πρόγραμμα φτιάχνει ένα κοστούμι για όλους ανεξαρτήτως χαρακτηριστικών. Είναι λογικό ως νέο πρόγραμμα και ελλείψει άλλων να χωρά όλες τις περιπτώσεις», «πρέπει να το εξειδικεύσουμε πρώτα και μετά να το σχεδιάσουμε. Υπάρχει ο πληθυσμός της επισφάλειας που χρειάζεται οικονομική και ψυχολογική στήριξη, και υπάρχει και ένας μικρότερος ευάλωτος άστεγος πληθυσμός που έχει ανάγκη εντατικών και εξειδικευμένων προγραμμάτων. Η ευρωπαϊκή εμπειρία λέει πως ο άστεγος πρέπει να λαμβάνει υποστήριξη για όσο τη χρειάζεται. Αυτό σαν φιλοσοφία είναι δύσκολο να το περάσεις εδώ για ένταξη χ χρόνων. Εμείς ακόμα δεν έχουμε παρέμβει στην αγορά στέγης, να έχουμε σπίτια για να εφαρμόσουμε τέτοια προγράμματα, *Housing first*.»

η Β: «για εμένα θα έπρεπε να υπάρχουν επιστημονικοί φορείς να αναλύουν τα ευρήματα του προγράμματος για να παράγουν μεθοδολογία και ιδέες για εργαλεία και μοντέλα»

9. Σχετικά με την ανάδειξη της ιδιότητας του πολίτη:

Η Β: «αναδεικνύεται με δράσεις πολιτιστικές, συμμετοχής εθελοντισμού, προσπαθεί να τους κοινωνικοποιήσει (το πρόγραμμα), λείπει η εκπαίδευση για κουλτούρα συνειδητού πολίτη γενικά, παράγουμε παραβατικότητα, αστεγία, καταστρέφουμε δικλείδες ασφάλειας»

ο Α: «Σε διαφορετικές κυβερνήσεις το πρόγραμμα έχει τρέξει»

10. Αναφορικά με την εργαλειοποίηση και πολιτικοποίηση της κοινωνικής ανάγκης των αστέγων· ειδικά με την πολιτική διαφήμιση με τον κ. Μητσοτάκη και τον κ. Σταμάτη:

η Β: «εμείς προσπαθούμε να είμαστε ευέλικτοι. Εξάλλου κάθε πολιτική ηγεσία σε αυτό το πρόγραμμα βρίσκει μια προβολή που την συμφέρει να το πω έτσι απλά. Οπότε αν ζητάμε 10 θα μας δώσει τα 2. Έχουμε μια εμπειρία από το 2012 και προσβλέπουμε σε βελτιώσεις», «αυτό δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα. Οι θεατές που είδαν τη διαφήμιση θα αποκωδικοποιήσουν διαφορετικά το μήνυμα. Τα πάντα εμπορευματοποιούνται και τα πάντα εργαλειοποιούνται, είναι αλήθεια και αυτό φτάνει και στη βάση, στους ωφελούμενους. Το πρόγραμμα ιδιοποιείται από δημάρχους και τοπική αυτοδιοίκηση, το βαφτίζουν δικό τους και έχουμε επέμβει για να επικοινωνήσουμε ότι είναι το συγκεκριμένο υπουργείο που κάνει αυτή τη δράση. Τα προγράμματα πρόνοιας φέρνουν ψήφους».

Ο Α: «η επικοινωνία είναι σημαντικό πράγμα, εδραιώνει το πρόγραμμα στη συνείδηση, δεν θα έρθει μια άλλη κυβέρνηση και θα πει το βγάξω. Οι πολιτικοί θα πουν τα δικά τους, εμάς δεν μας αφορά. Έναν κίνδυνο εγώ βλέπω σ αυτό: το να δίνεται η εικόνα ότι είναι επαρκές αυτό που κάνει το κράτος για τους άστεγους, ενώ δεν είναι. Και μάλιστα ένα κράτος με μια λογική φιλανθρωπίας, πατερναλιστικό. Αυτό είναι επικίνδυνο γιατί φεύγεις από την έννοια του δικαιώματος»

Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα της έρευνάς μας σε σχέση με τα ευρήματά μας και με την συσχέτιση του θεωρητικού μας μέρους· καθώς και προτάσεις που εστιάζουν στη βέλτιστη διαχείριση του προγράμματος και της αστεγίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως προαναφέραμε, η έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό την μελέτη και αποτίμηση του προγράμματος «Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους» στα πλαίσια της δημόσιας κοινωνικής πολιτικής.

Σχετικά με τους 3 Πυλώνες ενεργειών του προγράμματος:

«1. Επιδότηση ενοικίου για διάστημα είκοσι τεσσάρων (24) μηνών, καθώς και κάλυψη δαπανών για οικοσκευή και λοιπές λειτουργικές ανάγκες του νοικοκυριού.

2. Υπηρεσίες ενεργοποίησης, κατάρτισης και προώθησης στην εργασία

3. Παροχή υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής στήριξης και διασύνδεσης με συμπληρωματικές κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες» (Παράρτημα 2), σύμφωνα με την έρευνά μας καταλήγουμε στα εξής:

Αναφορικά με τον πρώτο Πυλώνα, το πρόγραμμα παρέχει συγκεκριμένο προϋπολογισμό· σύμφωνα με τα ευρήματα η επιδότηση ενοικίου είναι χαμηλή σε μια ακριβή στεγαστική αγορά χωρίς πλαφόν τιμών, και με πεπερασμένη διαθεσιμότητα κενών κατοικιών. Ενδεχόμενη αύξηση προϋπολογισμού για κάλυψη αυτού του τομέα, επιφέρει αυτόματα και μείωση αριθμού ωφελουμένων. Με τη λήξη της επιδότησης του προγράμματος και την πενιχρή συμπλήρωση επιδόματος στέγασης από τον ΟΠΕΚΑ, σε σύντομο χρονικό διάστημα οι ωφελούμενοι θα βρεθούν οφειλέτες στους ιδιοκτήτες κατοικιών και στο κράτος για λογαριασμούς ΔΕΚΟ. Όπως αναδείξαμε και στη βιβλιογραφία στο κεφ.1.4 (ΟΠΕΚΑ, Lalioti), οι επιδοματικές πολιτικές και τα επιδόματα ΟΠΕΚΑ είναι υποβοηθητικά μέτρα στήριξης ευάλωτων νοικοκυριών, δεν έχουν τη δυναμική αναχαίτισης του προβλήματος.

Σχετικά με τον δεύτερο Πυλώνα, η κινητοποίηση σε ενεργητικές πολιτικές παρουσιάζει προβληματικές ζώνες, καθώς οι ωφελούμενοι είναι ως επί το πλείστον ένας γερασμένος πληθυσμός χωρίς φιλοδοξίες ανέλιξης, είτε εκλείπει το εργασιακό παρελθόν, ή είναι χαμηλών μορφωτικών προσόντων και περιορισμένων κοινωνικών δεξιοτήτων. Η εκπαίδευση είναι τομέας που τους αφήνει αδιάφορους και κινούνται

σε πιο ήπιες δράσεις απόκτησης δεξιοτήτων. Η προοπτική ενδεχόμενης μετακύλισης στην αστεγία με τη λήξη του προγράμματος είναι λόγος ανασφάλειας και παραίτησης. Οι λειτουργοί επισημαίνουν την έλλειψη κινήτρων για αναζήτηση εργασίας, χωρίς απαραίτητα να ευθύνεται η πενιχρή ασφάλεια του ΕΕΕ. Ενεργοποιούνται και τα καταφέρνουν όσοι διαθέτουν αποθέματα θέλησης για επανεκπαίδευση, κατάρτιση, εύρεση εργασίας. Από αυτά εξάγεται και το συμπέρασμα, πως η επανένταξή τους στον κοινωνικό ιστό, δεν είναι ικανοποιητική.

Ως προς τον τρίτο Πυλώνα, η συμμετοχή σε ψυχοκοινωνική στήριξη ή δράσεις επανακοινωνικοποίησης, παρουσιάζεται κινητικότητα, συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα, εθελοντισμός, συμβουλευτικές συνεδρίες για την κοινωνικοποίηση των ωφελούμενων. Αν και είναι υποστελεχωμένες οι υπηρεσίες των Δήμων, γίνεται προσπάθεια τα κενά να καλύπτονται και με τις δράσεις των λειτουργών του προγράμματος. Κάθε περίπτωση αστέγου είναι μοναδική, και δεν αρκεί ένας κοινωνικός λειτουργός για όλους τους ωφελούμενους.

Σχετικά με τους στόχους που θέσαμε σύμφωνα με την έρευνα ειδικεύουμε:

Ως προς τα αίτια αστεγίας συμφωνούμε και με το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας κεφ. 1.2(Edgar, Arapoglou, Somerville, Busch-Geertsema), ως προς τη φύση των αιτιών της αστεγίας. Οι ωφελούμενοι και οι λειτουργοί του προγράμματος υπέδειξαν: Δομικά αίτια: ανεργία, χαμηλά ή ανύπαρκτα εισοδήματα, αδυναμία συντήρησης μισθωμένης οικίας. Θεσμικά αίτια: ανύπαρκτες δομές ή πεπερασμένων θέσεων για τους επί επισφάλεια άστεγους ή τους επί αποϊδρυματοποίηση· ατομικά αίτια ή παράγοντες σχέσεων: έξεις, λάθος επιλογές, κακοποιημένα άτομα, ανύπαρκτο υποστηρικτικό περιβάλλον. Μεγάλο ρόλο διαδραματίζει η προσωπική ιστορία, η διαδρομή και τα μονοπάτια των αστέγων που επηρεάστηκαν από τα περιβάλλοντα που έζησαν.

Όσον αφορά στην επίτευξη κοινωνικής ένταξης το αποτέλεσμα δεν είναι θετικό. Ο στόχος επίτευξης διαβρώνεται από τον βραχύβιο ορίζοντα του προγράμματος, την αναποτελεσματικότητα της ΔΥΠΑ ως προς την απασχολησιμότητα εντός κλίματος γενικής ανεργίας και δυσκολίας εύρεσης εργασίας, την απουσία υποστηρικτικού βραχίονα με τη λήξη του προγράμματος, την πενιχρή ασφάλεια του ΕΕΕ, την ελάχιστη ενεργοποίηση έως αδρανοποίηση που επιδεικνύουν οι ωφελούμενοι, τα συναισθήματα κοινωνικής απόρριψης που βίωσαν, τη στάση των πιθανών εργοδοτών.

Η παραμονή στο δρόμο και η μακροχρόνια ανεργία σκληραίνει την επανένταξη, το αναγνωρίζουν και οι ωφελούμενοι αυτό. Το υπουργείο το αποδίδει στον γερασμένο πληθυσμό και στα χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Οι διαπιστευμένοι του προγράμματος αναγνωρίζουν τον αγώνα ορισμένων ωφελούμενων που θέλουν να ξεφύγουν από μια επαπειλούμενη ανακύκλωση του προβλήματος και παλινδρόμηση, θεωρούν πως τα εργαλεία του προγράμματος βοηθούν στην όποια επανένταξη. Το πρόβλημα δεν λύνεται με ποσοστά 5% με 10% όπως ανέφεραν. Οι ωφελούμενοι έχουν βιώσει τον κοινωνικό αποκλεισμό και η ένταξη είναι δύσκολη διαδικασία για αυτούς. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία στο κεφ. 1.3 (Βενιέρης, Goffman, Γάγγας, Silver) τα αίτια, τα χαρακτηριστικά και τα αποτελέσματα του κοινωνικού αποκλεισμού, συνάδουν με το προφίλ των πρώην αστέγων του προγράμματος σχετικά με την ανισότητα, την απώλεια της αίσθησης του ανήκειν, τον στιγματισμό, την εξόθηση στο περιθώριο, την έκπτωση των κοινωνικών δικαιωμάτων τους, την έλλειψη απόδοσης ευημερίας.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης-κατάρτισης και η συμβολή τους στην ένταξη, απεδείχθη πως δεν συμβάλλουν ιδιαίτερα ως προς τον στόχο. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία μας στο κεφ. 1.4 τόσο η «Ευρώπη 2020» όσο και η «Ευρώπη 2030», προσβλέπουν σε μια κοινωνικά δίκαιη μετάβαση χωρίς αποκλεισμούς, επενδύοντας στην εκπαίδευση. Παρόλο που η διαδικασία της εκπαίδευσης μέσω του Πυλώνα 2 αποκτά βαρύτητα στο πρόγραμμα, επιβεβαιώνεται από τους υπαλλήλους πως είναι δύσκολο να παρακολουθήσουν οι ωφελούμενοι ένα πρόγραμμα αναβάθμισης γνώσεων, ενώ λίγοι εξ αυτών ακολουθούν κάποια κατάρτιση. Η έλλειψη κινήτρων για κοινωνική και επαγγελματική ανέλιξη από μεριά τους, υποδηλώνει πως το πρόγραμμα δεν τους παρακινεί, δεν τους εμπνέει μια προοπτική αλλαγής της κατάστασής τους, και οι ίδιοι κρατούν μοιρολατρική στάση, επαναπαύονται στην παροχή των συγκεκριμένων ευεργετημάτων του προγράμματος, αναμένοντας την λήξη του. Δεν μπορούμε να τους κατηγορήσουμε δεδομένων των βιωμάτων που κουβαλούν. Είναι λίγοι όπως τονίστηκε αυτοί που αρπάζουν την ευκαιρία και μέσω του προγράμματος ενεργοποιούνται και περνούν τη γέφυρα.

Σχετικά με τον βαθμό κάλυψης της ιδιότητας του πολίτη, το πρόγραμμα δεν επαρκεί χρονικά για την ανάδειξή της όπως υπέδειξαν και οι συνεντευξιζόμενοι των δήμων αλλά και του υπουργείου. Τονίστηκε πως δεν είναι στην κουλτούρα μας να εκπαιδεύουμε συνειδητοποιημένους πολίτες. Η παραμονή σε συνθήκες

περιθωριοποίησης, αφαιρεί κοινωνικές δεξιότητες, ικανότητα επικοινωνίας και κοινωνικοποίησης ενώ απαιτούνται πολιτικές ευθύνης και χρόνος για να αποκτηθούν ξανά. Συμφωνούμε και με το κεφ. 1.5 (Βενιέρης, Bottomore), όπου αναλύσαμε τη στενή σχέση της ΚΠ με τα κοινωνικά δικαιώματα και την ιδιότητα του πολίτη, σχετικά με την σπουδαιότητά τους για την συμμετοχή του ατόμου στην ευημερία και την κοινωνική ανέλιξη. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, τόσο το Σύνταγμά μας όσο και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ οφείλουν να τα προασπίζονται. Στην πράξη διαπιστώσαμε το αντίθετο.

Αναφορικά με την ομαλή εφαρμογή του προγράμματος, διαπιστώσαμε πως δεν παρατηρούνται προβλήματα ως προς την εκτέλεση των διαδικασιών από την πλευρά των υπαλλήλων παρόλο που δεν προηγήθηκε κάποια εξειδικευμένη εκπαίδευση. Τα προβλήματα παρατηρήθηκαν στην έλλειψη εξειδίκευσης του ίδιου του προγράμματος. Η ύπαρξη ενός «κοινού κουστουμιού» που να χωρά όλα τα μεγέθη, δεν είναι ελκυστική. Το επιχείρημα πως λόγω έλλειψης άλλου προγράμματος πρέπει να αρκεστούμε σε αυτό, μαρτυρά αποσπασματικότητα και έλλειψη μελετών και αναλύσεων της διάστασης του προβλήματος. Ως προς το τελευταίο μπορούμε να δικαιολογήσουμε εν μέρει το πρόβλημα, διότι όπως έδειξε η βιβλιογραφική επισκόπηση στο κεφ. 1.1 (Φερόνας –Κουραχάνης), η κατηγοριοποίηση των αστέγων αποβαίνει προσπάθεια ημιτελής, διότι οι άστεγοι δεν συνιστούν ομοιογένεια και στατικότητα. Επίσης η υποστελέχωση των υπηρεσιών των δήμων και η έλλειψη ψυχολόγων ή άλλων ειδικοτήτων για τις ανάγκες των ωφελουμένων, αποτελεί λόγο επαναδιατύπωσης και εμπλουτισμού του προγράμματος για να μην παραμείνει αποσπασματική πολιτική και ημίμετρο. Ο προϋπολογισμός είναι ένα δυνατό στοιχείο σε οποιαδήποτε μορφή πολιτικής. Σύμφωνα με το κεφ. 3.1 (Εμμανουήλ, Ματσαγγάνης, Αγαρογλου, Αράπογλου), 3.2 (Παπαδοπούλου-Κουραχάνης), οι πολιτικές για την αστεγία δεν αποτέλεσαν προτεραιότητα για την χώρα μας. Εν μέσω λιτότητας περικόπηκαν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις 3.1 (Thomadakis), ενώ δόθηκε βαρύτητα στις πολιτικές διαχείρισης της αστεγίας μέσω βραχυπρόθεσμων λύσεων. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος είναι συγκεκριμένος και όποια αλλαγή του έχει αντίκτυπο στον αριθμό των ωφελούμενων.

Η πολιτικοποίηση και εργαλειοποίηση της κοινωνικής ανάγκης των άστεγων δεν αφορά μόνο στην Ελλάδα όπως καταδείχτηκε. Στο κεφ. 2.1 μιλήσαμε για τις προσπάθειες της ΕΕ ανάδειξης και αντιμετώπισης της αστεγίας. Όμως πέρα από τη

χρηματοδοτική κάνουλα για την στήριξη ενεργειών καταπολέμησής της, δεν υπάρχουν δεσμεύσεις πολιτικές και νομικές. Το κάθε κράτος λειτουργεί ξεχωριστά με ελεύθερο πεδίο εφαρμογής εθνικών πολιτικών. Σύμφωνα με την βιβλιογραφική μας επισκόπηση κεφ. 3.1 (Λαλιώτη, Petmesidou), λειτουργούμε με ήπιους προϋπολογισμούς για την κοινωνική προστασία σε μια άνιση και συμφεροντολογική αναδιανομή ευημερίας. Η εργαλειοποίηση της κοινωνικής ανάγκης των αστέγων έχει χρησιμοποιηθεί σε πολιτικές εκστρατείες λίγο πριν τις εθνικές εκλογές, όπου αναρωτιέται κανείς υπό ποία έννοια η Πολιτεία είναι εγγυητής των κοινωνικών δικαιωμάτων του ευάλωτου πολίτη, όταν χρησιμοποιεί αυτή την ευαλωτότητα για ψηφοθηρικούς λόγους; Η εμπορευματοποίηση της ανάγκης αποκτά συνεχώς ανταποδοτικό χαρακτήρα, η ένταξη μέσω αγοράς δεν έχει τον χαρακτήρα των ίσων ευκαιριών μέσα σε ένα περιβάλλον εξατομίκευσης, αποσυλλογικοποίησης, ανάπτυξης του ατομικού έναντι του συλλογικού. Η ιδιότητα του πολίτη και τα κοινωνικά του δικαιώματα έτσι ευτελίζονται, απέχουν από την αξία της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας σύμφωνα με το κεφ.1.5. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έχει βραβευτεί στην ΕΕ, αλλά όχι με κριτήρια αστέγων.

Όπως αναφέρθηκε και στην συνέντευξή μας με το υπουργείο *«Τα πάντα εμπορευματοποιούνται και τα πάντα εργαλειοποιούνται, είναι αλήθεια και αυτό φτάνει και στη βάση, στους ωφελούμενους. Το πρόγραμμα ιδιοποιείται από δημάρχους και τοπική αυτοδιοίκηση, το βαφτίζουν δικό τους και έχουμε επέμβει για να επικοινωνήσουμε ότι είναι το συγκεκριμένο υπουργείο που κάνει αυτή τη δράση. Τα προγράμματα πρόνοιας φέρνουν ψήφους»*. Εξετάζοντας το πεδίο καταλήγουμε, πως το πρόγραμμα έχει απαγκιστρωθεί από τακτικές του παρελθόντος. Δεν έχει χρωματιστεί πολιτικά διότι λειτουργεί ανεξάρτητα από πολιτικές ιδεολογίες από το 2014· κεφ. 3.2 (Παπαδοπούλου – Κουραχάνης), συνεχίζει να λειτουργεί με αλλαγή κυβερνητικού σχήματος στοχεύοντας στην σταθερότητα του, δεν επιλέγει αφρόκρεμες αστέγων και άλλες κατηγορίες εύρωτων ατόμων. Επιπλέον επεμβαίνει και σε περιπτώσεις πολιτικής εκμετάλλευσης και ιδιοποίησης από τοπικούς παράγοντες, προασπίζοντας την γνησιότητα και την ακεραιότητά του. Σχετικά με τις πολιτικές διαφημίσεις που έχουμε δει, αυτό είναι τομέας επικοινωνιολόγων που ουδόλως αφορούν στην εργασία μας. Το μήνυμα που μας αφορά αντίθετα, είναι πως δεν εφησυχάζουμε με στρογγυλοποιημένες διαφημίσεις και πως το κράτος έχει πολλά να κάνει στον τομέα του κοινωνικού δικαιώματος στην στέγαση.

Ως προς τα βασικά ερευνητικά μας ερωτήματα και σχετικά με τον βαθμό επιτυχίας του προγράμματος καταλήγουμε ως εξής:

Σύμφωνα και με την βιβλιογραφία μας κεφ. 3.1 (Εμμανουήλ, Ματσαγγάνης, Αγαρογλου, Αράπογλου) και 3.2 (Παπαδοπούλου-Κουραχάνης), διαχρονικά δεν προτεραιοποιήσαμε πολιτικές στέγασης, δεν παρουσιάσαμε αμιγώς στεγαστικές πολιτικές, βασιστήκαμε σε υποστηρικτικές έμμεσες πολιτικές για τη στήριξη μορφών τρωτότητας. Το πρόγραμμα που αναλύσαμε αποτελεί μια συγκεκριμένη, πιο στοχευμένη παρέμβαση στην αστεγία. Ως καινοτόμα πολιτική βρίσκεται εν εξελίξει και διαμορφώνεται ακόμα, ενώ ελλείπει άλλων στεγαστικών πολιτικών, λειτουργεί εν είδει ομπρέλας καλύπτοντας όλες τις περιπτώσεις. Τα τρωτά σημεία βρίσκονται στην έλλειψη της εξατομίκευσης και εξειδίκευσης ως προς τον ετερόκλητο πληθυσμό των αστέγων· αποτελεί δε λόγο δυσκολίας καταμέτρησης και κατανόησης του προβλήματος όπως είδαμε και στο κεφ. 1.1(Φερόνας –Κουραχάνης).

Το πρόγραμμα δεν αποδίδει με βραχυπρόθεσμο ορίζοντα και με οριζόντια μέτρα με κίνδυνο να χαρακτηριστεί αποσπασματικό και ημιτελές. Η αναμονή επαναπροκήρυξης του προγράμματος δημιουργεί λίστες αναμονής καθώς οι άστεγοι υπερτερούν της διαθεσιμότητας θέσεων. Σύμφωνα με τα ευρήματά μας το βραχύχρονο περιθώριο, δεν επιτρέπει μια ομαλή μετάβαση κοινωνικοποίησης, εύρεσης εργασίας, αλλαγή ποιότητας ζωής των ωφελουμένων, κάλυψη της ιδιότητας του πολίτη. Ο βαθμός επανένταξης παραμένει χαμηλός, ειδικά όταν τελειώσει η εργασιακή επιδότηση. Εκλείποντας οι πολιτικές πρόληψης, ανακυκλώνουμε και παλινδρομούμε στις ίδιες καταστάσεις. Σε ένα περιβάλλον πλειστηριασμών κατοικιών, κόκκινων δανείων, ενεργειακής πενίας, ανεργίας, χαμηλών εισοδημάτων, δεν ευδοκιμεί η επανένταξη των ωφελουμένων. Δεν έχουμε να διαχειριστούμε μόνο αυτούς αλλά και τους εκκολαπτόμενους άστεγους.

Οι συνέργειες μεταξύ των φορέων όπως ειπώθηκε, δυνητικά αποφέρουν θετικά αποτελέσματα. Είναι μια διαχρονική παθογένεια της χώρας μας η συνεργασία των αρμόδιων συντονιστικών οργάνων. Μια ολιστική οπτική δεν έχει να κάνει μόνο με την έλλειψη κατοικίας αλλά με την καταπολέμηση των αιτιών αυτής. Η συνεργασία συναρμόδιων υπουργείων και φορέων με στελέχωση των υπηρεσιών τους είναι απαίτηση καλής λειτουργίας των πολιτικών μέτρων. Η διάχυση του προβλήματος από πάνω προς τα κάτω χρήζει έρευνας των ιδιαιτεροτήτων σε τοπικό βαθμό, εξειδίκευση

των περιπτώσεων, επάνδρωση των υπηρεσιών της περιφέρειας αλλά και πολιτικές συναίνεσης από κάτω προς τα πάνω.

Ο έλεγχος της στεγαστικής αγοράς είναι επίσης απαραίτητος διότι δεν μπορεί να τελεσφορήσει μια κοινωνική πολιτική ανεξάρτητη από την διαθεσιμότητα κατοικιών και τις τιμές ενοικίων. Στη χώρα μας η κοινωνική κατοικία υπολείπεται όπως είδαμε και στο κεφ. 3.1 (Μαλούτας), αλλά και σύμφωνα με την έρευνα το κράτος ωθεί στην αστεγία. Είναι σημαντική η ρύθμιση του τομέα αυτού για την εύρυθμη λειτουργία του προγράμματος.

Σαφώς η αποδοτικότητα του προγράμματος επηρεάζεται από τον βαθμό ενεργοποίησης των ωφελούμενων και ειδικά στην επανένταξή τους. Εδώ όμως συνηγορούν αρνητικά τα ποιοτικά στοιχεία των προφίλ τους όπως αναλύσαμε διεξοδικά, και η γενική κατάσταση αποσυλλογικοποίησης και επικράτησης του ατομικού έναντι του συλλογικού στοιχείου που επικρατεί στην αγορά όπως αναδείχθηκε στο κεφ.1.5 (Esping-Andersen, Arendt, Βενιέρης). Οφείλουμε να παραδεχτούμε πως το πρόγραμμα δεν είναι πανάκεια.

Αποτελεσματική είναι η συμβολή του στην προστασία των μονογονέων, των οικογενειών με παιδιά και των δυναμικά κινητοποιημένων για την μετάβαση στον κοινωνικό ιστό. Τα εργαλεία και οι υπάλληλοι του προγράμματος είναι τα εχέγγυα επιτυχίας για την στήριξη των ενεργοποιημένων ατόμων. Είναι μια πολιτική ειδικά για τους άσπιτους, δεν στοχεύει στην απορρόφηση στων κονδυλίων εφ όσον παρέχεται αρκετή ευελιξία στο θέμα αυτό.

Ως προς τον βαθμό ικανοποίησης των ωφελούμενων από την ένταξή τους στο πρόγραμμα, η έρευνα απέδειξε πως αλλάζει η ποιότητα ζωής τους. Ξεφεύγουν από την απομόνωση, τη σκληρότητα του δρόμου, βρίσκονται πάλι στην ασφάλεια ενός σπιτιού απαλλαγμένοι από το άγχος της συντήρησής του, την επιβίωση, με εξασφαλισμένη βοήθεια από τους λειτουργούς, καθοδήγηση και εναλλακτικές για κοινωνικοποίηση και ένταξη. Οι ωφελούμενοι αναγνωρίζουν την δυσκολία μετάβασής του σε μια κανονικότητα, έχουν να αντιμετωπίσουν πολλά άσχημα βιώματά τους αλλά και τη χρονική στενότητα ένταξης. Όμως υποστηρίζουν το πρόγραμμα όσο και αν δυσπιστούν απέναντι στην Πολιτεία που μερίμνησε για αυτούς έστω και αποσπασματικά. Η ατομική τους προσπάθεια είναι παράγοντας πολλών προϋποθέσεων που θα μπορούσε να βοηθηθεί με την συνέργεια και άλλων πολιτικών.

Ο κίνδυνος που ελλοχεύει είναι η ανακύκλωση της αστεγιάς λόγω αποτυχίας επανένταξης, ή απουσία συμπληρωματικών δραστικών πολιτικών χωρίς τον χαρακτήρα του εφήμερου, οπότε μπαίνουμε σε έναν φαύλο κύκλο.

Προτείνεται (πέρα από την εξειδίκευση ως προς την ετερότητα της αστεγιάς, το σταθερό πλαίσιο λειτουργίας του προγράμματος, τη στελέχωση των υπηρεσιών, την ύπαρξη υποστηρικτικού βραχίονα για τους αποϊδρυματοποιημένους, την επίβλεψη των ατόμων που ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα)· ο εντατικός έλεγχος της στεγαστικής αγοράς. Η δημιουργία κοινωνικών κατοικιών. Οι συνέργειες φορέων όπως διεξοδικά αναλύσαμε. Η δημιουργία μεθοδολογικών εργαλείων, έρευνες και αναλύσεις ώστε να παραγάγουμε στοχευμένη γνώση. Η ακαδημαϊκή έρευνα και ανάλυση κρίνονται δομικές συνιστώσες στον τομέα της πρόληψης αστεγιάς. Η πρόληψη είναι προτιμότερη με όρους βιωσιμότητας. Προτείνεται επίσης η εφαρμογή πολιτικών βάσει πραγματικών κοινωνικών αναγκών και όχι βάσει προϋπολογισμών. Εφαρμογή ελκυστικών εργαλείων εντάσεως απασχόλησης μέσω εκπαίδευσης, που εκβάλλουν σε ποιοτικές εργασίες προς αποφυγή της φτωχοποίησης λόγω παθητικών πολιτικών. Τα Πανεπιστήμια πρέπει να είναι πιο στενά συνδεδεμένα με την κοινωνία, δραστικά στην προβολή των κοινωνικών προβλημάτων διότι αυτά είναι το μέσο ανάλυσης κοινωνικών παθογενειών και τρόπος διάχυσης αξιών. (Θα είχε επιπλέον ενδιαφέρον να παρουσιάσουμε μια μελέτη που να σχετίζεται με την ιδιότητα του πολίτη, αναφορικά με την πολιτική και εκλογική συμπεριφορά των ωφελούμενων πριν και μετά την ένταξή τους στο πρόγραμμα).

Στις 8/9/2023 εκδόθηκε από τη ΓΣΕΕ η ετήσια έκθεση 2023 για την ελληνική οικονομία και απασχόληση. Η χώρα μας είναι στη 2^η θέση στην ΕΕ με την υψηλότερη ανεργία σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, στο 2^ο χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης 61,7% στους 20-64 ετών, ενώ στην απασχόληση των νέων καταγράφουμε την χειρότερη επίδοση, 18,2%. Η αγορά εργασίας κινείται σε υποτονικούς ρυθμούς 18,5% με τα 2/3 να προέρχονται από την δεξαμενή της ανεργίας και το 1/6 από υποαπασχόληση. Οι συνθήκες παρατεταμένης φτώχειας που βιώνουμε εντείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, το 2022 το 13,2 ανδρών και το 14,6 γυναικών δεν μπόρεσαν να καλύψουν βασικά αγαθά αξιοπρεπούς διαβίωσης. Η περιορισμένη πρόσβαση σε εργασία με αξιοπρεπή μισθό, αυξάνει τη φτωχοποίηση, ενώ αναδεικνύεται η ανάγκη σύμπλευσης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής για μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση στην αγορά εργασίας. Χαρακτηριζόμαστε εντός

ΕΕ από χαμηλή ποιότητα και ποσότητα εργασίας. Είναι ορατή η ανάγκη κοινωνικής συνοχής μέσω κοινωνικού δικαιώματος σε αξιοπρεπή εργασία πλήρους απασχόλησης και σε αξιοπρεπή μισθό, εφόδια κοινωνικής ευημερίας και ισότητας (Γ.Σ.Ε.Ε., 2023:87- 89,103-105,118,133,144-150).

Η παραπάνω απεικόνιση αποδεικνύει τη δεινότητα της οικονομίας μας των τελευταίων χρόνων και την συνεπακόλουθη κοινωνική ανισότητα. Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν έχει καταφέρει μέσω αγοράς εργασίας να ανακάμψει και γι αυτό έχουμε τα φαινόμενα αστεγίας που προσπαθούμε να διαχειριστούμε. Σύμφωνα με τέτοια δεδομένα, εάν δεν αναπτύξουμε σταθερές άμυνες, έρμα συλλογικότητας, η αστεγία θα αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα στην πατρίδα μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Ρουμανία,(11^{ος} 2020): έχουμε πολύ λίγα διαθέσιμα στοιχεία καθώς δεν υπάρχει εθνική στρατηγική συλλογής των δεδομένων. Σύμφωνα με μελέτη του 2004 υπήρχαν περίπου 14.000 με 15.000 άτομα χωρίς στέγη, τα οποία τέλος του 2011 έγιναν 113.495. Με την 197/2006 απόφαση της κυβέρνησης ξεκινά το «Εθνικό Πρόγραμμα Ενδιαφέροντος» στοχεύοντας στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού των αστέγων με τη δημιουργία των κοινωνικών κέντρων έκτακτης ανάγκης. Έως το τέλος του 2011 δημιουργήθηκαν 55 καταφύγια αστέγων, με υπολειμματικές ανά καταφύγιο υπηρεσίες –κυρίως συμβουλευτικού χαρακτήρα- χωρίς να υπάρχει εικόνα πόσα μέχρι σήμερα λειτουργούν. ΜΚΟ επισημαίνουν πως υπάρχει μεγάλη ανάγκη σε σχέση με τα ανεπαρκή εργαλεία ενώ η ευθύνη για την εφαρμογή όποιας κοινωνικής πολιτικής είναι θέμα τοπικής αρμοδιότητας. Κοντολογίς δεν υπάρχει ολοκληρωμένη εθνική στρατηγική καταπολέμησης του φαινομένου αστεγίας. Στα πλαίσια της στρατηγικής κοινωνικής κατοικίας οι αιτήσεις στις τοπικές αρχές ξεπερνούν τις 67.000 για περίπου 28.000 με 29.000 κρατικές κατοικίες εγγεγραμμένες ως κατοικίες κοινωνικής στέγασης. Οι κρατικές μειονεξίες όπως η ανεπαρκής στήριξη ατόμων μετά την έξοδό τους από κοινωνικές κατοικίες, ανεπαρκής αντιμετώπιση ενδοοικογενειακής βίας, ανεπαρκής στήριξη αποφυλακισμένων, ανεπαρκής πρόσβαση σε παροχές υγείας, εγκαταλελειμμένα παιδιά που παραβλέπονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες, δυσχεραίνουν την πορεία κοινωνικής ένταξης των αστέγων (FEANTSA, 2021).

Γερμανία, (12^{ος} 2020): με μη νομικά δεσμευτική συλλογή δεδομένων για τους αστέγους, δεν καλύπτουν το σύνολο της χώρας τα διαθέσιμα στοιχεία. Πανεθνική καταμέτρηση έγινε το 2020 με αποτελέσματα εν αναμονή ενώ εκτιμήσεις του 2018 αναφέρουν 678.000 άστεγους. Αναλυτικά στατιστικά δεδομένα υπάρχουν για αστέγους της Β. Ρηνανίας- Βεσφαλίας και Κάτω Σαξονίας, με αύξηση κατά 180% σε σχέση με το 2016 στην Β. Ρηνανία- Βεσφαλία. Οι κοινωνικές πολιτικές για τους αστέγους είναι νομοθετημένες, οι δήμοι παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ διά νόμου οι δήμοι υποχρεούνται στην παροχή καταφυγίων· παράλληλα προστατεύονται

και τα άτομα που κινδυνεύουν με έξωση· είτε με δάνεια είτε με διάφορα επιδόματα. Ο προϋπολογισμός για τους αστέγους στην Β. Ρηνανίας- Βεστφαλίας για το 2019 ήταν 4,85 εκατομμύρια € και για το 2020 6,85 85 εκατομμύρια € με κύριο σκοπό την πρόληψη και πρόσβαση σε στέγη. Από το 2016 λειτουργεί στα πλαίσια του ΤΕΒΑ (Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους) προϋπολογισμός 89 εκατομμυρίων €, με το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης να κατευθύνεται προς τους αστέγους και δη τους μετανάστες. Η χώρα επικεντρώνεται κυρίως στην πρόληψη του φαινομένου, με την «κοινωνική στήριξη στους αστέγους» να έχει επεκταθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, ενώ ως αρνητικό στοιχείο καταγράφεται η υψηλή αγορά ενοικίων χωρίς ουσιαστικές βελτιώσεις. Τα αποθέματα των κοινωνικών κατοικιών και εν όψει της στεγαστικής κρίσης μειώνονται και συρρικνώνεται η οικονομική υποστήριξη για ανέγερση νέων, ενώ δεν έχει απορροφηθεί μεγάλο μέρος χρημάτων από τις τοπικές αρχές για ανοικοδόμηση κοινωνικών κατοικιών. Πολλοί δήμοι συνδέουν την έννοια της στέγασης με την παροχή κοινωνικής πρόνοιας με αποτέλεσμα πολίτες της ΕΕ να μην μπορούν να εισέλθουν σε καταφύγια ακόμα και τον χειμώνα (FEANTSA, 2021).

Γαλλία, (2018): το ίδρυμα Abbé Pierre στην έκθεσή του για το 2018 αναφέρει ότι περίπου 4.000.000 εκατομμύρια άτομα διαβιούν σε δύσκολες στεγαστικές συνθήκες και επιμερίζει σε 896.000 άστεγους και 2.819.000 άτομα να επαπειλούνται με στεγαστικό αποκλεισμό. Στις εκτιμήσεις του «Εθνικού Ινστιτούτου Στατιστικής» (INSEE) μεταξύ 2000 και 2012 143.000 άτομα ήταν άστεγοι. Για το διάστημα 2008-2012 η στρατηγική για τους αστέγους χαρακτηρίστηκε «Εθνική Προτεραιότητα», σε ένα πενταετές σχέδιο με σκοπό τις ριζικές μεταρρυθμίσεις στη στεγαστική πολιτική της χώρας και στη πολιτική στέγαση για τους αστέγους. Τελικός στόχος η μείωση της αστεγίας σύμφωνα με τις αρχές του Housing First. Το 2010 δημιουργήθηκε η «Διυπουργική Γενική Αντιπροσωπεία» για την υλοποίηση και παρακολούθηση πολιτικών για την έλλειψη της στέγης. Η χρηματοδότηση περιελάμβανε το ποσό των 170.000.000 € γι πάνω από 3 χρόνια για προσωρινή στέγαση και 200.000.000 € για την αντιμετώπιση των επισφαλών κατοικιών ενώ χρηματοδοτήθηκε και η κοινωνική κατοικία. Κατά το 2006-2010 οι πόροι αυξήθηκαν πάνω από 50% · έκτοτε οι προϋπολογισμοί έχουν σταθεροποιηθεί και δίδεται έμφαση από την προσωρινή στη μόνιμη στέγαση (FEANTSA, 2012:37). Έως το 2018 σημειώθηκαν ελάχιστες αλλαγές στη στεγαστική πολιτική, με την παρουσίαση κυρίως του «Σχεδίου για τη

Φτώχεια», πραγματοποιείται αύξηση κατασκευής κοινωνικών κατοικιών, ενώ θεσπίστηκε και πολεοδομικός σχεδιασμός για τη διαφάνεια κατανομής των κατοικιών αυτών. Η εθνική στρατηγική εφαρμόζει προγράμματα πρόληψης των εξώσεων και υποστηρικτικά μέτρα κατά της ενεργειακής φτώχειας και των επισφαλών κατοικιών. Όμως η αποτελεσματικότητα είναι μερική, αρκεί να υπολογίσουμε πως το 10% των αποφυλακισμένων ατόμων παραμένουν άστεγα, όπως επίσης τα νεαρά άτομα που εγκαταλείπουν τις κρατικές δομές φροντίδας κατά την ενηλικίωσή τους, βρίσκονται άστεγα. Το 2017 η κυβέρνηση δεσμεύτηκε για ένα πενταετές πλάνο που προβλέπει την κατασκευή 40.000 κοινωνικών κατοικιών ετησίως από το 2018, 10.000 θέσεις σε πανσιόν για τα αποκλεισμένα άτομα, 40.000 θέσεις για ευάλωτα άτομα με προγράμματα επιδοματικής ενοικίασης, ενώ για το 2018-2022 ένα πενταετές πρόγραμμα με προτεραιότητα στη στέγαση και στην καταπολέμηση της αστεγίας (FEANTSA,2021).

Δανία, (11ος 2020): κάθε 2 χρόνια και σε συγκεκριμένη εβδομάδα το «Κέντρο Έρευνας Κοινωνικών Επιστημών» πραγματοποιεί εθνική καταμέτρηση των αστέγων. Τα δεδομένα ενημερώνονται και από το εθνικό σύστημα καταγραφής των αστέγων που εγγράφονται σε καταλόγους που τηρούν οι τοπικές αρχές και κατατάσσουν τους άστεγους σε 8 κατηγορίες. Στην τελευταία καταμέτρηση του 2019 σημειώθηκαν 6.431 άτομα ενώ μεταξύ του 2017- 2019 τα άτομα που βιώνουν την έλλειψη στέγης μειώθηκαν κατά 3% (204 άτομα) και ερμηνεύεται ως μείωση συμμετοχής των αστέγων στην έρευνα. Η έρευνα έδειξε πως μεσήλικες και ηλικιωμένοι αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό αστέγων· από αυτούς πάνω από τους 4 στους 5 αντιμετωπίζουν ψυχικό πρόβλημα ή κατάχρησης ουσιών. Το 2017 εγκρίθηκε σχέδιο δράσης αντιμετώπισης της αστεγίας για το 2018-2021 με σκοπό τις κατευθυντήριες εθνικές οδηγίες. Στην στρατηγική για τους αστέγους έχουν προβλεφθεί 500 εκατομμύρια DKK (κορώνες Δανίας περίπου 65.000.000€) για 4 χρόνια με στόχο κανένας πολίτης να μην ζει στο δρόμο, στους νέους πρέπει να προσφέρονται άλλες λύσεις από τους ξενώνες, maximum παραμονή των αστέγων σε ξενώνες 3-4 μήνες και προετοιμασία με στήριξη για διαμονή σε κατοικία, όρος για την αποφυλάκιση ή έξοδο από θεραπευτήριο η εξασφάλιση στέγης. Αρχή της στρατηγικής σε πρώτη φάση η στέγαση· έπονται η κατασκευή και ανακατασκευή κατοικιών για τους αστέγους. Το Housing First και οι υπηρεσίες υποστήριξης αποτέλεσαν ένα ικανοποιητικό πλαίσιο βοήθειας, οι δήμοι υπέγραψαν με το «Υπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων»

συμφωνίες υλοποίησης της στρατηγικής ενώ αποτελέσματα έδειξαν πως δεν υπήρξαν αυξητικά φαινόμενα αστεγίας στους δήμους που εφαρμόστηκε η στρατηγική διότι οι δήμοι ανέπτυξαν εργαλεία λεπτομερούς χαρτογράφησης των αστέγων και παρακολούθησης προόδου των στόχων. Η προσέγγιση του Housing First αντανακλά την εθνική πολιτική σημασία που δίδεται για την έλλειψη στέγης. Το 2017 στιγματίστηκαν ευάλωτες ομάδες καθώς εγκρίθηκαν 3 νόμοι που αφορούσαν σε καταυλισμούς και απαγορεύσεις περιοχών για τους αστέγους, όπως και η επαιτεία. Απαγορεύτηκε η εγκατάσταση και παραμονή σε δημόσιους χώρους διότι προκαλείται γενική «δυσφορία», ενώ κρίθηκε παράνομη με ποινή φυλάκισης η επαιτεία ειδικά όταν διαπράττεται σε ΜΜΜ, σταθμούς, σούπερ μάρκετ κλπ. Έτσι ο αστικός χώρος είναι πεδίο κοινωνικού αποκλεισμού αποκλείοντας την πόλη για «άλλες» χρήσεις και ωθώντας τους άστεγους εκτός πόλης (FEANTSA, 2021).

Σουηδία,(12^{ος}, 2020): η συλλογή δεδομένων πραγματοποιείται από το «Εθνικό Συμβούλιο Υγείας και Πρόνοιας» κάθε 6 χρόνια ενώ στις μεγάλες πόλεις πιο συχνά. Η τελευταία καταμέτρηση του 2017 ανέδειξε 33.000 άτομα με διάφορες μορφές ή επαπειλή αστεγίας, με τη μεγαλύτερη κατηγορία αυτή της μεταβατικής στέγασης. Οι γυναίκες και οι μετανάστες αποτελούν αυξημένο ποσοστό αστέγων. Άτομα χωρίς νόμιμα έγγραφα, οι ανήλικοι ασυνόδευτοι και οι μετακινούμενοι πολίτες της ΕΕ δεν προσμετρούνται. Κατά το 2007-2009 αναπτύχθηκε το πρόγραμμα «Έλλειψη Στέγης, Πολλαπλά Πρόσωπα, Πολλαπλές Ευθύνες» με δύο στόχους παρέμβασης: μια μελέτη με ορίζοντα τον 11^ο του 2021 ερευνά τις κοινωνικές πολιτικές στέγασης για περισσότερους ανθρώπους που θέλουν να εισέλθουν στην στεγαστική αγορά, και άλλη μια μελέτη με ορίζοντα τον 9^ο του 2021 για μακροπρόθεσμα μέτρα πρόληψης και καταπολέμησης του φαινομένου. Σε μεγάλες πόλεις υλοποιούνται περιφερειακές στρατηγικές αντιμετώπισης της αστεγίας, ενώ το φαινόμενο αντιμετωπίζεται με ενδιαφέρον σε εθνικό επίπεδο επιμορφώνοντας αξιωματικά στελέχη και κοινωνία των πολιτών (FEANTSA, 2021).

Πορτογαλία, (11^{ος} 2020): από επίσημους φορείς δεν έχουμε στοιχεία για τον αριθμό των αστέγων σε εθνικό επίπεδο. Στα πλαίσια της εθνικής στρατηγικής «Πυρήνες Σχεδιασμού και Παρέμβασης για Αστέγους» και από διάφορες υπηρεσίες αστέγων συλλέγονται οι πληροφορίες. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια ενοποίησης των διαδικασιών συλλογής δεδομένων. Σε έρευνα του ινστιτούτου Κοινωνικής Ασφάλισης το 2009, καταγράφηκαν σε μια νύχτα 2.133 άστεγοι στην Πορτογαλία. Το

2016 οι υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλισης ανέφεραν έχουν 4.003 ενεργούς φακέλους υποθέσεων άστεγων ατόμων. Το 2017 δημοσιεύτηκε η «Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Αστέγων 2017-2023» η οποία περιλαμβάνει τρεις στόχους: προώθηση γνώσης – εκπαίδευσης - ευαισθητοποίησης επάνω στα θέματα της έλλειψης στέγης, στήριξη των δράσεων ένταξης των αστέγων, στήριξη των μηχανισμών συντονισμού, παρακολούθησης, αξιολόγησης των πολιτικών μέτρων που εφαρμόζονται. Οι πολιτικές περιλαμβάνουν μέτρα πρόληψης του φαινομένου με προγράμματα πρόσβασης ή συντήρησης κατοικιών , ενώ δίνεται προτεραιότητα μόνιμης στέγασης στηριζόμενη στο πρόγραμμα Housing First με εξαμηνιαία σχέδια δράσης. Η στρατηγική συντονίζεται από το ινστιτούτο κοινωνικής ασφάλισης που τελεί υπό την αιγίδα του «Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων» και εφαρμόζεται από δημόσιους φορείς και ΜΚΟ. Σε τοπικό επίπεδο έχουν σημειωθεί θετικά βήματα με τους «Πυρήνες Σχεδιασμού και Παρέμβασης για Αστέγους» λαμβάνοντας υπ όψιν προηγούμενες αποτυχίες όπως π.χ. έλλειψη διαφάνειας χρηματοδοτικής κατανομής, ελλιπής πολιτική υποστήριξη. Υπάρχει μέριμνα στέγασης για άτομα μετά την έξοδό τους από θεραπευτήρια, όχι όμως για τους αποφυλακισμένους. Γενικά η στρατηγική για τους αστέγους βοηθά σημαντικά στην καταπολέμηση του φαινομένου, σε τοπικό επίπεδο η κοινωνία των πολιτών κινητοποιείται γύρω από την στρατηγική προς βελτιστοποίηση των εφαρμογών της. Με τις δημοσιονομικές περικοπές και λιτότητα της τρόικα, η κοινωνική πολιτική περικόπεται, οι στεγαστικές πολιτικές επηρεάζονται αρνητικά από τον νόμο των εξώσεων, όπως αρνητικά έχει επηρεαστεί και η στεγαστική αγορά εξ αιτίας της αύξησης τουρισμού με τη συνεπακόλουθη αύξηση των ενοικίων (FEANTSA, 2021).

Ισπανία, (11^{ος} 2019): στη χώρα αυτή υπάρχουν εθνικά συστήματα καταγραφής αστέγων με σημαντικά κενά όμως. Σύμφωνα με ΜΚΟ ο εκτιμώμενος αριθμός αστέγων κυμαίνεται μεταξύ 23.000 – 35.000 άτομα. Το 2018 τα καταφύγια αστέγων δέχονταν καθημερινά κατά μέσο όρο 18.000 άτομα, αυξημένο ποσοστό από το 2016 κατά 9,5%. Το 2014 το Κοινοβούλιο ενέκρινε την «Ισπανική Εθνική Στρατηγική για τους Αστέγους» και το υπουργείο συνεργάστηκε με ΜΚΟ για την υλοποίηση της στρατηγικής. Επίσης η Καταλονία έχει παρουσιάσει το «Μοντέλο για την Προσοχή στους Αστέγους 2010», ένα νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της αστεγίας. Για το 2015-2020 η εθνική στρατηγική στον τομέα αστεγίας έχει αναδειχθεί κεντρικός στόχος των κοινωνικών υπηρεσιών (FEANTSA, 2021).

Βέλγιο: η στρατηγική δράσης της χώρας αφορά στο περιφερειακό (Φλάνδρα, Βρυξέλλες, Βαλλονία) και στο κοινοτικό επίπεδο (φλαμανδικές, γερμανόφωνες, γαλλόφωνες κοινότητες). Αν και δεν υπάρχει ολοκληρωμένη στρατηγική, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση φέρει την ευθύνη εφαρμογής της «Συμφωνίας Συνεργασίας» για την έλλειψη στέγης του 2014, μεταξύ περιφερειών και κοινοτήτων. Σε περιφερειακό επίπεδο αναπτύχθηκε το σχέδιο δράσης προστασίας αστέγων για το 2017-2019 βασισμένο σε στρατηγικούς στόχους της FEANTSA: πρόληψη εξώσεων, πρόληψη έλλειψης στέγης των νέων, αντιμετώπιση της χρόνιας έλλειψης στέγης, δημιουργία ολοκληρωμένης στρατηγικής για τους αστέγους (Isabel Baptista and Eric Marlier, 2019:59).

Τσεχική Δημοκρατία,(11ος 2020): δεν υπάρχουν εθνικές ή περιφερειακές καταγραφές αστέγων ούτε ενιαία μεθοδολογία. Οι πηγές δεδομένων προέρχονται από το εθνικό μητρώο κοινωνικών υπηρεσιών. Το 2016 χρησιμοποιήθηκαν τα καταφύγια αστέγων από 5.355 άτομα εκ των οποίων τα 1.777 ήταν ανήλικοι. Στα πρώτα επίσημα δεδομένα του 2011 καταγράφηκαν 11.496 άστεγοι, ωστόσο εκτιμάται πως είναι τριπλάσιοι. «Η Έννοια της Πρόληψης και Αντιμετώπισης των θεμάτων Αστέγων μέχρι το 2020» εγκρίθηκε το καλοκαίρι του 2013. Δημιουργήθηκε μια ομάδα εμπειρογνομόνων κρατικών φορέων, ΜΚΟ, και ακαδημαϊκών οι οποίοι εποπτεύουν την υλοποίηση μέτρων βασισμένων σε οικονομικές αναλύσεις κόστους των αστέγων. Το 2015 το κοινοβούλιο εγκρίνει τη «Κοινωνική Στέγαση της Τσεχικής Δημοκρατίας 2015-2025» με στόχο την προσφορά στέγης στα επαπειλούμενα άτομα από τον αποκλεισμό. Η πρόληψη, η παρέμβαση και η διάδοση του Housing First, απαρτίζουν την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών πολιτικών. Από την άλλη υπάρχουν μέτρα επιβολής προστίμων για δυσάρεστες συμπεριφορές (επαιτεία, χρήση ουσιών, αλκοόλ), κοινωνικός δυϊσμός και ρατσιστική αντιμετώπιση των αστέγων, ενώ οι δήμοι έχουν την δυνατότητα να χαρακτηρίζουν τις περιοχές όπου συναθροίζονται ή διαβιούν οι άστεγοι, ως περιοχές ανεπιθύμητων στιγματίζοντας ομάδες ατόμων (FEANTSA, 2021· Isabel Baptista and Eric Marlier, 2019:57-58).

Ιρλανδία, το «Σχέδιο Δράσης για Στέγαση και Αστέγους» ένα πολυετές σχέδιο κοινωνικής πολιτικής 2016-2021 επιδιώκει: την αύξηση προσφοράς κατοικιών σε 25.000 τον χρόνο έως το 2021 και την κάλυψη στεγαστικών αναγκών μέσω του

προγράμματος «Πληρωμή Στεγαστικής Βοήθειας» για 87.000 νοικοκυριά (Isabel Baptista and Eric Marlier, 2019:58).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Το πρόγραμμα «Στέγαση και Εργασία για τους Αστεγούς» επικουρεί τις δημόσιες πολιτικές καταπολέμησης της αστεγίας και απευθύνεται σε οικογένειες και άτομα που ζουν υπό συνθήκες έλλειψης στέγης. Στόχος η συνέργια στην εξάλειψη του φαινομένου με:

α. άμεση μετάβαση αστέγων σε αυτόνομες μορφές διαβίωσης, μέσω της παροχής υπηρεσιών στέγασης και κοινωνικής φροντίδας.

β. κινητοποίηση για επανένταξη αστέγων στον κοινωνικό ιστό, μέσω της παροχής υπηρεσιών συμβουλευτικής και εργασιακής επανένταξης.

γ. Από το σύνολο των ενηλίκων ωφελούμενων, ικανών για εργασία, η ένταξη υποχρεωτικά ποσοστού 20% κατ' ελάχιστον, ανά εγκεκριμένο Σχέδιο σε επιδοτούμενη από το πρόγραμμα εργασία για περίοδο τουλάχιστον τριών (3) μηνών και 10% σε επιδότηση για απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων.

δ. Η περαιτέρω ανάπτυξη συνέργειας μεταξύ υπηρεσιών για την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης.»

περιλαμβάνει 3 πυλώνες ενεργειών:

1. Επιδότηση ενοικίου για διάστημα είκοσι τεσσάρων (24) μηνών, καθώς και κάλυψη δαπανών για οικοσκευή και λοιπές λειτουργικές ανάγκες του νοικοκυριού.
2. Υπηρεσίες ενεργοποίησης, κατάρτισης και προώθησης στην εργασία
3. Παροχή υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής στήριξης και διασύνδεσης με συμπληρωματικές κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες

Ωφελούμενοι: άτομα και οικογένειες που φιλοξενούνται σε Υπνωτήρια και Ξενώνες μεταβατικής φιλοξενίας αστέγων, άτομα και οικογένειες που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα ή στο δρόμο και έχουν καταγραφεί από Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμων.

Εξασφαλίζεται η μίσθωση κατοικίας με διετή εγγύηση από τον Διαχειριστή Φορέα, 75% του ενοικίου για το 3^ο έτος και για το 4^ο έτος διασφαλίζεται επίδομα στέγασης.

Αριθμός μελών νοικοκυριού	Επιλέξιμο όριο επιδότησης ενοικίου	Επιλέξιμο όριο επιδότησης ενοικίου αυξημένο κατά 10%
1	250€	275€
2	300€	330€
3+	350€	385€

Επιδoteίται αγορά οικοσκευής βασικών επίπλων και ηλεκτρικών συσκευών.

Αριθμός μελών νοικοκυριού	Επιλέξιμο όριο οικοσκευής	Επιλέξιμο όριο οικοσκευής αυξημένο κατά 10%
1	1.000€	1.100€
2	1.100€	1.210€
3+	1.300€	1.430€

Καλύπτονται λογαριασμοί κοινής ωφελείας.

Αριθμός μελών νοικοκυριού	Επιλέξιμο όριο δαπανών κοινής ωφέλειας	Επιλέξιμο όριο δαπανών κοινής ωφέλειας αυξημένο κατά 10%
1	1.000€	1.100€
2	1.100€	1.210€
3+	1.300€	1.430€

Το πρόγραμμα καλύπτει παροχές υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής στήριξης, κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες (εγγραφή ΔΥΠΑ, κατάρτιση, εκπαίδευση – προώθηση στην αγορά εργασίας, συνεδρίες συμβουλευτικής, διασύνδεση με τις κοινωνικές υπηρεσίες Δήμων, εγγραφή ανηλίκων στην υποχρεωτική εκπαίδευση, ένταξη σε ΕΕΕ, ΤΕΒΑ κλπ). Επιδότηση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα έως 12 μήνες, επιδότηση για δημιουργία επιχείρησης –αυτοαπασχόλησης-ίδρυσης αγροτοκτηνοτροφικής μονάδας (Υπ. Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2022:6,10,20,22,23,26-39).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΣΤΕΓΟΥΣ 2021-2023

α/α	ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ
1.	ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ – ΜΚΟ “PRAKSIS”
2.	ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	ΕΑΤΑ
3.	ΔΗΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΧΑΝΙΩΝ
4.	ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	ΔΗΚΕΗ
5.	ΔΗΜΟΙ ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ ΕΥΟΣΜΟΥ- ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ-ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ ΜΕΝΕΜΕΝΗΣ	ΑΡΣΙΣ
6.	ΔΗΜΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ- ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΚΑΒ
7.	ΔΗΜΟΙ: ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ, ΣΟΦΑΔΩΝ, ΠΑΛΑΜΑ, ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ, ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ, ΑΡΓΙΘΕΑΣ	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ
8.	ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ	ΔΗΚΕΛ
9.	ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ	ΚΟΔΕΠ
10.	Κ.Κ.Π. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	
11.	ΔΗΜΟΙ ΒΑΡΗΣ ΒΟΥΛΑΣ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ-ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ	PRAKSIS
12.	ΔΗΜΟΙ: ΙΛΙΟΥ, ΑΓ.ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ- ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ, ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ	ΕΔΡΑ
13.	ΔΗΜΟΙ: ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΑΙΓΑΛΕΩ	ΙΑΣΙΣ - ΕΔΡΑ
14.	ΔΗΜΟΙ: Ν.ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ- Ν.ΧΑΛΚΗΔΟΝΑΣ, ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	ΙΑΣΙΣ
15.	ΔΗΜΟΙ: ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ ΝΗΣΩΝ, ΝΟΤΙΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	EQUAL SOCIETY
16.	ΔΗΜΟΣ ΡΟΔΟΥ	ΚΟΛΟΣΣΟΣ 2047
17.	ΔΗΜΟΙ: ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ, ΠΑΛΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ	ΙΑΣΙΣ

18.	ΔΗΜΟΙ: ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ, ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ- ΠΙΕΥΚΗΣ, Ν. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ	ΙΑΣΙΣ
19.	ΔΗΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Έρευνας και Παρέμβασης (ΕΨΕΠ)
20.	ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ	ΙΑΣΙΣ
21.	ΔΗΜΟΙ: ΣΠΑΤΩΝ-ΑΡΤΕΜΙΔΑΣ, ΠΑΙΑΝΙΑΣ	
22.	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	ΔΥΝΑΜΗ ΖΩΗΣ
23.	ΔΗΜΟΙ: ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ- ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ, ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, ΒΥΡΩΝΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΕΛΙΞΗ Α.Ε.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΑΝΑ ΦΟΡΕΑ ΚΑΙ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΥΣ

18/7/2023 συνέντευξη με Κοινωνική Λειτουργό Δήμου Ρόδου υπεύθυνη του προγράμματος Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους

19/7/2023 με 2 στελέχη του Τμήματος Κοινωνικών Πολιτικών Στέγασης Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας

20/7/2023 με την κ. Προϊσταμένη Διεύθυνσης Διαχείρισης Συγχρηματοδοτούμενων και Εθνικών Προγραμμάτων – Διαχειριστική Αρχή ΟΠΕΚΑ

24/7/2023 με την υπεύθυνη οικονομικής διαχείρισης του προγράμματος Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους Δήμου Χανίων

28/7/2023 με την Κοινωνική Λειτουργό Δήμου Ιωαννίνων υπεύθυνη του προγράμματος Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους

31/8/2023 με την επιστημονικά υπεύθυνη του προγράμματος Στέγαση και Εργασία για τους Αστέγους Δήμων: Αιγάλεω-Περιστερί και Δήμων: Ίλιο-Αγ. Ανάργυροι-Καματερό-Πετρούπολη με Διαχειριστή Φορέα την ΕΔΡΑ

31/8/2023 συνέντευξη με 4 άτομα πρώην αστέγους – νυν ωφελούμενους από τον Διαχειριστικό Φορέα: ΕΔΡΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΩΗΝ ΑΣΤΕΓΩΝ – ΝΥΝ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ

ΟΝΟΜΑ	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΑΣΤΕΓΙΑ
Θ	ΑΡΡΕΝ	57	ΕΛΛΗΝΑΣ	ΙΔ.ΣΧΟΛΗ	ΑΓΑΜΟΣ	ΑΝΕΡΓΟΣ	ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
Κ	ΑΡΡΕΝ	65	ΕΛΛΗΝΑΣ	Τ.Ε.Ι. ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ	ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΣ	ΑΝΕΡΓΟΣ	ΕΝΟΙΚΙΟ
Β	ΑΡΡΕΝ	46	ΕΛΛΗΝΑΣ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΓΑΜΟΣ	ΑΝΕΡΓΟΣ	ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
Δ	ΑΡΡΕΝ	58	ΕΛΛΗΝΑΣ	ΙΔ, ΣΧΟΛΗ	ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ	ΑΝΕΡΓΟΣ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ ΟΙΚΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΣΤΕΓΟΥΣ»

Α. Ποιοτική έρευνα με τους νυν ωφελούμενους του προγράμματος με Διαχειριστή Φορέα ΕΔΡΑ

Ο Θ. είναι Έλληνας 57 ετών, ανύπαντρος. Έχει τελειώσει το Δημοτικό και για 4 χρόνια φοιτούσε σε νυχτερινή σχολή για να αποκτήσει δίπλωμα ως μηχανικός αυτοκινήτων. Πριν καταλήξει άστεγος κατοικούσε την πατρική οικία και εργαζόταν σε μια οικογενειακή επιχείρηση.

Πως μείνατε άστεγος; *« Έκανα φυλακή, ο πατέρας μου μετά δεν με μάζεψε σπίτι. Κοιμόμουν σε αυτοκίνητο, δεν είχα κάποιον να με βοηθήσει, οικογένεια, έναν φίλο. Δεν έβρισκα και δουλειά..... Από την τελευταία δουλειά, ένα εργοστάσιο, με διώζανε τότε με την covid, με βάλανε να φύγω μόνος μου, οικιοθελώς »*

Για το πρόγραμμα πως ενημερωθήκατε; *«Από τον Δήμο μου το είπαν όταν έκανα χαρτιά για να πάρω ΕΕΕ»*

Πως σας φάνηκε η διαδικασία για να μπείτε στο πρόγραμμα; Δυσκολευτήκατε να μαζέψετε τα δικαιολογητικά; *«εγώ δεν ασχολήθηκα καθόλου, από τον Δήμο και τα παιδιά εδώ του προγράμματος έκαναν τα πάντα.»*

Τώρα έχετε βρει μια εργασία; *«όχι, όμως ψάχνουν και τα παιδιά και εγώ. Θέλω να δουλέψω, πολλές φορές μαζεύω μπουκάλια και τα πάω ανακύκλωση στον ΑΒ για να πάρω κάτι ψιλά»*

Παίρνετε το ΕΕΕ. Προτιμάτε μια δουλειά από αυτό το επίδομα; *«ναι, θα το αφήσω, βέβαια θα το αφήσω. Μια κανονική δουλειά θέλω»*

Όσο ήσασταν έξω, αντιμετωπίσατε κάποια άσχημη συμπεριφορά από τον κόσμο; *«βέβαια, ναι. Με απέφευγαν, με έλεγαν αλήτη, ο βρωμιάρης. Είναι πρεζάκιας, μπεκρής. Μέχρι και την αστυνομία φώναζαν. Εγώ δεν τους πείραζα....»*

Την εποχή αυτή που δεν είχατε σπίτι, είχατε πάει στον ΟΑΕΔ για να σας βοηθήσουν για δουλειά; *«ναι, είχα γραφτεί στον ΟΑΕΔ στην Ομόνοια, περνούσα κάθε 10 μέρες, αλλά τίποτα κι από εκεί. Έψαχνα κι εγώ από μόνος μου όμως»*

Ποιος ήταν ο φόβος σας το διάστημα που ήσασταν ολομόναχος; *«εγώ δεν φοβόμουν τίποτα. Εγώ δεν ενοχλούσα κανέναν και ούτε ήθελα να με ενοχλούν»*

Έχει αλλάξει η ζωή σας προς το καλύτερο με πρόγραμμα; *«ακόμα προσπαθώ να μπω σε μια σειρά, το προσπαθώ κι εγώ»*

Η συνεργασία σας εδώ με τους υπαλλήλους του προγράμματος πως είναι; Είστε ευχαριστημένος; *«τα παιδιά είναι πολύ καλά, με βοηθάνε πολύ. Πηγαίνω και σε συνεδρίες που κάνουμε στο πρόγραμμα, μιλάω με ψυχολόγο στον δήμο, μου έχουν κάνει και όλα τα χαρτιά και παίρνω ΕΕΕ, ΤΕΒΑ»*

Όταν λήξει το πρόγραμμα τι σκέφτεσαι να κάνετε;; *«πιο πολύ φοβάμαι μήπως μου σταματήσει η επιδότηση που παίρνω. Το ΕΕΕ είναι λίγο, αλλά είναι μια ασφάλεια κι αυτό. Δεν φοβάμαι την αστεγία. Σκέφτομαι στο μέλλον να μείνω με τον αδελφό μου στο πατρικό. Είναι κι αυτός μόνος του και έχει και πρόβλημα υγείας. Κάπως έτσι το σκέφτομαι όταν τελειώσει το πρόγραμμα. Όχι με τίποτα άστεγος»*

Πως θα χαρακτηρίζατε το πρόγραμμα; *«πιστεύω πως είναι και απαραίτητο και επιτυχημένο. Δεν ξέρετε πόσος κόσμος είναι έξω και υποφέρει, ζει στη δυστυχία και έχει ανάγκες. Είναι άνθρωποι»*

Πρέπει να συνεχιστεί το πρόγραμμα; *«και βέβαια ναι. Είναι απαραίτητο να συνεχιστεί, ο δρόμος έχει ανθρώπους όλων των ηλικιών»*

Ξέρετε εσείς άλλα άτομα που θα μπορούσαν να μπουν στο πρόγραμμα, να τους ενημερώσετε; *«εγώ δεν έχω φίλους άστεγους. Δεν έχω δηλ φίλους γενικά. Έχω έναν αδελφό και το σκυλάκι μας, δεν κάνω παρέες εγώ. Δεν υπάρχουν φίλοι, κοιτάζουν να σου κάνουν κακό»*

Έχετε εμπιστοσύνη στο Κράτος ότι μπορεί να σας βοηθήσει στα προβλήματά σας; *«όχι, δεν έχω καμία εμπιστοσύνη, ψίχουλα δίνουν όλοι, κάτι λίγο αυτή η κυβέρνηση πάει να κάνει, αλλά δεν έχω εμπιστοσύνη»*

Εσείς τι θα προτείνατε για να δουλέψει καλύτερα το πρόγραμμα; *«πρέπει να δώσουν παράταση, όχι όμως σε όλους. Σε αυτούς που δεν έχουν βρει δουλειά»*

Ο Κ. είναι 65 ετών, Έλληνας, διαζευγμένος, πατέρας ενός αγοριού. Έχει τελειώσει Τ.Ε.Ι. Γεωπονίας αλλά δεν έχει ασχοληθεί ποτέ με τον κλάδο. Πριν την αστεγία του ζούσε στο ενοίκιο.

Ποια ήταν η κατάστασή σας πριν το πρόγραμμα; *«Πέρασα δύσκολα σαν παιδί γιατί ο πατέρας μου σκοτώθηκε όταν εγώ πήγαινα Β Δημοτικού και το σπίτι μας το πήρε ο θείος μου. Έχω κάνει στη ζωή μου διάφορες δουλειές, εκτός από αυτό που σπούδασα. Ελαιοχρωματιστής, ναυτικός, μουσικός, ότι μπορείς να φανταστείς.»*

Εδώ πως ήρθατε; *«κοιμόμουν στο συνεργείο ενός φίλου μου. Για να μην είμαι στο παγκάκι, με έβαλε στο συνεργείο για τον ύπνο μου, ήμουν 44 κιλά. Μου έδινε και 3€ την ημέρα να παίρνω να τρώω ένα κουλούρι, ακόμα δεν ήξερα για τα συσσίτια. Εγώ του έβαψα το συνεργείο όλο. Αυτός μου είπε να βρω την κοινωνικό λειτουργό. Έμεινα ευχαριστημένος από την ενημέρωση στο δήμο και έτσι ήρθα.. Τα χαρτιά τα μάζεψα μαζί με την πρώην γυναίκα μου αλλά δεν τα κατάφερα όλα και ανέλαβαν οι υπάλληλοι.»*

Πριν το συνεργείο; *«ήμουν 9 χρόνια σε έναν Ξενώνα στον Καρέα.»*

«Δουλειά δεν έβρισκα γιατί ήμουν μεγάλος και δεν με έπαιρναν. Έμπαινα σε επιδοτούμενα προγράμματα και πήγαινα.»

Έχει αλλάξει η ζωή σας τώρα με το πρόγραμμα; *«πάρα πολύ. Είναι σημαντικό ότι έχω ένα σπίτι, έχω 3μήνες τώρα που έχω μπει μέσα, προσαρμόζομαι σε αυτό που είχα πριν χρόνια. Έχω μεγάλη βοήθεια από τον Γιώργο (υπάλληλος του προγράμματος) και καλή συνεργασία»*

Πως σας φέρονταν ο κόσμος πριν; *«αν και είμαι κοινωνικός γενικά, δεν είχα επαφές πολλές- πολλές με τους άλλους, απέφευγα να τους μιλήσω»*

«Πως έμεινα άστεγος; εγώ φταίω, έχω κάνει πολλά λάθη. Το παιδί μου δεν μου μιλάει, δεν θέλει μαζί μου καμία επαφή»

Ανησυχείτε τι θα κάνετε μετά το πρόγραμμα; *«προπονούμαι πως θα περνάω με λίγα χρήματα. Τώρα δεν χαλάω λεφτά ούτε για το ρεύμα, θα μπω και στο ΤΕΒΑ»*

Τι πιστεύετε για το πρόγραμμα; Βοηθά στην κατάστασή σας; *«είναι το καλύτερο που έχω δοκιμάσει, εγώ μεγάλωσα σε οικοτροφείο. Πολύ μεγάλη βοήθεια, ξαφνικά βρίσκεσαι σε ένα σπίτι με οικοσκευές δικές σου, με αυτό το πρόγραμμα ξεκόλλησα από τον ξενώνα. Ναι, θέλω να συνεχιστεί, πρέπει να συνεχιστεί. Βοηθά κόσμο. Και το ΕΕΕ πρέπει να είναι μεγαλύτερο, 300€»*

Μεταδίδετε εσείς την πληροφορία σε άλλους; *« ναι, έχω βοηθήσει άλλους άστεγους. Στον ξενώνα πάνε πάρα πολλοί. Τους λέω να πάνε στον κοινωνικό λειτουργό της περιοχής τους, αυτός είναι η βάση που θα βοηθήσει στην πορεία».*

«Αν έχω εμπιστοσύνη στο κράτος; όχι βέβαια. Ενώ μπορεί να βοηθήσει και να δώσει λύσεις για να μην υπάρχει δυστυχία, δεν το κάνει»

«Τι προτείνω εγώ; Πρέπει σε εμάς που δεν έχουμε ένσημα να δίνεται μεγαλύτερο βοήθημα. Τι θα κάνω εγώ μετά; Θέλω να ξαναγυρίσω στην γυναίκα μου αλλά αν δεν γίνει αυτό;»

Ο Β. είναι 46 ετών. Έλληνας, άγαμος, τελείωσε Γυμνάσιο, πριν την αστεγία έμενε στο πατρικό του.

«έχω δουλέψει με ένσημα πολλά χρόνια. Σε κατασκευαστικές, σε ταξί, είχα ταβέρνα. Πληροφορήθηκα από την κοινωνική υπηρεσία του δήμου για το πρόγραμμα και είμαι πολύ ευχαριστημένος που με πήραν. Με την διαδικασία μου έδωσαν την κατεύθυνση και ανέλαβα εγώ τα δικαιολογητικά»

Υπήρξατε θύμα κακοποιητικής συμπεριφοράς κατά την αστεγία σας; *«δεν είχα ποτέ πάρε-δώσε με κανέναν, έμενα σε μια αποθήκη, δεν με έβλεπαν. Η συνεργασία μου με τα παιδιά από το πρόγραμμα είναι αρκετά καλή, δεν έχω παράπονο, με έχουν εντάξει στο ΕΕΕ, στο ΤΕΒΑ, συμμετέχω σε συμβουλευτικές συνεδρίες, πάω σε θέατρο»*

Η αιτία της αστεγίας σας; Τι φοβόσασταν τότε, τι φοβάστε μετά τη λήξη του προγράμματος; *«η οικονομική κρίση με έκανε άνεργο. Από εκεί και μετά όλα ήταν δύσκολα, δεν φοβήθηκα κάτι, αλλά είχα την ανασφάλεια για τα χρήματα που μου έλλειπαν και για το φαγητό. Η επιβίωση. Πάλι για μετά η ανασφάλεια με τρώει, πως θα αποκατασταθώ, τι θα γίνω».*

Με τον ΟΑΕΔ είχατε επαφή για εργασία; *«δεν είναι βασικό η εργασία, βασικό είναι κάποιο πρόγραμμα να σε προστατεύσει την δύσκολη στιγμή. Αυτό το πρόγραμμα είναι πετυχημένο γιατί μου έχει λύσει πολλά προβλήματα. Βασικά δούλευα, μετά με πήρε η κάτω βόλτα, με το πρόγραμμα παίρνω ένα επίδομα. Ευχαρίστως θα άφηνα το ΕΕΕ για μια σοβαρή δουλειά»*

«Εγώ ναι έχω εμπιστοσύνη στο κράτος ότι μπορεί να με βοηθήσει, όπως τώρα. Προτείνω να συνεχιστούν τέτοια προγράμματα, είναι σημαντικά για ανθρώπους σαν κι εμένα που μπορούμε να ενταχθούμε με μια καλή δουλειά. Μια δουλειά που θα μου εξασφαλίσει όχι ένα επίδομα αλλά έναν μισθό»

Ο Δ. είναι 58 ετών, Έλληνας, έχει μια κόρη με σύμφωνο συμβίωσης. Έχει τελειώσει μια ιδιωτική τεχνική σχολή ηλεκτρολόγων. Είχε ιδιόκτητο σπίτι πριν την αστεγία.

«Έμαθα για το πρόγραμμα στο λογιστικό γραφείο που είχα πάει για μια αίτηση και μετά πήγα στην κοινωνική υπηρεσία του δήμου όπου είχα μια πολύ καλή ενημέρωση, μάζεψα όλα τα δικαιολογητικά ο ίδιος»

Έχει αλλάξει η ποιότητα ζωής σας με την ένταξή σας στο πρόγραμμα; *«ναι, αρκετά. Το πρόγραμμα βοηθά πολύ, έχω κάπου να μείνω, τα βασικά μου είδη, χρειάζομαι λίγη δουλίτσα μέχρι να προσαρμοστώ»*

Υπήρξαν κακοποιητικές συμπεριφορές από τον κοινωνικό περίγυρο τις δύσκολες εποχές; *«μερικές φορές ναι, αλλά εγώ βάζω Χ σε αυτούς που με προσβάλλουν. Είχα λόγους υγείας που δεν μπορούσα να δουλέψω και έμεινα άνεργος για καιρό και μετά άστεργος. Είχα θρομβώσεις στα πόδια μου»*

«εδώ στο πρόγραμμα, μπαίνω σε μια σειρά, με βοηθά που παίρνω το ΕΕΕ, το ΤΕΒΑ, παίρνω μέρος σε συμβουλευτικές συνεδρίες, μου κάνει καλό αυτός ο τομέας. Ο φόβος και η αγωνία μου πριν μπω στο πρόγραμμα ήταν πως θα γίνω καλύτερος από αυτό που ήμουν. Θέλω όμως να τελειώσω χθες με το πρόγραμμα, δεν έχω επαναπαυτεί, να έρθει άλλος στη θέση μου, εγώ θέλω μια δουλειά να ξαναμπώ στη ζωή»

Με τον ΟΑΕΔ τι γίνεται; *«α, έχω χρόνια να πάω, στην αρχή πήγαινα για τα γραφειοκρατικά, κάρτα ανεργίας και τέτοια. Δουλειά, όχι δεν βρήκαμε»*

Τι γνώμη έχετε για τέτοιες παρεμβάσεις, τι προτείνετε εσείς; *«τέτοια προγράμματα είναι καλό να υπάρχουν, όχι για εμένα, εγώ βοηθήθηκα, για άλλους. Όμως να μην πάνε*

άσκοπα, σε χαραμοφάηδες, που δεν τα έχουν ανάγκη. Εγώ βλέπω άλλους άστεγους αλλά δεν τους μιλάω για το πρόγραμμα, δεν τους μιλάω καθόλου, δεν είναι καλοί άνθρωποι. Έχει ανάγκη από μια καλή προβολή το πρόγραμμα, να το μάθει ο κόσμος. Το κράτος; ποιο κράτος, την καρέκλα θέλουν όλοι»

B. Ποιοτική έρευνα με τους διαπιστευμένους υλοποίησης του Προγράμματος

1) **Δήμος Ρόδου** (Δικαιούχος Φορέας), συνέντευξη με την Κοινωνικό Λειτουργό υπεύθυνη του προγράμματος.

Διαχειριστής προγράμματος: ΚΟΛΟΣΣΟΣ 2047, δραστηριοποιείται με θέματα κοινωνικής ανάπτυξης και συνοχής αλλά και με θέματα τουρισμού, περιβάλλοντος κλπ.

Το πρόγραμμα στο δήμο ξεκίνησε το 2022 με λήξη το 2024. Στεγάζει 20 νοικοκυριά, περίπου 46 άτομα και προϋπολογισμό 377.000€ από εθνικούς πόρους. Οι άστεγοι προέρχονται από την καταγραφή αστέγων του Κέντρου Κοινότητας, από τον Ξενώνα θυμάτων βίας, από Δομές, και από την Εκκλησία.

Σε ερώτηση για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των αστέγων: *«Το προφίλ των ωφελούμενων αποτελεί μια ετερόκλητη ομάδα θυμάτων κακοποίησης, άτομα που βρέθηκαν άστεγα για οικονομικούς λόγους και χωρίς υποστηρικτικό περιβάλλον»*

Ως αιτία αστεγίας: *«έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος και ανεργία»*

Σχετικά με την αγορά εργασίας και την κατάρτιση: *«τις δουλειές τις βρίσκουμε εμείς από στόμα σε στόμα, υπάρχουν ιδιαιτερότητες όπως προβλήματα υγείας, άτομα μεγάλης ηλικίας, δεν είναι υποστηρικτικός ο ΟΑΕΔ και οι εργοδότες πρέπει να δείχνουν κατανόηση. Η κατάρτιση εξαρτάται από τα νοικοκυριά. Βοηθά κάποιες μητέρες να αποκτήσουν δίπλωμα οδήγησης, συμμετέχουν σε ομαδικές δράσεις όπως η υποστήριξη για σύσφιξη κοινωνικών δεσμών και επανάκτηση κοινωνικοποίησης. Σε σχολεία δεν έχουμε ενδιαφέρον συμμετοχής»*

Σε ερώτηση εάν η παρατεταμένη αστεγία σκληραίνει την επανένταξή τους και πως είναι η συνεργασία μαζί τους: *«είναι δύσκολη η επανένταξη. Στην αστεγία οι άνθρωποι χάνουν βασικές κοινωνικές δεξιότητες. Γίνεται σκληρή δουλειά για να ξαναβρούν*

ικανότητες όπως να εκφέρουν λόγο, να μάθουν να ζουν πάλι σε σπίτι, να διαχειρίζονται τον εαυτό τους σε νέα δεδομένα. Ο δρόμος τους σκληραίνει, δεν εμπιστεύονται τους άλλους, περνά καιρός για να δείξουν φιλικότητα· πρέπει να κερδίσεις την εμπιστοσύνη τους. Εμπνέονται πολύ από το πρόσωπο αναφοράς, έχουν ανάγκη έναν καθοδηγητή. Περνούν να μου που μια καλημέρα και αναστατώθηκαν όταν είχα πάρει άδεια και δεν με έβλεπαν ».

Αναφορικά με τον βαθμό επανένταξης: «πολύ δύσκολο. Δεν είναι απλή η επανένταξη, χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια από τα άτομα αυτά. Έχουν στο δρόμο με μοναδικό μέλημα την επιβίωση. Όταν μπουν σε ένα σπίτι και εξασφαλιστεί η επιβίωση τότε αναδύονται άλλες καταστάσεις. Μοναξιά, κατάθλιψη, φοβίες»

Σε ερώτηση εάν έχει παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια υλοποίησης του προγράμματος ή εάν επαρκεί το προσωπικό: «λειτουργούμε βάσει οδηγού εφαρμογής ή θα μιλήσουμε με το υπουργείο. Ένας κοινωνικός λειτουργός δεν φτάνει, ο κάθε ένας άστεγος χρειάζεται αρκετή δουλειά, βοήθα και η επιστημονικά υπεύθυνη του προγράμματος»

Αναφορικά εάν το κράτος ωθεί προς την επισφάλεια (πλειστηριασμοί, ευέλικτες εργασίες, ενεργειακή πενία, κόκκινα δάνεια κλπ) και πως αυτό αντισταθμίζεται με τον τομέα πρόληψης: «η πρόληψη είναι ένας τομέας που υστερεί. Από το κράτος δεν δίνονται διέξοδοι για τα παραπάνω π.χ. στα ακριβά ενοίκια· όχι μόνο δεν δίνονται λύσεις αλλά και λόγω covid έχουμε πιο πολλούς άνεργους, οι οικογένειες αντιμετωπίζουν επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης γενικά, οι νεοάστεγοι είναι δίπλα μας»

Σχετικά εάν είμαστε προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουμε ένα νέο κύμα αστέγων: «εμείς σαν δήμος έχουμε μια σχετική αντοχή, έχουμε ξενώνες θυμάτων βίας κυρίως για γυναίκες με παιδιά, δομές αστέγων, βοηθούν και οι ΜΚΟ, κάποιες δωρεές»

Πως αντιμετωπίζει η τοπική κοινωνία τους αστέγους; «Υπάρχει προκατάληψη. Επιφανειακά είναι όλοι ευαίσθητοι. Μας λένε: σαν δήμος, βοηθείστε. Όταν πάμε και τους ζητάμε να νοικιάσουμε το σπίτι τους μας λένε: εγώ, δεν βάζω άστεγο στο σπίτι μου.»

Πως επηρεάζει το πρόγραμμα την ποιότητα της ζωής τους; «ανησυχούν πολύ. Παρουσιάζουν κινητικότητα, δεν θέλουν να ξαναβρεθούν στο δρόμο, προετοιμάζονται

για το μέλλον και φοβούνται πολύ. Όταν λήξει το πρόγραμμα δεν μπορούν να ξαναενταχθούν σε αυτό, οπότε αυτός είναι ο φόβος τους. Τι θα κάνουν μετά»

Μιλάμε για κατάσταση που ανακυκλώνεται; «δυστυχώς ναι. Εάν δεν γίνει επανένταξη τα πράγματα οδηγούνται στην πρότερη κατάσταση. Τα μέτρα και τα εφόδια είναι δραστικά για αυτούς που όντως θέλουν την επανένταξη και το παλεύουν πολύ»

Σχετικά με την ποιότητα της ιδιότητας του πολίτη και τα κοινωνικά τους δικαιώματα: «έχουν απολέσει τα κοινωνικά δικαιώματά τους από τη στιγμή που βρέθηκαν στο δρόμο. Έχουν χάσει τις δεξιότητες που είχαν όταν βρέθηκαν στο περιθώριο, κάνουν αγώνα για την καλύτερευση της ζωής τους»

Ποια η άποψή σας για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος; «ο δήμος έχει κάνει μελέτες και εκθέσεις για την αστεγία. Το πρόγραμμα με ποσοτικά δεδομένα είναι καλό, το ποσοστό των ωφελούμενων εργαζομένων για να δοθεί η χρηματοδότηση δεν είναι αυτοσκοπός, με ποιοτικά δεδομένα δεν είναι ολοκληρωμένο για εμάς που το βλέπουμε στην πράξη. Θα έπρεπε να υπάρχει ανοικτότητα του προγράμματος, να μην υπάρχει ημερομηνία λήξης στην προσπάθεια ένταξης. Θετικό στοιχείο είναι πως το πρόγραμμα δίνει εργαλεία για να δουλέψουμε για τους αστέγους, αλλά η ανοικτότητα που χρειάζεται, είναι κάτι που ακόμα δεν υπάρχει»

Στις δυσκολίες εφαρμογής του προγράμματος εντοπίζονται: «η εύρεση κατοικιών είναι δύσκολη, ως τουριστική περιοχή αντιμετωπίζουμε ακριβά ενοίκια και λιγοστά σπίτια διαθέσιμα, ενώ η προκατάληψη και ο ρατσισμός είναι μια πραγματικότητα. Υπάρχει μια δυσπιστία των ιδιοκτητών απέναντι στο Δήμο αλλά συνεργάζονται καλά με τον Διαχειριστή».

Το πρόγραμμα εντάσσει όλες τις περιπτώσεις αστέγων κάτω από την ίδια ομπρέλα, ενώ τα περιστατικά είναι ανόμοια μεταξύ τους. Εδώ έγκειται η ικανότητα της υπαλλήλου να διαχειριστεί και να προσαρμόσει τις διαφορετικές ανάγκες. Απευθυνόμαστε στο Κέντρο Κοινότητας για ψυχολόγο που όμως είναι ένα άτομο για ανάγκες του δήμου. Χρειαζόμαστε ψυχολόγο για το πρόγραμμα ή έναν εξωτερικό συνεργάτη».

Εστιάζοντας στα θετικά και αρνητικά στοιχεία; «έχουμε πολύ καλή συνεργασία με τη Διαχειριστική Αρχή, το πρόγραμμα είναι δομημένο αρκετά καλά, μας δίνει εργαλεία να το δουλέψουμε-χρηματοδότηση-, μπορώ να βοηθήσω. Το αρνητικό σημείο είναι πως είναι ένα κλειστό πρόγραμμα ενώ θα έπρεπε να τρέχει συνεχώς»

2) **Δήμος Χανίων** (Δικαιούχος Φορέας), συνέντευξη με την υπεύθυνη οικονομικής διαχείρισης του προγράμματος.

Διαχειριστής: Σύμπραξη Χανίων (ΜΚΟ από το 2011, πιστοποιημένος φορέας ISO9001:2015 Διαχείριση προγραμμάτων ευπαθών ομάδων).

Ξεκίνησε το πρόγραμμα 4/9/2022, έλαβε έγκριση για 19 νοικοκυριά, σύνολο 42 άτομα. Η καταγραφή αστέγων έγινε από τον δήμο σε υπνωτήρια, ξενώνες, δομές, από το μητρώο Κέντρο Κοινότητας των εγγεγραμμένων που λαμβάνουν ΕΕΕ, ή από πολίτες που ανέφεραν περιστατικά αστέγων. Ο προϋπολογισμός αναλογεί σε 400.000€

Ο προϋπολογισμός επαρκεί για τις ανάγκες των αστέγων;: *«η Σύμπραξη έχει αναλάβει τα ενοίκια των κατοικιών και ο Δήμος συμβάλλει στην πληρωμή του νερού. Υπάρχει και σχετική ευελιξία μεταξύ των ποσών από τον έναν πυλώνα σε άλλον, θεωρώ πως θα καλυφθούμε».*

Σχετικά με το προφίλ των ωφελούμενων και αν επιλέγεται αφρόκρεμα αστέγων ικανών προς εργασία (ως κίνητρο για τις δόσεις χρηματοδότησης): *«είναι άτομα που έρχονται από το Υπνωτήριο αστέγων του δήμου, κακοποιημένες γυναίκες από τον Ξενώνα, άτομα από σπίτια υπό έξωση, άτομα κοιμόντουσαν σε δρόμο, αυτοκίνητο, αποθήκη. Δεν επιλέγουμε ανάμεσά τους, είναι συνήθως Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης και σε ένα υψηλό ποσοστό άνω των 65 ετών. Δεν υπάρχει επιλογή αφρόκρεμας αστέγων, στο πρόγραμμα μπαίνουν αρκετοί ανίκανοι για εργασία. Υπάρχει ελαστικότητα, να μεν πρέπει να πετύχω το ποσοστό για να πάρω τη β' χρηματοδότηση, αλλά μπορεί να δουλεύω π.χ. για 1 μήνα. Το θέμα είναι να παλέψουν οι ίδιοι να βγουν από τη μιζέρια μέσω της εργασίας που τους επιδοτεί το πρόγραμμα».*

Σχετικά με τα αίτια: *«ειδικά στο δήμο μας δεν υπάρχει υψηλή ανεργία, έχουμε και εποχικές αγροτικές εργασίες, αλλά τα ακριβά ενοίκια και η αδυναμία πληρωμής αυτών, είναι λόγος αστεγίας. Όπως επίσης το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο που δεν επαρκεί για μια καλοπληρωμένη εργασία, η μεγάλη ακρίβεια, η έλλειψη οικογενειακού υποστηρικτικού περιβάλλοντος».*

Σχετικά αν το πρόγραμμα εξειδικεύεται ως προς την ετερογένεια του πληθυσμού αστέγων: *«εδώ οι περισσότεροι έχουν διαγνωσμένα ή μη, ψυχικά προβλήματα. Πρέπει να παρακολουθούν υποχρεωτικές συνεδρίες σε δημόσιες δομές. Το πρόγραμμα δε*

εξειδικεύεται, οπότε καλούμαστε εμείς να διαχειριστούμε τις περιπτώσεις. Άλλη μεταχείριση χρειάζεται ο ψυχικά άρρωστος, άλλη ο τοξικοεξαρτημένος. Από τη μεριά του ο δήμος συνεισφέρει στο πρόγραμμα με ψυχολόγο αλλά με υποστελέχωση».

Ακολουθούνται θεσμικές προδιαγραφές για τις κατοικίες: «ναι, ακολουθούνται οι νομοθεσίες, δεν νοικιάζουμε υπόγεια, ημιυπόγεια, ζητάμε ενεργειακά πιστοποιητικά. Τα χρήματα από το πρόγραμμα δεν επαρκούν για να βρούμε ποιοτικά σπίτια, εδώ στα Χανιά δεν βρίσκει ο καθηγητής ή ο φοιτητής σπίτι. Έχουν γεμίσει Airbnb και πανάκριβα ενοίκια η αγορά»

Πως διαχειρίζονται τις γραφειοκρατικές δυσκαμψίες: «διαθέτουμε εμπειρία μεγάλη από προηγούμενα έργα, πραγματοποιούμε διαδικτυακές συναντήσεις με το Υπουργείο και με τη Διαχειριστική Αρχή, ανταλλαγή e mail. Επιπλέον διαβάζουμε αρκετά και μόνοι μας και πραγματοποιούμε δια ζώσης συναντήσεις για ανταλλαγή καλών πρακτικών».

Σχετικά με την επανένταξη: «καθόλου εύκολη υπόθεση. Αρκεί να σου πω πως τους μαθαίνουμε βασικά πράγματα για το σπίτι, πως θα το στήσουν, πως καθαρίζουν. Ακόμα πιο δύσκολο κομμάτι η ένταξη στην αγορά εργασίας. Αφήνονται, λένε πως έως εδώ φτάνω, θα ζήσω με τα συσσίτια και τα 200€ από το ΕΕΕ. Το κράτος μου χρωστάει και πρέπει να πληρώσει»

Επαπειλείται ο ωφελούμενος με τη λήξη του προγράμματος; : «κινδυνεύουν ναι. Το πρόγραμμα τους παρακολουθεί 2 χρόνια και άλλα 2 μετά τη λήξη. Είναι βασικό να ξέρουμε τι γίνεται με αυτούς τους ανθρώπους. Δεν μπορούν να ξαναμπούν στο πρόγραμμα ακόμα και αν πληρούν τις προϋποθέσεις. Παίρνουν από το πρόγραμμα βάσεις, έχουν αποκτήσει την εμπειρία να προχωρήσουν στη ζωή, έχουν έρθει σε επαφή με δομές υγείας, κοινωνικά φαρμακεία. Δεν καταλήγουν όλοι πάλι στο δρόμο, όμως είναι και αυτοί που δεν θέλουν να προχωρήσουν. Ο φόβος υπάρχει για τους 65 ετών και άνω που δεν δουλεύουν. Πρέπει να υπάρχει μέριμνα για αυτούς π.χ. κάποιο ΕΣΠΑ για μικρούς ξενώνες 10 δωματίων.»

«Δεν είμαστε έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε αστέγους, ειδικά με αυτά τα ενοίκια. Πρέπει από το κράτος να μπει ένα πλαφόν, φορολογικά κίνητρα για τους ιδιοκτήτες. Το κράτος ωθεί στην αστεγία από τη στιγμή που δεν έχει μέτρα πρόληψης. Ούτε πρόνοια υπάρχει για τους αποφυλακισμένους»

Σχετικά με την αγορά εργασίας: «οι δουλειές βρίσκονται μέσω δικών μας γνωριμιών, ο ΟΑΕΔ δεν είναι αποτελεσματικός. Βρίσκουμε υγιείς εταιρίες και κάνουμε εμείς τις συνεννοήσεις με τους εργοδότες. Και οι ωφελούμενοι ψάχνουν μόνοι τους. Τους προετοιμάζουμε να είναι οκ με τα ωράρια διότι από τον δρόμο σε μια κανονικότητα ωραρίου δεν είναι εύκολη υπόθεση».

Πως είναι η συνεργασία με τους ωφελούμενους; : «όχι εύκολη, στη δύσκολη στιγμή βγάζουν τον σκληρό εαυτό. Δεν θέλουν να σκέφτονται το τέλος του προγράμματος, μένουν στο τώρα. Όμως υπάρχουν και καλές επικοινωνίες ατόμων με την κοινωνική λειτουργό. Γενικά είναι μια σχέση που θέλει προσπάθεια για να ισορροπήσει».

Πως βλέπετε εσείς το πολιτικό κόστος αυτής της δημόσιας πολιτικής; : «εννοείται πως πρέπει από κεντρικά να δοθεί η απαραίτητη σοβαρότητα για την αστεγία. Αλλά και από κάτω, ο Δήμος πρέπει να κάνει ορατές τις ανάγκες. Πως να εφαρμόσεις μια τέτοια πολιτική χωρίς να έχεις διαθέσιμα σπίτια; Καλό είναι να σχεδιαστεί μια πολιτική με κοινωνική ανάπτυξη και να σχεδιαστεί με προτάσεις από κάτω»

Σε ποιες δυσκολίες στέκεστε; «δεν μπορούμε να καλύψουμε υπαρκτές ανάγκες. Αναφέρω την περίπτωση μιας πρώην κεραμοποιού που της τα έφερε ανάποδα η ζωή και έμεινε άστεγη ενώ λόγω ηλικίας δεν μπορεί να εργαστεί και κάνουμε προσπάθειες για να της βγάλουμε μια σύνταξη. Η Σύμπραξη της αγόρασε υλικά για να δημιουργήσει καλλιτεχνήματα και θα διοργανώσουμε τον Οκτώβρη μια έκθεση ζωγραφικής σε χώρο που της βρήκαμε εμείς για να βοηθηθεί μέσω των έργων της στα πλαίσια μιας mini ημερίδα αστεγίας. Δεν είμαστε στελεχωμένοι, δεν έχουμε ένα άτομο ως συνοδό εργασίας π.χ. συνοδό ΑΜΕΑ που είναι χρήσιμο για τις συναντήσεις με τους εργοδότες. Ένα τέτοιο άτομο είναι απαραίτητο για να προλειάνει την ένταξή τους στη αγορά εργασίας, θα τα υποστηρίξει στο πως θα ντυθούν, πως θα μιλήσουν, διότι δεν προσαρμόζονται εύκολα. Η επανένταξη απαιτεί κοινωνικοποίηση»

3) **Δήμος Ιωαννιτών** (Δικαιούχος Φορέας), συνέντευξη με την Κοινωνικό Λειτουργό του δήμου, υπεύθυνη διαχείρισης του προγράμματος.

Διαχειριστής: ΕΨΕΠ, δραστηριοποιείται από το 2003 στην κοινωνική στήριξη και ένταξη, χειρίζεται και άλλα επιδοτούμενα προγράμματα.

Το πρόγραμμα ξεκίνησε 7/7/2022, έχουν εγκριθεί 20 νοικοκυριά, 41 άτομα, ενώ υπάρχει λίστα αναμονής. Ο προϋπολογισμός είναι 400.000€.

Πως βρίσκετε τα άτομα, κάνετε επιλογή; : *«συνεργαζόμαστε με το Κέντρο Κοινότητας, το Υπνωτήριο αστέγων, Ξενώνα κακοποιημένων γυναικών, από τη λίστα εγγεγραμμένων του ΕΕΕ, μέσω Εισαγγελικής Αρχής. Επίσης διαχέεται η πληροφορία και έχουμε και από το δρόμο άτομα που γνωρίζονταν μεταξύ τους, έχει αυτό το καλό η περιφέρεια. Έχουμε ολοκληρώσει τη διαδικασία και τώρα έχουμε λίστα αναμονής. Επιλογή κάνουμε όπως και αξιολόγηση, έχουμε απορρίψει άτομα με ψυχικά προβλήματα που δεν επέτρεπαν την συνεργασία, ή άλλα άτομα, για να φτάσεις στο δρόμο υπάρχει παρελθόν βίας, ουσιών....»*

Σχετικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των αστέγων του δήμου σας; *«οι περισσότεροι είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, όμως έχουμε δύο άρρενες ΠΕ, ρομά, μετανάστες και πρόσφυγες με νόμιμα έγγραφα, κακοποιημένες γυναίκες»*

Σχετικά με τα αίτια αστεγίας; *«στο δήμο μας αιτία είναι η επαπειλούμενη αστεγία, άτομα υπό έξωση, η κακοποίηση, οι ατομικές επιλογές, χρήση ουσιών, έλλειψη υποστήριξης. Η ανεργία δεν είναι εδώ σημαντικός λόγος»*

Για το αν εξειδικεύεται το πρόγραμμα κατά περιπτώσεις; *«το πρόγραμμα έχει το γενικό πλάνο. Την εξειδίκευση για τις ειδικές περιπτώσεις θα την κάνω εγώ και οι υπεύθυνες από ΕΨΕΠ»*

Σχετικά με το αν το πρόγραμμα λειτουργεί βάσει προϋπολογισμού ή βάσει πραγματικών αναγκών; *«είναι μια μέση κατάσταση. Κανονικά προέχει η ένταξη μέσω εργασίας ώστε με τη λήξη ο ωφελούμενος να μην έχει ανάγκη κανένα δήμο ή πρόγραμμα. Το να επιδοτείς για 2 χρόνια χωρίς να εξασφαλίζεται μια εργασία που θα υποστηρίξει την πορεία του άστεγου, δεν είναι κάτι ολοκληρωμένο. Χωρίς εργασία οι ωφελούμενοι μετά θα χρωστούν και ενοίκιο και ΔΕΚΟ, είναι προδιαγεγραμμένο πως θα βρεθούν στην ίδια θέση. Δεν στέκονται στα πόδια τους με επιδόματα ή μικρές δουλειές. Απευθύνεται σε αυτούς που έχουν παραπάνω δυνατότητες, και χρειάζονται λίγο σπρώξιμο».*

Το θέμα εύρεσης κατοικίας; *«ψάχνουμε να βρούμε σπίτια που ανταποκρίνονται στις σχετικές προδιαγραφές. Στα Γιάννενα είναι δύσκολο να βρεθούν σπίτια οι φοιτητές βγάζουν και ολόκληρο έτος σε ενοικιαζόμενα ξενοδοχεία. π.χ. ψάχναμε σπίτι από*

1/10/2022 και βρήκαμε 3/2023. Έχουμε νοικοκυριό 5 ατόμων και άτομο με κινητικά προβλήματα που δεν τους έβαζε κανείς στο σπίτι, συν του ότι η πρόσβαση για το ΑΜΕΑ ήταν εξαιρετικά δύσκολη, δυσκολευτήκαμε πολύ να τους βρούμε οικία».

Σχετικά με την εργασία: «δύσκολη υπόθεση. Χαμηλά μορφωτικά προσόντα, οι περισσότεροι έχουν βγάλει την Α' Γυμνασίου. Με τον ΟΑΕΔ συνεργαζόμαστε καλά και για εργασία και για κατάρτιση, αλλά οι ωφελούμενοί μας είναι γερασμένος πληθυσμός κυρίως με προβλήματα υγείας και χωρίς εργασιακό παρελθόν, η κινητοποίησή τους είναι δύσκολη. Όχι γιατί επαναπαύονται στο ΕΕΕ αλλά λόγω περιθωριοποίησης θεωρούν πως δεν αξίζουν τίποτα. Το βλέπω ως κοινωνικό φαινόμενο και όχι τόσο ατομικό. Έχουμε έναν μαθηματικό που εργάζεται τώρα σε φροντιστήριο, έχουμε έναν κύριο που λόγω πτυχίων και πολλών προσόντων (8 σελίδες το βιογραφικό του), πρώην διευθυντικό στέλεχος που έπεσε έξω, δεν μπορούμε εύκολα να του βρούμε κάτι ανάλογο, ενώ μια κυρία άρπαξε την πρώτη δουλειά που της βρήκαμε και πηγαίνει πολύ καλά η ένταξή της. Μετά υπάρχουν και άλλα θέματα, έχουμε βρει εργασία σε μια κυρία αλλά δεν υπάρχει τρόπος να αφήσει το βρέφος της σε δημόσιο βρεφονηπιακό σταθμό διότι βρίσκεται η γυναίκα αυτή σε έναν δικαστικό κυκεώνα με τον σύζυγό της. Πως θα πάει να δουλέψει, με το μωρό μαζί της;»

Η αστεγία σκληραίνει την επανένταξη; «ναι, αρκετά. Όσο είσαι εκτός κοινωνικού ιστού, αποστασιοποιείσαι. Χάνεις το νόημα όσο περνά ο καιρός, λες γιατί να επανενταχθώ; Είμαι στο περιθώριο και θα ξαναβρεθώ όταν λήξει το πρόγραμμα. Η ενεργοποίηση είναι ατομική υπόθεση, όμως από πίσω υπάρχει μια βαριά ψυχολογία και ένα άσχημο παρελθόν. Θεωρώ πως επιτυγχάνεται επανένταξη σε ποσοστό 5%-10% για άτομα που ήδη έχουν κινητοποιηθεί»

Πως ανταποκρίνεστε στις δυσκολίες του προγράμματος; «ακολουθούμε πιστά τον οδηγό εφαρμογής, επικοινωνούμε με την Διαχειριστική Αρχή, το Υπουργείο και με άλλους διαχειριστές πανελλαδικά»

Θεωρείτε πως υπάρχει υποστελέχωση για την ομαλή διαχείριση του προγράμματος; «υπάρχει υποστελέχωση σε επίπεδο δήμου γενικά. Εμείς που έχουμε και μετανάστες, δεν έχουμε διερμηνέα, έναν διαπολιτισμικό μεσολαβητή, χρέη ψυχολόγου διαχειριζόμαστε οι κοινωνικοί λειτουργοί. Θα έπρεπε να έχουμε τουλάχιστον εξωτερικό συνεργάτη. Επίσης εδώ και 1 χρόνο αιτούμαστε ένα forum μεταξύ των διαχειριστών για να ανταλλάσσουμε απόψεις»

Τα άτομα αυτά προσέρχονται στην κάλπη; *«Βεβαίως, κανονικά. Μάλιστα ψηφίζουν καθαρά με χαρακτήρα ρουσφετιού, με πελατειακό κριτήριο, όχι με ιδεολογικό. Νιώθουν υποχρέωση και θα την ανταποδώσουν με τη ψήφο τους »*

Εκπληρώνονται τα κοινωνικά τους δικαιώματα, η ιδιότητά τους ως πολίτες; *«μέσω του προγράμματος; δεν φτάνει αυτό, είναι ημίμετρο, αποσπασματικό. Οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι ενήμεροι για τα δικαιώματά τους, δεν ξέρουν τι θα πει ένσημο, καθαρός μισθός, άδεια, εργασιακό δικαίωμα και υποχρέωση. Χρειάζεται περισσότερη στόχευση για να μιλάμε για τα κοινωνικά δικαιώματά τους, να τους εξηγούμε και να τους ενδυναμώνουμε»*

Ποια η άποψή σας για το πρόγραμμα; *«δεν ανταποκρίνεται στο σύνολο των αστέγων, εμείς έχουμε λίστα αναμονής. Με ποια κριτήρια μας εγκρίνουν συγκεκριμένο αριθμό νοικοκυριών; Η υποστελέχωση των δήμων σχετίζεται άμεσα με την λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων που ο άστεγος φοβάται το μετά. Γιατί να αφήσει το υπνωτήριο που έχει σταθερή σίτιση για ένα διετές πρόγραμμα; Κάνω Κοινωνική Πολιτική σχεδιασμένη πάνω σε ένα σταθερό πλαίσιο με συνέχεια και όχι ημερομηνία λήξης. Σε συνεργασία με τους δήμους, εστιάζουμε στην πρόληψη, δεν εξυπηρετούν τα πυροτεχνήματα. Από την άλλη είναι ένα εργαλείο κινητοποίησης, πολλοί έχουν πάρει πτυχία υπολογιστή μέσω ΟΑΕΔ, μπαίνουν στην αγορά εργασίας, παίρνουν δίπλωμα οδήγησης, ενεργοποιούνται με τις συμβουλευτικές ομάδες μας, ξεκινούν με μια επιδοματική βοήθεια, είναι ένα βήμα για να ξαναεκκινήσουν τη ζωή τους όσοι το θέλουν πραγματικά, τους προσφέρονται τα εργαλεία »*

4) Δήμοι Περιστερίου-Αιγάλεω και Δήμοι Ιλίου-Αγ. Αναργύρων-Καματερού-Πετρούπολης (Δικαιούχος Φορέας στο Διαδημοτικό σχήμα), συνέντευξη με την Επιστημονικά Υπεύθυνη του προγράμματος.

Διαχειριστής: ΕΔΡΑ, δραστηριοποιείται από το 2001 στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας και υποστήριξη ευπαθών ομάδων.

Οι Δήμοι Περιστερίου-Αιγάλεω εγκρίθηκαν για 35 νοικοκυριά με 55 ωφελούμενους και προϋπολογισμό 575.000€, οι υπόλοιποι Δήμοι για 36 νοικοκυριά με 43 ωφελούμενους και προϋπολογισμό 575.000€.

Σχετικά με τις διαδικασίες εφαρμογής του προγράμματος: *«στα αρνητικά υπολογίζουμε την δυσκολία εύρεσης κατοικίας, υψηλά ενοίκια και συγκεκριμένο*

πλαφόν επιδότησης, οι ιδιοκτήτες είναι επιφυλακτικοί με το πρόγραμμα και δύσπιστοι ως προς το κράτος παρά τις εγγυήσεις. Αρνητισμό εισπράτουμε και από τους μεσίτες, ενώ δεν έχουμε και υποστήριξη από άλλους φορείς. Με ευαισθητοποιημένους ιδιοκτήτες σπιτιών έχουμε άριστη συνεργασία, οι συναλλαγές μας είναι απροβλημάτιστες. Οι ωφελούμενοι δεν επιλέγουν σπίτια κοντά στο κέντρο λόγω επικινδυνότητας. Στα θετικά στοιχεία υπολογίζουμε πως το πρόγραμμα στεγάζει τις οικογένειες, τους προσφέρει μια γέφυρα μετάβασης σε μια άλλη ποιότητα ζωής, ειδικά για τις μονογονεϊκές παρέχει τα εργαλεία αυτονομίας και αξιοποίησης της ευκαιρίας που τους δίνεται».

«Δεν επιλέγουμε τους πιο ικανούς άστεγους, πετυχαίνουμε τους στόχους για τη χρηματοδότηση, είναι ευέλικτο το πρόγραμμα»

Σχετικά με την επανένταξη: «γενικά δεν υπάρχει ιδιαίτερη δυσκολία, βρίσκουμε εύκολα εργοδότες, οι οποίοι δεν επιμερίζονται οικονομικό κόστος ούτε δεσμεύονται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Η δυσκολία έγκειται στο να ενεργοποιηθεί ο ωφελούμενος να δουλέψει. Επειδή έχει το μαξιλάρι του ΕΕΕ».

Αναφορικά με τον τομέα πρόληψης: «δεν υπάρχει κρατική πρόληψη. Τουναντίον, έχουμε αύξηση φαινομένου αστεγίας ειδικά με εξώσεις express».

Πως κρίνετε το μέτρο αυτό της ΚΠ σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα των αστέγων; «ένα πρόγραμμα από μόνο του δεν αρκεί για να γίνει δουλειά. Δεν προλαβαίνουν να αναδειχθούν τα κοινωνικά τους δικαιώματα και δεξιότητες σε τόσο μικρή διάρκεια. Επιπλέον υπάρχουν εξατομικευμένες ανάγκες, δεν χωρούν όλοι κάτω από την ίδια ομπρέλα. Αυτό το μέτρο είναι εξαιρετικό για την κινητοποίηση»

Ποιές οι προτάσεις επομένως για βελτιστοποίηση; «είναι σημαντικό να δοθούν επιπλέον κίνητρα στους ιδιοκτήτες σπιτιών, φοροαπαλλαγές. Σε πανελλήνιο επίπεδο πρέπει να υπάρξει ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για τους άστεγους. Η αστεγία έχει και αόρατη μορφή και είναι αυτή των επισφαλών κατοικιών, ατόμων που ζουν σε συνθήκες κινδύνου. Χρειάζεται ένα πρόγραμμα ανοικτού τύπου, μόνιμο και σταθερό. Δεν υπάρχουν κενές θέσεις, υπάρχει πληρότητα. Απαιτείται εξατομικευμένη παρέμβαση, όχι 2 χρόνια για όλες τις περιπτώσεις. Κάθε άστεγος είναι περίπτωση μοναδική και ιδιαίτερη»

Γ. Ποιοτική έρευνα με την κ. Προϊσταμένη Διεύθυνσης Διαχείρισης Συγγραματοδοτούμενων και Εθνικών Προγραμμάτων – Διαχειριστική Αρχή ΟΠΕΚΑ

Σχετικά με τον προϋπολογισμό του προγράμματος: « *το Στέγαση και Εργασία για τους αστέγους, αποκτά χαρακτήρα μόνιμης δημόσιας πολιτικής με την πρόβλεψη για ανά διετία εφαρμογή του με ετήσιο προϋπολογισμό 5.000.000,00€ και χρηματοδότηση από τον κρατικό προϋπολογισμό*»

Ποιο είναι το κυρίαρχο πνεύμα αυτής της συγκεκριμένης κοινωνικής πολιτικής; « *τα Στέγαση και Επανένταξη και Στέγαση και Εργασία αποτελούν την πρώτη θεσμοθετημένη προσπάθεια της χώρας να καταπολεμήσει την αστεγία με βιώσιμο τρόπο. Πριν, η έλλειψη στέγης αντιμετωπιζόταν με υπηρεσίες ανακουφιστικού χαρακτήρα που παρέχονταν από τα Κέντρα Κοινωνικής Προστασίας, Δήμους, ΜΚΟ κ.λπ. και αφορούσαν κατά βάση σε ορισμένες βασικές ανάγκες των αστέγων όπως σίτιση, καθαριότητα, προσωρινή στέγαση. Τα ανωτέρω Προγράμματα συνέδεσαν την προσπάθεια καταπολέμησης της αστεγίας ως πραγματικής κατάστασης με την υποστήριξη για εργασιακή ένταξη/επανένταξη, δίνοντας στους ωφελούμενους προοπτική για το μέλλον.*

Πως αποτιμάτε εσείς το πνεύμα αυτής της πολιτικής του προγράμματος; «*τα προγράμματα καταπολέμησης της αστεγίας δεν αποτελούν ταυτοχρόνως και προγράμματα αντιμετώπισης της αστεγίας. Η ολιστική αντιμετώπιση του φαινομένου δεν έχει να κάνει μόνο με την παροχή στέγης αλλά κυρίως με την πρόληψη των αιτιών που οδηγούν στην έλλειψη στέγης. Το θέμα είναι πολύπλευρο και διασυνδεδεμένο με τις κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα, καθώς και με το πλέγμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζει κάθε χώρα.*

Πως κρίνετε το τωρινό πλαίσιο προστασίας των αστέγων και γενικά την κοινωνική πολιτική στο θέμα της αστεγίας, ειδικά μετά την οικονομική και κοινωνική κρίση της χώρας μας; « *έχω την άποψη ότι τα ανωτέρω προγράμματα αποτελούν αποτελεσματικά και αποδοτικά εθνικά προγράμματα καταπολέμησης της αστεγίας και διασύνδεσης με δράσεις κοινωνικής ένταξης, ωστόσο η πρόληψη της αστεγίας θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ευρύτερου πολιτικού σχεδιασμού, που πρέπει να εμφορείται από θεματικές συνέργειες και πολιτικές συναινέσεις*»

Δ. Ποιοτική έρευνα με 2 στελέχη του Τμήματος Κοινωνικών Πολιτικών Στέγασης του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας (ο Α και η Β)

-Ποια τα στατιστικά δεδομένα του προγράμματος;

ο Α: *«μιλάμε αυτή τη στιγμή σύμφωνα με την πρόσκληση που τρέχει, για περίπου 600 νοικοκυριά με 800 ωφελούμενους, εξασφαλισμένη χρηματοδότηση από το κράτος ανά διετία, μιλάμε για ένα μόνιμο πρόγραμμα»*

-Για τον σχεδιασμό βασιστήκατε σε καταμέτρηση αστέγων, έχουμε πρωτογενή δεδομένα;

ο Α: *«Ξεκινήσαμε τα προγράμματα και η λογική δεν ήταν πόσους άστεγους έχουμε, η λογική ήταν να ξεφύγουμε από πολιτικές διαχείρισης και να πάμε σε πολιτικές ένταξης»*

-Μα για να γίνει αυτό δεν πρέπει να έχουμε εικόνα ποσοτική και ποιοτική; Μετά την κρίση έχουμε αλλαγές και στην ποιότητα των χαρακτηριστικών των αστέγων π.χ. νεοάστεγοι:

ο Α: *« ναι, αυτό φαίνεται και από την πληρότητα των ξενώνων και των δομών την εποχή εκείνη, υπήρχε η αύξηση των αστέγων και το πνεύμα να μην ανταποκρινόμαστε μόνο διαχειριστικά. Τώρα, ο προϋπολογισμός, έχει να κάνει με τις ανάγκες της περιοχής. Π.χ. η Αθήνα έχει μεγαλύτερες ανάγκες από την Θεσ/νίκη»*

Η Β: *«στην επαρχία ο άστεγος έχει μια άλλη ευκαιρία, είναι πιο εύκολο να πάει να στήσει μια παράγκα να κάτσει, σε ένα προάστιο κοντά σε εκκλησία, επιβιώνουν σε συνθήκες διαφορετικές από της Αθήνας»*

-Αυτό δεν σημαίνει ότι η επανένταξη είναι πιο άμεση στην επαρχία. Ο πυλώνας της εργασίας κατά πόσο διευκολύνει την κινητικότητα σε ένα νησί όπου οι ξενοδόχοι παραπονιούνται πως δεν βρίσκουν προσωπικό για τις μονάδες τους;

η Β *«ναι είναι δύσκολο να ενταχθούν οι άνθρωποι που είχαν μάθει κάτι άλλο, δεν υπάρχουν και πολλές δουλειές στην περιφέρεια. Να υπολογίζουμε και τους βαλκάνιους ή πολωνούς που θα πάρουν αυτές τις θέσεις εργασίας, αλλά και οι δικοί μας θα χρειαστούν κατάρτιση, εκπαίδευση, προέρχονται από ευάλωτες καταστάσεις που δεν θα προτιμηθούν στην εργασία. Παρατηρήσαμε πως στο πρόγραμμα, οι εργοδότες παρ όλο*

που επιδοτούνται δεν είναι ανοικτοί, συν ότι οι ωφελούμενοί μας είναι μεγάλης ηλικίας, κι αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα»

-Πως κινείται το πρόγραμμα με την επιδότηση ενοικίου στην συγκεκριμένη στεγαστική αγορά;

ο Α: *«η επιδότηση ενοικίου είναι χαμηλή με τέτοια αγορά και οι ωφελούμενοι δεν μπορούν να καλύψουν κάποιο μέρος. Αν δεν παρέμβεις στην αγορά ενοικίων, πρέπει ή να αυξήσουμε την επιδότηση ενοικίου με τον ίδιο προϋπολογισμό· αυτομάτως θα μειωθεί ο αριθμός των νοικοκυριών και όταν οι ωφελούμενοι βγουν από το πρόγραμμα θα δυσκολευτούν να κρατήσουν το σπίτι. Το βασικό που μπορείς να κάνεις είναι να πλαισιώσεις το πρόγραμμα με πολιτικές που θα επέμβουν στις τιμές στην αγορά. Αυτό εντάσσεται όμως σε ευρύτερες στεγαστικές πολιτικές»*

η Β: *«πολλές φορές συμβαίνει πολιτικές επιδοματικής στέγασης να συμβάλλουν στην αύξηση ενοικίων. Μένει να επιβεβαιωθεί αυτό»*

-Όταν έχουμε απουσία παρέμβασης κράτους, έλλειψη ελέγχου στεγαστικής αγοράς δεν προεξοφλεί το ίδιο στεγαστική επισφάλεια;

η Β: *«αυτές είναι οι επιλογές του νεοφιλελεύθερου μοντέλου. Αν η Πολιτεία δεν ασκεί έλεγχο σε αirtbh, σε κόκκινα δάνεια αλλά πριμοδοτεί νέα δάνεια όπως αυτά που έρχονται τώρα. Όταν φτιάχνεις ένα πρόγραμμα στεγαστικό, δεν μπορείς να μη βάλεις δικλείδες ασφαλείας· θα φτιάξεις καινούργιους κόκκινους δανειολήπτες νεαρής ηλικίας. Είναι θέμα πολιτικών επιλογών και ευθύνης »*

-Το πρόγραμμα λοιπόν λειτουργεί βάσει προϋπολογισμού;

Και οι δύο: *«βάσει προϋπολογισμού»*

η Β: *«απλά στοχεύουμε στην επόμενη πολιτική ηγεσία να μεταφέρουμε την πραγματικότητα στο πεδίο, ώστε να διεκδικήσουμε ακόμα και το 1€ παραπάνω»*

-Πόσο εύκολο είναι να διεκδικεί η κοινωνική πολιτική από μια στενή χρηματοδοτική κάνουλα σε μια κοινωνία με εμπορευματοποιημένα κοινωνικά δικαιώματα;

η Β: *«εμείς προσπαθούμε να είμαστε ευέλικτοι. Εξάλλου κάθε πολιτική ηγεσία σε αυτό το πρόγραμμα βρίσκει μια προβολή που την συμφέρει να το πω έτσι απλά. Οπότε αν*

ζητάμε 10 θα μας δώσει τα 2. Έχουμε μια εμπειρία από το 2012 και προσβλέπουμε σε βελτιώσεις».

-Μιλήσατε για πολιτική προβολή. Πως είδατε την κίνηση και του κ. Σταμάτη Γιώργου που μίλησε σε εκπομπή για το πρόγραμμα εκθειάζοντας την συγκεκριμένη πολιτική αλλά και του ίδιου του πρωθυπουργού που συμμετείχε σε διαφημιστικό σποτ εν όψει εκλογών; Μιλάμε για εργαλειοποίηση του κοινωνικού δικαιώματος και της ανάγκης;

η Β: «αυτό δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα. Οι θεατές που είδαν τη διαφήμιση θα αποκωδικοποιήσουν διαφορετικά το μήνυμα. Τα πάντα εμπορευματοποιούνται και τα πάντα εργαλειοποιούνται, είναι αλήθεια και αυτό φτάνει και στη βάση, στους ωφελούμενους. Το πρόγραμμα ιδιοποιείται από δημάρχους και τοπική αυτοδιοίκηση, το βαφτίζουν δικό τους και έχουμε επέμβει για να επικοινωνήσουμε ότι είναι το συγκεκριμένο υπουργείο που κάνει αυτή τη δράση. Τα προγράμματα πρόνοιας φέρνουν ψήφους».

Ο Α: «η επικοινωνία είναι σημαντικό πράγμα, εδραιώνει το πρόγραμμα στη συνείδηση, δεν θα έρθει μια άλλη κυβέρνηση και θα πει το βγάζω. Οι πολιτικοί θα πουν τα δικά τους, εμάς δεν μας αφορά. Έναν κίνδυνο εγώ βλέπω σ αυτό: το να δίνεται η εικόνα ότι είναι επαρκές αυτό που κάνει το κράτος για τους άστεγους, ενώ δεν είναι. Και μάλιστα ένα κράτος με μια λογική φιλανθρωπίας, πατερναλιστικό. Αυτό είναι επικίνδυνο γιατί φεύγεις από την έννοια του δικαιώματος»

-Τι γίνεται με τη λήξη του προγράμματος και δεν έχω ενταχθεί μέσω εργασίας; Πληρώ τις προϋποθέσεις, θα με ξαναπάρει το πρόγραμμα;

και οι 2: «όχι»,

η Β: «δεν το θέλει αυτό η φιλοσοφία του προγράμματος, δεν θέλουμε ιδρυματοποίηση, θέλουμε κινητοποίηση όχι μόνο εργασιακά αλλά και κοινωνικά»

-Το προσωπικό επαρκεί για την υλοποίηση της δράσης;

ο Α: «δεν επαρκεί έχει να κάνει αποκλειστικά με την χρηματοδότηση αυτό το κομμάτι»

η Β: «όχι μόνο δεν επαρκεί ποσοτικά, περιορισμό που δεν μας αφήνει να αυξήσουμε το εξειδικευμένο προσωπικό αλλά έχει παρατηρηθεί πως υπολείπεται ποιοτικά όχι όμως οριζόντια, η εκπαίδευση είναι σημαντική».

-Πόσο ευέλικτο μπορεί να είναι το πρόγραμμα αντιμέτωπο με την ετερογένεια των αστέγων;

Ο Α: *«το καλό είναι πως σου δίνει την ευκαιρία να εισάγεις όποιον θεωρείς κατάλληλο, το κακό είναι πως το πρόγραμμα φτιάχνει ένα κοστούμι για όλους ανεξαρτήτως χαρακτηριστικών. Είναι λογικό ως νέο πρόγραμμα και ελλείπει άλλων να χωρά όλες τις περιπτώσεις»*

-Επομένως τι προοπτικές δίνονται;

ο Α: *«πρέπει να το εξειδικεύσουμε πρώτα και μετά να το σχεδιάσουμε. Υπάρχει ο πληθυσμός της επισφάλειας που χρειάζεται οικονομική και ψυχολογική στήριξη, και υπάρχει και ένας μικρότερος ευάλωτος άστεγος πληθυσμός που έχει ανάγκη εντατικών και εξειδικευμένων προγραμμάτων. Η ευρωπαϊκή εμπειρία λέει πως ο άστεγος πρέπει να λαμβάνει υποστήριξη για όσο τη χρειάζεται. Αυτό σαν φιλοσοφία είναι δύσκολο να το περάσεις εδώ για ένταξη χ χρόνων. Εμείς ακόμα δεν έχουμε παρέμβει στην αγορά στέγης, να έχουμε σπίτια για να εφαρμόσουμε τέτοια προγράμματα, Housing first.»*

η Β: *«για εμένα θα έπρεπε να υπάρχουν επιστημονικοί φορείς να αναλύουν τα ευρήματα του προγράμματος για να παράγουν μεθοδολογία και ιδέες για εργαλεία και μοντέλα»*

-Πως προχωρά η επανένταξη;

ο Α: *«η επανένταξη δεν είναι μόνο το εργασιακό κομμάτι. Υπάρχουν άτομα που πρέπει να εκπαιδευτούν πως να κουμαντάρουν το σπιτικό. Έχουν χάσει δεξιότητες, κοινωνικές ικανότητες, και το άλλο κομμάτι να αποκτήσουν δεξιότητες που ποτέ δεν είχαν. Αυτά είναι προκλήσεις»*

η Β: *« το άλλο κομμάτι είναι η συνέχεια. Όταν βγαίνεις από το πρόγραμμα υποτίθεται υπάρχει υποστήριξη είτε σε τοπική αυτοδιοίκηση, είτε από φορείς αλλιώς θα παλινδρομήσεις. Οι μακροχρόνια επισφαλείς αντιμετωπίζουν δυσκολίες, έχουν και άλλη ψυχοσύνθεση, χρήση ουσιών, παραίτηση, μετά ζαναγυρνούν όχι στο 0 που ήταν αλλά στο -0. Οπότε όσα λεφτά και να πέσουν στο πρόγραμμα, μετά? Δεν υπάρχουν οι υπηρεσίες, τα στελέχη, οι ανάγκες καλύπτονται όχι από μόνιμες υπηρεσίες».*

-Στον τομέα της πρόληψης;

ο Α *«Δεν υπάρχει γενική πρόληψη. Το πρόγραμμα παρεμβαίνει έμμεσα στους υπό έξωση»*

η Β: *«η Ελλάδα δεν ήταν προετοιμασμένη για τέτοιες αλλαγές κοινωνικών μοντέλων, αναδεικνύεται και η αδυναμία μας να συνεργαστούν τα υπουργεία οι συνέργειες δημόσιων φορέων».*

-Πως ενδυναμώνει το πρόγραμμα την ιδιότητα του πολίτη;

Η Β: *με δράσεις πολιτιστικές, συμμετοχής εθελοντισμού, προσπαθεί να τους κοινωνικοποιήσει (το πρόγραμμα), λείπει η εκπαίδευση για κουλτούρα συνειδητού πολίτη γενικά, παράγουμε παραβατικότητα, αστεγία, καταστρέφουμε δικλείδες ασφάλειας»*

ο Α: *«Σε διαφορετικές κυβερνήσεις το πρόγραμμα έχει τρέξει»*

-Έμμεσα το πρόγραμμα δείχνει σε μια επιλογή αστεγών;

ο Α: *«. Όχι, πιέζει τους φορείς να δουλέψουν το εργασιακό σκέλος το κίνητρο επανένταξης, αν δεν επιτευχθεί ο εργασιακός στόχος δεν έχουν την χρηματοδότηση. Δεν επιλέγουμε αφρόκρεμα, έχουμε πολλές απαντέξεις και εντάξεις. Το πρόγραμμα δεν σου λέει πόσοι θα δουλέψουν αλλά τον ελάχιστο αριθμό»*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Arapoglou, V. P. (2002), *Social and Spatial Dimensions of Homelessness in Athens: Welfare Networks and Practices of Care Professionals*. The London School of Economics and Political Science. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwio28jG7quBAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https://www.lse.ac.uk/Research/Research%20Centres/Urban%20Policy%20and%20Practice/Research%20Publications/Working%20Papers/2002/WP0201%20-%20Social%20and%20Spatial%20Dimensions%20of%20Homelessness%20in%20Athens%20-%20V.P.%20Arapoglou.pdf> [Πρόσβαση: 12/7/2023].

BAUMAN, ZYGMOUNT. (2002), *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*. Μετάφραση ΓΙΩΡΓΟΣ –ΙΚΑΡΟΣ ΜΠΑΜΠΙΑΣΑΚΗΣ Αθήνα: Ψυχογιός

BAUMAN, ZYGMOUNT. (2004), *ΣΠΑΤΑΛΗΜΕΝΕΣ ΖΩΕΣ ΟΙ ΑΠΟΒΛΗΤΟΙ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ*. Μετάφραση: Μάρκος Καρασαρίνης Επιστημονική Επιμέλεια: Παντελής Ε. Λέκκας Αθήνα Εκδόσεις: Κατάρτι

Bottomore, T. (1992), *Ιδιότητα του Πολίτη και Κοινωνική Τάξη. Μετά από Σαραντά Χρόνια*. Εμπεριέχεται στο: Marshall T. H. – Bottomore T., *Ιδιότητα του Πολίτη και Κοινωνική Τάξη*. Εισαγωγή Μετάφραση: Στασινοπούλου Ο. Αθήνα: Gutenberg

Breakey, W., Fisher, P.(1990), *Homelessness: The Extent of the Problem* Volume46, Issue 4 Winter 1990 (Pages 31-47) First published: Winter 1990 <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1990.tb01797.x> JOURNAL OF SOCIAL ISSUES

Bush-Geertsema, V. (2010), *Defining and Measuring Homelessness*. in Bush-Geertsema V. – Edgar W. - O' Sullivan E., Pleace N. (2010), *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research*, Brussels: FEANTSA.

Davis, Mike. (2004), *Planet of Slums* Εκδόσεις: Verso. Στην ελληνική γλώσσα στην New Left Review, Μετάφραση: Νίκος Παπαπολύζος Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006.

Διαθέσιμο

στην:

<https://radgeo.wordpress.com/%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CF%8C%CE%B3%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%B1/mike-davis-%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%BD%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CF%89%CE%BD-2/> [Πρόσβαση 8/7/2023].

Dean, H. (2006), *Social Policy* Cambridge: Polity Press

De Haan, A. (2001), *Social exclusion: Enriching the understanding of deprivation*, Paper prepared for the World Development Report 2001 Forum on Inclusion, Justice and Poverty Reduction. Εμπεριέχεται στο: Φερόνας, Ανδρέας.(2008), *Κοινωνικός αποκλεισμός και Κοινωνικές Συγκρούσεις*. Εμπεριέχεται στο: *Ανθολόγιο Όψεις της Σύγχρονης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Κοινωνίας*. Επιμέλεια: Κονιόρδος Σ. Πάτρα: 2008 Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Edgar, Bill.- Meert, Henk. and Doherty, Joe. 2004, *Third Review of Statistics on Homelessness in Europe*. Developing an Operational Definition of Homelessness FEANTSA European Federation of National Organisations Working with the Homeless.

Edgar, Bill. (2009), *European Housing Research Ltd*. European Observatory on Homelessness. European Review of Statistics on Homelessness FEANTSA

Edgar, B. (2012), *The ETHOS Definition and Classification of Homelessness and Housing Exclusion* European Journal of Homelessness _ Volume 6, No. 2, December 2012 :2019-225 Διαθέσιμο στη δ/νση: https://www.feantsaresearch.org/download/ejh6_2_resp_ethosdef14957038748931638958.pdf [Πρόσβαση 19/7/2023].

Edgar, B. – Doherty, J. – Mina-Coull, A. (1999), *Services for Homeless People: Innovation and Change in the European Union*. Bristol: Policy Press. Εμπεριέχεται

στο: Φερόνας, Α., Κουραχάνης, Ν. (2019), *Καθεστώτα Ενημερίας και Έλλειψη Στέγης: Τι Είδους Σχέση;* Κοινωνική Πολιτική Τόμ. 6. 21-44. doi: [10.12681/sp.10879](https://doi.org/10.12681/sp.10879)
Εκδότης: ΕΚΤ σελ:9. Διαθέσιμο στην:
<https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwi47-i91uuAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fjournals.epublishing.ekt.gr%2Findex.php%2Fekp%2Farticle%2Fview%2F10879&psig=AOvVaw2Wkb-Apicn6o5hvvbrp8hx&ust=1692635914496644&opi=89978449> [Πρόσβαση 30/6/2023].

Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press

Esping-Andersen, G. (2014), *ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ*. Επιμέλεια-Πρόλογος: Μαρία Πετμεζίδου Εκδόσεις: Τόπος

EUROSTAT Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230614-1> [Πρόσβαση 21/7/2023].

EUROSTAT, (2022): Living conditions in Europe - poverty and social exclusion. Διαθέσιμο στη δ/νση: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion [Πρόσβαση 4/8/2023].

FEANTSA, (2022), *The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022*. Chap.4 - 109: *EUROPEAN INDEX OF HOUSING EXCLUSION 2022*. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/report/2022/06/30/?bcParent=27> [Πρόσβαση 23/8/2023]

FEANTSA, (2021), *Country Profile – Romania*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2021/01/07/country-profile-romania?bcParent=27> [Πρόσβαση 23/8/2023].

FEANTSA, (2021), *Country Profile – Germany*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη

δ/νση:<https://www.feantsa.org/en/country-profile/2021/01/07/country-profile-germany?bcParent=27> [Πρόσβαση 23/8/20232].

FEANTSA, (2021), *Country Profile – Denmark*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2020/12/15/country-profile-denmark?bcParent=27> [Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (2021), *Country Profile – Sweden*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2020/12/15/country-profile-sweden?bcParent=27> [Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (2021), *Country Profile – Spain*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2019/12/03/country-profile-spain?bcParent=27> [Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (2021), *Country Profile - Czech Republic*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2020/11/25/czech-republic?bcParent=27>[Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (2012), *On the Way Home?*. FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe FEANTSA. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.drugsandalcohol.ie/19259/> [Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (2021), *Country Profile – France*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2018/03/23/country-profile-france?bcParent=27> [Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (2021), *Country Profile – Portugal*. Report: The 7th Overview of Housing Exclusion in Europe 2022. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/country-profile/2020/11/12/country-profile-portugal?bcParent=27> [Πρόσβαση 24/8/2023].

FEANTSA, (SEPTEMBER 2006) *ETHOS – TAKING STOCK* Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion> [Πρόσβαση 24/8/2023].

Ferrera, M. (1996), *The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe*. *Journal of European Social Policy* 1996; 6; 17 DOI: 10.1177/095892879600600102 Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwiAgpis6-2AAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fkostasantlavdas.files.wordpress.com%2F2017%2F02%2F16-southern-model-of-welfare.pdf&psig=AOvVaw1K2LMYd9HaRECIIdkLck7jK&ust=1692709048490966&opi=89978449> [Πρόσβαση 14/8/2023].

Fitzpatrick, S.- Stephens, M. (2014), *Welfare regimes, social values and homelessness: Comparing responses to marginalised groups in six European countries*. *Housing Studies*,29 (2), pp.215-234. Εμπεριέχεται στο: Φερόνας, Α., Κουραχάνης, Ν. (2019), *Καθεστότα Ενημερίας και Έλλειψη Στέγης: Τι Είδους Σχέση;* Κοινωνική Πολιτική Τόμ. 6. 21-44. doi: 10.12681/sp.10879 Εκδότης: ΕΚΤ σελ. 8-11. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwi47-i91uuAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fejournals.epublishing.ekt.gr%2Findex.php%2Fekp%2Farticle%2Fview%2F10879&psig=AOvVaw2Wkb-4picn6o5hvvbrp8hx&ust=1692635914496644&opi=89978449> [Πρόσβαση 10/07/2023].

Fitzpatrick, S. (2005), *Explaining Homelessness: A Critical Realist Perspective Housing*. *Theory and Society*, Volume 22, No. 1: 1-17. (DOI: 10.1080/14036090510034563) Διαθέσιμο στη δ/νση: <http://dx.doi.org/10.1080/14036090510034563> [Πρόσβαση 4/7/2023].

Fitzpatrick, S. – Mackie, P. – Wood, J. (2021), *Advancing a Five-Stage Typology of Homelessness Prevention*. ORIGINAL ARTICLE *International Journal on Homelessness*, 2021, 1(1): page 79-97. DOI:

<https://doi.org/10.5206/ijoh.2021.1.13341> Διαθέσιμο στην:

<https://ojs.lib.uwo.ca/index.php/ijoh/article/view/13341/11482> Vol. 1 No. 1 (2021)

[Πρόσβαση : 4/7/2023].

Goffman, Erving.(2001), *Στίγμα Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας* Εισαγωγή, μετάφραση: ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΚΡΥΝΙΩΤΗ Επιμέλεια:

ΚΩΣΤΑΣ ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ Εκδόσεις :ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ISAAC, JEFFREY C., (2002), *Hannah Arendt on Human Rights and the Limits of Exposure, or Why Noam Chomsky Is Wrong about the Meaning of Kosovo.*

Social Research, Vol. 69, No. 2, Hannah Arendt's "The Origins of Totalitarianism": Fifty Years Later (SUMMER 2002), pp. 505-537 Published by: The New School

Isabel Baptista and Eric Marlier, (2019), *Fighting homelessness and housing exclusion in Europe A study of national policies*2019. European Social Policy Network (ESPN) Brussels: European Commission.

Kusmer, Kenneth. (2002), *Down and Out, on the Road: The Homeless in American History.* New York: Oxford University Press

Lalioti, B. (2016), *The curious case of the guaranteed minimum income (GMI): Highlighting Greek 'exceptionalism' in a Southern European context.* Journal of European Social Policy 2016, Vol. 26 (1) 80–93 Διαθέσιμο στην: <https://doi.org/10.1177/0958928715608795> [Πρόσβαση 10/7/2023].

Lavalette, M. and Pratt, A. (2006), *Introduction.* Εμπεριέχεται στο: Lavalette M. and Pratt A. (Eds) *Social Policy. Theories, Concepts and Issues* London: Sage Publications

Lister, Ruth. (2009), *POVERTY.* Reprinted Version, Cambridge: Polity Press

Marcuse, Herbert. (1971), *Ο ΜΟΝΟΔΙΑΣΤΑΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ* Μετάφραση: ΜΠΑΜΠΗ ΛΥΚΟΥΔΗ Εκδόσεις :ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Marshall, T.H. (1965), *Social Policy.* London: Hutchinson

Malpass, P. and Murie, A. (1999), *Housing Policy and Practice* 5th Edition, London Διαθέσιμο στην:

https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=r5FKEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR8&dq=MURIE+A+MALPASS+P+1999+HOUSING+POLICY+AND+PRACTICE+FIFTH+EDITION+LONDON&ots=hsm1VwsRsH&sig=up1dzeoDZswbDIKfp6_8-WgVAYM&redir_esc=y#v=onepage&q=MURIE%20A%20MALPASS%20P%201999%20HOUSING%20POLICY%20AND%20PRACTICE%20FIFTH%20EDITION%20LONDON&f=false [Πρόσβαση 10/7/2023].

Murphy J. – Tobin K. (2011), *Homelessness Comes to School*. Nashville: Sage Publications.

Novak, T. (1988), *Poverty and the State*. Milton Keynes: Open University Press
Εμπεριέχεται στο: Βενιέρης, Δ. (2015), *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ Έννοιες & Σχέσεις*. Εκδόσεις: Τόπος σελ.27

Petmesidou, M. (1996), *Social Protection in Greece: A Brief Glimpse of a Welfare State*. Social Policy and Administration. Vol. 30, No 4, pp 324-347. Διαθέσιμο στην: https://www.academia.edu/78724372/Social_Protection_in_Greece_A_Brief_Glimpse_of_a_Welfare_State [Πρόσβαση: 19/7/2023].

Petmesidou, M. (2006), *Social Care Services: 'Catching Up' Amidst High Fragmentation and Poor Initiatives for Change* Εμπεριέχεται στο: Petmesidou, M. and Mossialos E., *Social Policy Developments in Greece*. Published 2006 by Routledge. Διαθέσιμο στην: <https://doi.org/10.4324/9781315242873> [Πρόσβαση:4/7/2023]

Ravenhill, Megan. (2008), *The Culture of Homelessness*. Pub. Location London (1st Edition). (DOI <https://doi.org/10.4324/9781315615240>).

Robson, C. & Μιχαλοπούλου, Κ. (2010), *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Επιμέλεια Αθήνα: Gutenberg.

Silver, H. (1994), *Social exclusion and social solidarity: tree paradigms*. International Labour Review τόμος 133 Εμπεριέχεται στο: Φερόνας, Ανδρέας. (2008), *Κοινωνικός αποκλεισμός και Κοινωνικές Συγκρούσεις*. Εμπεριέχεται στο: *Ανθολόγιο Όψεις της Σύγχρονης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Κοινωνίας*. Επιμέλεια: Κονιόρδος Σ. Πάτρα: 2008 Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Somerville, P. (2013), *Understanding Homelessness Housing*. Theory and Society, Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://doi.org/10.1080/14036096.2012.756096> [Πρόσβαση 8/7/2023].

Spinnewijn, F. (2009), *How to Use the Open Method of Coordination to Deliver Policy Progress at the European Level: The Example of Homelessness European Journal of Homelessness*, 3: 301-316. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwiAx7yt--qAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.feantsaresearch.org%2Fdownload%2Ffeantsa-ejh2009-thinkpiece-55118375193227746044.pdf&psig=AOvVaw1x4zvCV4Dia0tUqhSLiLkB&ust=1692610587991807&opi=89978449> [Πρόσβαση 14/7/2023].

Stephens, M., Fitzpatrick, S. (2007), *An international review on homelessness and social housing policy*. London, Communities and Local Government. Εμπεριέχεται στο: Φερόνας, Α., Κουραχάνης, Ν. (2019), *Καθεστώςτα Ενημερίας και Έλλειψη Στέγης: Τι Είδους Σχέση;* Κοινωνική Πολιτική Τόμ. 6. 21-44. doi: 10.12681/sp.10879 Εκδότης: ΕΚΤ σελ:9-10. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwi47-i91uuAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fejournals.epublishing.ekt.gr%2Findex.php%2Fekp%2Farticle%2Fview%2F10879&psig=AOvVaw2Wkb-Apicn6o5hvvbrp8hx&ust=1692635914496644&opi=89978449> [Πρόσβαση 26/7/2023].

Thomadakis, Stavros. (2015), *Growth, Debt and Sovereignty. Prolegomena to the Greek Crisis*. Greece Paper No. 91 Hellenic Observatory Papers on Greece and Southern East Europe London School of Economics and Political Science.

Titmuss, R. (1974), *Social Policy. An introduction*. London: Allen and Unwin Εμπεριέχεται στο: Βενιέρης, Δ. (2015), *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ Έννοιες & Σχέσεις*. Εκδόσεις: Τόπος σελ.18-19

Volker Busch-Geertsema, (2013), *Housing First Europe Final Report*. Bremen/Brussels 2013. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjg4730wPWAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.habitat.hu%2Ffiles%2FFinalReportHousingFirstEurope.pdf&psig=AOvVaw3d6yWrxkeYUfsn8N3jibKU&ust=1692972253183236&opi=89978449> [Πρόσβαση 26/7/2023].

Weber, Max. (1968), *ECONOMY AND SOCIETY, AN OUTLINE OF INTERPRETIVE SOCIOLOGY*. Edited by Guenther Roth and Claus Wittich Bedminster Press Incorporated. New York.

Ελληνόγλωσση

Αμίτσης, Γ. (2001), *Αρχές Οργάνωσης και Λειτουργίας του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας. Το Ελληνικό μοντέλο των κοινωνικών υπηρεσιών και η Ευρωπαϊκή εμπειρία*. Εκδόσεις: ΠΑΠΑΖΗΣΗ.

Αράπογλου, Β.- Γκούνης, Κ.- Σιατίτσα, Δ.- Σουλελέ, Δ. (2015), *Κοινωνική επισφάλεια και έλλειψη στέγης στην Αθήνα: Διαδρομές αποκλεισμού και ένταξης*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

Βενιέρης, Δ. (2006), *Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική και κοινωνική ενσωμάτωση Ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης*. Εμπεριέχεται στο: *ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Επιμέλεια: Χαράλαμπος Οικονόμου, Ανδρέας Φερόνας Αθήνα Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ

Βενιέρης, Δ. (2013), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα Το Τέλος των Ύμνων* ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΤΟΠΟΣ

Βενιέρης, Δ. (2015), *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ Έννοιες & Σχέσεις*. Εκδόσεις: Τόπος

ΕΥΣΕΚΤ, (2022), *Πιο Κοινωνική Ευρώπη έως το 2030*. Διαθέσιμο στην: <http://www.esfhellas.gr/el/Pages/NewsFS.aspx?item=512> [Πρόσβαση 29/7/2023].

Γάγγας, Σ. (2010), *Ο Εμίλ Ντουρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στη Νεωτερικότητα*. Εμπεριέχεται στο: *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ* Επιμέλεια: Σωκράτης Μ. Κονιόρδος Αθήνα Εκδόσεις: GUTENBERG

Γεώργιας, Κ. (2006), *Οι πολιτικές των διεθνών οργανισμών για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού*. Εμπεριέχεται στο: *ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Επιμέλεια: Χαράλαμπος Οικονόμου, Ανδρέας Φερόνας Αθήνα Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ

Γ.Σ..Ε.Ε., (2023), *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*. Ετήσια Έκθεση 2023. Διαθέσιμο στην: <https://www.inegsee.gr/ekdosi/etisia-ekthesi-2023-ine-gsee-i-elliniki-ikonomia-ke-i-apascholisi/> [Πρόσβαση 28/7/2023].

Δημουλάς, Κ. (2018), *ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΣΤΕΓΩΝ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΠΕΙΡΑΙΩΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, Ν.ΙΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ*. Παραδοτέο Π3.2 - Τεύχος αναφοράς πιλοτικής απογραφής. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στην: <https://www.astegoi.gov.gr/index.php/en/foreis/survey> [Πρόσβαση: 30/7/2023].

ΕΙΕΑΔ, (2018), *ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. Ετήσια Έκθεση Σειρά: *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ* Αθήνα

ΕΛΣΤΑΤ, (7/7/2023) *ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ LIVING CONDITIONS IN GREECE* σελ. 44 Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://www.statistics.gr/el/living-conditions-in-greece> [Πρόσβαση 30/7/2023].

ΕΛΣΤΑΤ Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA10/2022> [Πρόσβαση 30/7/2023].

Εμμανουήλ, Δ. (2016), *Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα: Οι διαστάσεις μιας απουσίας*. *The Greek Review of Social Research*, 120, 3–35. Διαθέσιμο στην: <https://doi.org/10.12681/grsr.9496> [Πρόσβαση: 25/7/2023].

Θεοδωρουλάκης, Μενέλαος. (2021), *Η μεταρρύθμιση της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα: οικονομικά και ποσοτικά δεδομένα με έμφαση στις μεταβολές του μείγματος*

εφημερίας. Κοινωνική Πολιτική, Τόμος 15 σελ.47-67. Διαθέσιμο στην: <https://doi.org/10.12681/sp.29091> [Πρόσβαση:25/7/2023].

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015), *Εισαγωγή στην Ποιοτική Έρευνα* Κεφάλαιο 1 . Εμπεριέχεται στο: Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015), *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Διαθέσιμο στην: <https://hdl.handle.net/11419/5818> [Πρόσβαση: 27/7/2023].

Ιωσηφίδης, Θ. (2008), *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική

Καβουνίδη, Τ. (2005), *Τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού: Κοινωνικός αποκλεισμός, έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής*. Εμπεριέχεται στο: *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα: Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής* Τόμος Α' Τέταρτη Έκδοση, ΕΚΚΕ

Καμπουρίδης, Σ., Πλανήτερος, Γ. (2019), *Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΕΓΙΑΣ*. Εμπεριέχεται στο: Κουραχάνης, Ν. (2019), *ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ Προβλήματα, Πολιτικές και Κινήματα*. Επιμέλεια: Κουραχάνης Ν. Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ.

Κουραχάνης, Νίκος, (2017). *ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ Η Ελληνική υπολειμματική προσέγγιση* ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Λαλιώτη, Βαρβάρα. (2018), *ΟΨΕΙΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ*. Εκδόσεις: ΤΟΠΟΣ.

Μαλούτας, Θ. (2011), *ΧΩΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΑΠΟ ΤΙΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΛΑΤΕΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΩΝ*. ΕΚΕ VOL: 134, 51-70 Διαθέσιμο στην: <https://doi.org/10.12681/grsr.30> [Πρόσβαση: 27/7/2023].

Μαλούτας, Θ. (2023), *Η Στεγαστική Πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*. Αρθρογραφία, Απρίλιος 2023 ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ. Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://www.dianeosis.org/2023/04/i-stegastiki-politiki-stin-ellada/> [Πρόσβαση: 27/7/2023].

Ματσαγγάνης, Μ. (2011), *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕ ΔΥΣΚΟΛΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΛΙΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ*. Εκδόσεις: ΚΡΙΤΙΚΗ.

Μητράκος, Θ. και Τσακλόγλου, Π. (2012), *Ανισότητα, φτώχεια και υλική ευημερία: από τη μεταπολίτευση ως την τρέχουσα κρίση* (σελ:23-63) στο: *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ*. ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Αθήνα: Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος. Διαθέσιμο στην: https://www.bankofgreece.gr/Publications/%ce%9a%ce%bf%ce%b9%ce%bd%cf%89%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae_%ce%a0%ce%bf%ce%bb%ce%b9%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae_%ce%ba%ce%b1%ce%b9_%ce%9a%ce%bf%ce%b9%ce%bd%cf%89%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae_%ce%a3%cf%85%ce%bd%ce%bf%cf%87%ce%ae.pdf [Πρόσβαση 16/7/2023].

Μουσούρου, Λ.(1998), *Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνική προστασία*. Εμπεριέχεται στο: Κασιμάτη Κ. (επιμ): *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία* Αθήνα: Gutenberg

Οικονόμου, Χ., και Φερόνας, Α. (2006), *ΕΙΣΑΓΩΓΗ*. Εμπεριέχεται στο: *ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Επιμέλεια: Χαράλαμπος Οικονόμου, Ανδρέας Φερόνας Αθήνα Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ

ΟΠΕΚΑ Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://opeka.gr/> [Πρόσβαση 30/7/2023].

ΟΠΕΚΑ, *ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΕΓΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΛΕΞΙΜΟΤΗΤΑ COMPENDIUM 2014-2017*. Διαθέσιμο στην : <https://opeka.gr/compendium-2014-2017/> [Πρόσβαση 30/7/2023].

Παπαγεωργίου, Γ. (1998), *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Gutenberg
Τυπωθήτω.

Παπαδοπούλου, Δ. (2002), «*Κοινωνικός αποκλεισμός: Εισαγωγή στην έννοια και τη διαδικασία*» Εμπεριέχεται στο: Δέσποινα Παπαδοπούλου (εισαγωγή- επιμέλεια), *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε...* Συλλογικό Εκδόσεις: Αρμός

- Παπαδοπούλου, Δ. · Κουραχάνης, Ν. (2017), *Άστεγοι και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα της κρίσης* Εκδόσεις: Τόπος
- Πετμεζίδου, Μ. (2014), *ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ Β' ΕΚΔΟΣΗ*. Εμπεριέχεται στο: Esping-Andersen, G. (2014), *ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ*. Επιμέλεια-Πρόλογος: Μαρία Πετμεζίδου Εκδόσεις: Τόπος
- Περιοδική Έκδοση Αρχιτέκτονες, Άρθρο-Έρευνα: Σημαιοφορίδου (2013). *Κοινωνικές Κατοικίες στην Αττική*. 1/9/2013 Τεύχος 5. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.sadas-pea.gr/kinonikes-katikies-stin-attiki/>[Πρόσβαση: 28/7/2023].
- Πουλά, Β. (2023), στο Delphi Economic Forum VII, 28-4-2023 "*Στεγαστική Κρίση: Τι μπορούμε να κάνουμε;*" Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.youtube.com/watch?v=i4z5rd8RkCY> [Πρόσβαση 27/7/2023].
- Τροβά, Β. (2009), «*Τόπος ειρήνης ή πεδίο μάχης; Η κατοικίας ως έμφυλη διαπραγμάτευση*». Εμπεριέχεται στο: Λαδά Σάσα (επιμέλεια), «*Μετα-τοπίσεις. Φύλο, διαφορά και αστικός χώρος*». Συλλογικό Εκδόσεις: Futura: σελ.: 95-110.
- Τσιάκαλος, Γ.(1998), *Κοινωνικός αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία* Εμπεριέχεται στο: Κασιμάτη, Κ. (επιμέλεια) *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία* , Αθήνα: Gutenberg
- Φερόνας, Ανδρέας.(2006), *Η ευρωπαϊκή «διαδικασία κοινωνικής ένταξης»:* *Δυνατότητες και περιορισμοί μιας Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού*. Εμπεριέχεται στο: *ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Επιμέλεια: Χαράλαμπος Οικονόμου, Ανδρέας Φερόνας Αθήνα Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ
- Φερόνας, Ανδρέας.(2008), *Κοινωνικός αποκλεισμός και Κοινωνικές Συγκρούσεις*. Εμπεριέχεται στο: *Ανθολόγιο Όψεις της Σύγχρονης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Κοινωνίας*. Επιμέλεια: Κονιόρδος Σ. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο 2008
- Φερόνας, Α. (2013), *Ο ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ Θεωρητικό πλαίσιο, μεθοδολογικά προβλήματα και η ελληνική εμπειρία*. Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ.

Φερώνας, Α. (2019), *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ*. Εκδόσεις: ΔΙΟΝΙΚΟΣ

Φερώνας Α., & Κουραχάνης Ν. (2017), *Καθεστώτα Ενημερίας και Έλλειψη Στέγης: Τι Είδους Σχέση;*. Κοινωνική Πολιτική, 6, 21–44.ΕΕΚΠ Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://doi.org/10.12681/sp.10879> [Πρόσβαση 1/8/2023].

Φερώνας, Α., Κουραχάνης, Ν. (2019), *Καθεστώτα Ενημερίας και Έλλειψη Στέγης: Τι Είδους Σχέση;* Κοινωνική Πολιτική Τόμ. 6. 21-44. doi: 10.12681/sp.10879 Εκδότης: ΕΚΤ Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwi47-i91uuAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fjournals.epublishing.ekt.gr%2Findex.php%2Fekp%2Farticle%2Fview%2F10879&psig=AOvVaw2Wkb-Apicn6o5hvvbrp8hx&ust=1692635914496644&opi=89978449> [Πρόσβαση 14/8/2023].

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, (2018): *Πιλοτική Καταγραφή Αστέγων*. Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://www.astegoi.gov.gr/index.php/en/foreis/survey/> [Πρόσβαση:9/8/2023].

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας,(2022), *Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας*. Διαθέσιμο στην: <https://ypergasias.gov.gr/koinoniki-allilengyi/ethniki-stratigiki-gia-tin-koinoniki-entaxi-kai-meiosi-tis-ftocheias/> [Πρόσβαση 9/8/2023].

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας , 2022 *Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας* Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://ypergasias.gov.gr/ypourgeio/genikoi-grammateis/> και στην: https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwjg_fn79NSAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fypergasias.gov.gr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2022%2F08%2F%25CE%2595%25CE%25B8%25CE%25B

[D%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AE-%25CE%25A3%25CF%2584%25CF%2581%25CE%25B1%25CF%2584%25CE%25B7%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AE-%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25B1-%25CF%2584%25CE%25B7%25CE%25BD-%25CE%259A%25CE%25BF%25CE%25B9%25CE%25BD%25CF%2589%25CE%25BD%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AE-%25CE%2588%25CE%25BD%25CF%2584%25CE%25B1%25CE%25BE%25CE%25B7-%25CE%25BA%25CE%25B1%25CE%25B9-%25CE%259C%25CE%25B5%25CE%25AF%25CF%2589%25CF%2583%25CE%25B7-%25CF%2584%25CE%25B7%25CF%2582-%25CE%25A6%25CF%2584%25CF%258E%25CF%2587%25CE%25B5%25CE%25B9%25CE%25B1%25CF%2582-.pdf&psig=AOvVaw26ns_qTeoxAX5dL1jKxka&ust=1691853853682591&opi=89978449](#) [Πρόσβαση 28/7/2023].

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Ν.4756/2020 ΦΕΚ 235 Τεύχος Α, άρθρο 15 *Στέγαση και Εργασία για τους Αστεγούς*. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjYoJL05P-AAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fypergiasias.gov.gr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F02%2F%25CE%25BD%25CF%258C%25CE%25BC%25CE%25BF%25CF%2582-4756-2020.pdf&psig=AOvVaw2E10hhIIL0g3oud1XWV0ix&ust=1693326811401156&opi=89978449> [Πρόσβαση 28/7/2023].

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Αστεγίας 2023-2027*. Διαθέσιμο στην: <https://ypergiasias.gov.gr/ti-perilamvanei-to-ethniko-schedio-drasis-gia-ti-stirixi-ton-astegon/> [Πρόσβαση 27/7/2023].

Ελληνική Νομοθεσία

Ελληνική Βουλή Το Πολίτευμα, Σύνταγμα Μέρος Δεύτερο Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα Άρθρο 21 (Προστασία οικογένειας, γάμου, μητρότητας και παιδικής ηλικίας, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες) Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-21/> [Πρόσβαση 6/7/2023].

Βουλή των Ελλήνων Σύνταγμα. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα Άρθρο 25: Αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-25/> [Πρόσβαση 6/7/2023].

Θεσμικό πλαίσιο για την καταπολέμηση αστεγίας. Διαθέσιμο στην: <https://www.astegoi.gov.gr/index.php/en/sxetika/politikes-tou-ypourgeiou/153-thesmiko-plaisio> [Πρόσβαση 5/7/2023].

Κ.Υ.Α. Αριθμ. Δ13/οικ. 42815/2021 ΦΕΚ 2788/Β/30-6-2021 Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων υλοποίησης του προγράμματος με τίτλο «Στέγαση και Εργασία για τους αστέγους» Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/koine-upourgike-apophase-d13-oik-42815-2021.html> [Πρόσβαση 12/7/2023].

Κοινή Υπουργική Απόφαση Δ23/οικ.19061-1457/2016 - ΦΕΚ 1336/Β/12-5-2016 : Καθορισμός πλαισίου ελάχιστων προδιαγραφών για Δομές Παροχής Υπηρεσιών σε Αστέγους. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-nomothesia-genikou-endiapherontos/koine-upourgike-apophase-d23-oik-190611457-2016.html> [Πρόσβαση 14/7/2023].

Νόμος 4052/2012 - ΦΕΚ 41/Α/1-3-2012, Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις

για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας και άλλες διατάξεις. Άρθρο 29 : Ορισμός Αστέγου. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-4052-2012.html> [Πρόσβαση 6/7/2023].

Νόμος 4254/2014 - ΦΕΚ 85/Α/7-4-2014, Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/n-4254-2014.html> [Πρόσβαση 4/8/2023].

ΝΟΜΟΣ 2082/1992 – ΦΕΚ 158/Α/21-9-1992 «Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας.» Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/paidikoi-stathmoi/n-2082-1992.html> [Πρόσβαση: 4/8/2023].

ΝΟΜΟΣ 3329/2005 ΦΕΚ 81/Α/4-4-2005 «Εθνικό Σύστημα Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και λοιπές διατάξεις». Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/n-3329-2005.html> [Πρόσβαση: 28/7/2023].

ΝΟΜΟΣ 4320/2015- ΦΕΚ Α 29/19-3-2015 Ρυθμίσεις για τη λήψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, την οργάνωση της Κυβέρνησης και των Κυβερνητικών οργάνων και λοιπές διατάξεις. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-nomothesia-genikou-endiapherontos/n-4320-2015.html> [Πρόσβαση 28/7/2023].

ΝΟΜΟΣ 4445/2016 - ΦΕΚ 236/Α/19-12-2016: Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνική αλληλεγγύη και εφαρμοστικές διατάξεις του ν. 4387/2016 (Α' 85) και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/nomos-4445-2016-fek-236a-19-12-2016.html> [Πρόσβαση 22/7/2023].

Νόμος 4389/2016 - ΦΕΚ 94/Α/27-5-2016 (Άρθρα 1-132): Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/nomos-4389-2016-fek-94-a-27-5-2016.html>

[nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4389-2016-phek-94a-27-5-2016.html](https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/nomos-4389-2016-phek-94a-27-5-2016.html)

[Πρόσβαση 22/7/2023].

Νόμος 4472/2017 - ΦΕΚ 74/Α/19-5-2017: *Συνταξιοδοτικές διατάξεις Δημοσίου και τροποποίηση διατάξεων του ν. 4387/2016, μέτρα εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων και μεταρρυθμίσεων, μέτρα κοινωνικής στήριξης και εργασιακές ρυθμίσεις, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/suntaksiodotika/nomos-4472-2017-fek-74a-19-5-2017.html>*

[Πρόσβαση 6/8/2023].

Νόμος 4368/2016 - ΦΕΚ 21/Α/21-2-2016: *Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/nomos-4368-2016.html>* [Πρόσβαση 5/8/2023].

Νόμος 4756/2020 – ΦΕΚ 235/Α/26-11-2020 : *Μέτρα ενίσχυσης των εργαζομένων και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, κοινωνικοασφαλιστικές ρυθμίσεις και διατάξεις για την ενίσχυση των ανέργων. Διαθέσιμο στην: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/nomos-4756-2020-phek-235a-26-11-2020.html>* [Πρόσβαση 4/8/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή-Κοινοβούλιο –Αποφάσεις Συμβουλίου κλπ

Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης. Όπως κυρώθηκε με το Ν. 4359/2016 Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4359-2016/anatheorimenos-eyropaikos-koinonikos-hartis> [Πρόσβαση 11/7/2023].

Απόφαση του Συμβουλίου: 89/457/ΕΟΚ, Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/ccf6bbbb-4de7-40dc-b4ec-2d929022cef8> [Πρόσβαση 11/7/2023].

Διακήρυξη για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, 2017. Διαθέσιμο στη δ/νση: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32017C1213\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32017C1213(01)) [Πρόσβαση: 10/7/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, European Social Fund Plus (ESF+) Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=325&langId=en> [Πρόσβαση 9/7/2023].

Ευρώπη 2020: Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Διαθέσιμο στη δ/νση: http://publications.europa.eu/resource/cellar/8d8026dc-d7d7-4d04-8896-e13ef636ae6b.0004.02/DOC_5 [Πρόσβαση 3/7/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), *Έγγραφο προβληματισμού μια βιώσιμη Ευρώπη έως το 2030*. Διαθέσιμο στην: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_el [Πρόσβαση 21/7/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ο μηχανισμός ανάκαμψης και ανθεκτικότητας. Διαθέσιμο στη δ/νση: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_el [Πρόσβαση 7/7/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, The European Pillar of Social Rights Action Plan. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/> [Πρόσβαση 7/7/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, The European instrument for temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE). Διαθέσιμο στη δ/νση: https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/sure_en [Πρόσβαση 29/7/2023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Τέλος στην αστεγία έως το 2030. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20201119STO92006/to-koinouvoulio-thelei-na-dothei-telos-stin-astegia-stin-ee-eos-to-2030> [Πρόσβαση 28/7/2023].

European Commission, (2013), *Αξιολόγηση της Εφαρμογής της Σύστασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ενεργό Ένταξη Μελέτη των εθνικών πολιτικών*

ΕΛΛΑΔΑ

Διαθέσιμο

στην:

https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwi4-8TT_JCBaxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlobServlet%3FdocId%3D9942%26langId%3Del&psig=AOvVaw3kruueFb-UVk35Ac0Ov&ust=1693917495679229&opi=89978449 [Πρόσβαση 12/7/2023].

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Manuscript completed in May 2016, *Housing First*. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwiAjsm-1J-BAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlobServlet%3FdocId%3D15710%26langId%3Den&psig=AOvVaw0Iqv4ekAVOuzJITklpmMDa&ust=1694421482707065&opi=89978449> [Πρόσβαση 12/7/2023].

European Commission, (2004), *Joint report on social inclusion 2004*. Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=european+commission+2004+joint+report+on+social+inclusion+2004.+luxembourg+office+for+official+publications+of+the+european+communities> [Πρόσβαση 10/7/2023].

European Parliament, (2013), *Η κοινωνική στέγαση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 11ης Ιουνίου 2013 σχετικά με την κοινωνική στέγαση στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2012/2293(INI))*. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52013IP0246> [Πρόσβαση: 13/7/2023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συνθήκη του Άμστερνταμ. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwiggt2pOBaxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=ht>

[tps%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Ferpl-app-public%2Ffactsheets%2Fpdf%2Fel%2FFTU_2.3.9.pdf&psig=AOvVaw1wzNG-9w5Jr91qPZLvEX0R&ust=1694011118276787&opi=89978449](https://www.europarl.europa.eu/press/public/factsheets/pdf/Fel%2FFTU_2.3.9.pdf&psig=AOvVaw1wzNG-9w5Jr91qPZLvEX0R&ust=1694011118276787&opi=89978449) [Πρόσβαση: 25/7/2023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Η Στρατηγική της Λισαβώνας: μια πιο ανταγωνιστική Ευρώπη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας* Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://www.europarl.europa.eu/highlights/el/1001.html> [Πρόσβαση 29/7/2023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο A7-0155/2013, Έκθεση σχετικά με την κοινωνική στέγαση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στη δ/ση: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0155_EL.html#_section5 [Πρόσβαση 20/7/2023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Συνθήκη της Νίκαιας που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς Πράξεις* Document 12001C/TXT Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2020), *Ψήφισμα 24/11/2020 για την εξάλειψη της αστεγίας*. Διαθέσιμο στην: <https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwjwIH2v9yAAxUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Fnews%2Fel%2Fheadlines%2Fsociety%2F20201119STO92006%2Fto-koinovoulio-thelei-na-dothei-telos-stin-astegia-stin-ee-eos-to-2030&psig=AOvVaw2bCw8msw3k57Q4WTcXDpO6&ust=1692113790557217&opi=89978449> [Πρόσβαση 22/7/2023].

].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2014), *Στρατηγική της ΕΕ για τους αστέγους, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 16ης Ιανουαρίου 2014 σχετικά με την ανάπτυξη στρατηγικής της ΕΕ για τους άστεγους (2013/2994(RSP))*. Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52014IP0043> [Πρόσβαση 22/7/20023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ταμείο Συνοχής. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/96/%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%B9%CE%BF-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%87%CE%B7%CF%82> [Πρόσβαση 31/7/2023].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης. Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/214/%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%B9%CE%BF-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82> [Πρόσβαση 31/7/2023].

Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων, (2017), Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ce37482a-d0ca-11e7-a7df-01aa75ed71a1/language-el/format-PDF/source-62666461> [Πρόσβαση 23/7/2023].

United in Times of Crisis: The FEANTSA Forum 2023 Brings Together Over 300 Stakeholders in the Fight Against Homelessness Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://www.feantsa.org/en/press-release/2023/06/06/press-?bcParent=27> [Πρόσβαση 23/7/2023].

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 223/2014 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, (2014): «για το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους». Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32014R0223> [Πρόσβαση: 8/7/2023].

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ. της 29ης Σεπτεμβρίου 1989 σχετικά με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (89/C 277/01) Διαθέσιμο στη δ/νση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41989X1031&from=HU> [Πρόσβαση 17/7/2023]

Τέλος στην έλλειψη στέγης στην Ευρώπη Διαθέσιμο στη δ/ση: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/ending-homelessness-in-europe_N01-AFPS-201120-HOME_ev [Πρόσβαση 22/7/2023].

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2000), Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Διαθέσιμο στη δ/ση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016P/TXT> [Πρόσβαση 17/7/2023].